

HID

TÁRSADALMI, IRODALMI
ÉS KRITIKAI SZEMLE

1948 január - február

T A R T A L O M:

HAJDU VILMOS: Többpártrendszer—Népfront (1) —
 THURZÓ LAJOS: Országúton (9) — LÖRINC PÉ-
 TER: Ősi és új kultúra Makedónia földjén (11) — SAN-
 TICS ALEKSZA: Vetők (17) — GALOGAZSA SZLO-
 BODÁN: A dolgozó dala (18) — KRANYCSEVICS
 SZTR. SZILVIJE: A munkásra (19) — GAJDOS TI-
 BOR: Találkozás (21) — MÁRTON JÓZSEF: Fási
 Ferenc elvtárs, a magyar partizán (25) — PAP JÓ-
 ZSEF: Gyermektánc (29) — VERCOR: Szavak (30)
 — SEBESTYÉN MÁTYÁS: Irás a kerítésen (39) —
 BEREI ANDOR: A magyar demokrácia gazdasági
 megszilárdulása (54) — VARGA JENŐ: A szocializ-
 mus és a tőkés rend harminc éve (58) — STEINFELD
 SANDOR: Világ szemle (67) — Figyelő. LÉVAY
 ENDRE: Irodalmunk kérdései (72) — KEK ZSIG-
 MOND: Téglák, barázdák (76) — Műkedvelésünk kétévi
 mérlege (84) — Szemle. „Déli Csillag“, a Magyar-Jugo-
 szláv Társaság folyóirata (90) — Színdarab pályázatunk
 eredménye (95).

TÁRSADALMI, IRODALMI ÉS KRITIKAI SZEMLE

KIADJA A VAJDASÁGI MAGYAR KULTÚRSZÖVETSÉG
MEGJELENIK HAVONTA

SZERKESZTI: A SZERKESZTŐ BIZOTTSÁG

FELELŐS SZERKESZTŐ: DR. STEINFELD SÁNDOR

SZERKESZTŐSÉG: NOVISZÁD, GEN. STALJINA UTCA 16. I. TELEFON 23—53

KIADÓHIVATAL: SZUBOTICA, DOBANOVACSKA UTCA 9

TELEFON: SZUBOTICA, 414

ELŐFIZETÉSI DÍJ: EGY ÉVRE 90 DINÁR, FÉL ÉVRE 50 DINÁR, EGYES SZÁM ÁRA 9 DINÁR

POSTATAKARÉKSZÁMLA 32—704—503. LAPZÁRTA MINDEN HÓ 10-ÉN.

Kéziratokat nem őrizünk meg és nem adunk vissza.

HUD KÖNYVKIADÓVÁLLALAT

KIADVÁNYAI:

Szabadságdalok (II. kiadás)	—	—	—	—	Ára	25.—	Dinár
Csillagok csillaga (antológia)	—	—	—	—	"	20.—	"
Gorkij Maxim: Így tanultam én (II. kiadás)	—	—	—	—	"	5.—	"
Tung-Pi-Vu: Mi történik Kinában?	—	—	—	—	"	9.—	"
Lenin I. V.: A szakszervezetekről	—	—	—	—	"	5.—	"
Lenin I. V.: Az államról (II. kiadás)	—	—	—	—	"	4.—	"
Olajos Mihály: Parasztkérdés — Földkérdés	—	—	—	—	"	5.—	"

SZÓTÁRAK

Szerb—Magyar szótár	—	—	—	—	Ára	35.—	Dinár
Magyar Szerb szótár	—	—	—	—	"	35.—	"

ÉLET ÉS TUDOMÁNY

Kosenko Z.: Álom és álomlátás	—	—	—	—	"	4.—	Dinár
Szergejev I. Tudomány és babonáság	—	—	—	—	"	5.—	"
Sztoletov Nikoláj: Miért zöldék a növények?	—	—	—	—	"	6.—	"
Voroncov: Van-e élet a bolygókon?	—	—	—	—	"	5.—	"
Bogorov V.: Élet a víz alatt	—	—	—	—	"	8.—	"

SZINDARABOK GYŰJTEMÉNYE

Szinpadunk	II. füzet	—	—	—	—	Ára	15.—	Dinár
	IV.	—	—	—	—	"	6.—	"
	VI.	—	—	—	—	"	9.—	"
	VII.	—	—	—	—	"	6.—	"
	VIII.	—	—	—	—	"	6.—	"
	IX.	—	—	—	—	"	8.—	"
	X.	—	—	—	—	"	8.50	"
	XI.	—	—	—	—	"	7.—	"
	XII.	—	—	—	—	"	7.—	"

NÉPEGYETEM

Steinfeld Sándor: Az új Jugoszlávia gazdasági helyzete	—	—	—	—	"	3.—	"
Kongó Tibor: Jugoszlávia első ötéves terve	—	—	—	—	"	3.—	"
Majtényi Mihály: Duna—Tisza—Duna csatorna	—	—	—	—	"	3.—	"

POLITIKA, TÖRTÉNELEM

Javánovics Arszo: A népfőlszabadító harc áttekintése	—	—	—	—	Ára	6.—	Dinár
Fominov Nikoláj: A nemzetiségi kérdés	—	—	—	—	"	5.—	"
Lemin: Az USA és Anglia külpolitikája	—	—	—	—	"	7.—	"
Kardely Edvard: Jegyzetek a nemzetközi fejlemények egyes kérdéseiről	—	—	—	—	"	6.50	"
Lemin Iván: A tőkés rendszer két válsága	—	—	—	—	"	6.—	"
Lőrinc Péter: Kuruckor	—	—	—	—	"	18.—	"
Jeruzsalimszki: Az angol-francia diplomácia és a német kérdés	—	—	—	—	"	6.—	"

MEGRENDDELHETŐ: HUD SZUBOTICA, DOBANOVACSKA 9.

TÖBBPÁRTRENDSZER — NÉPFRONT

Irtta: Hajdu Vilmos

»A polgári köztársaság, parlamenti, általános választójog — mindez, tekintve az egész világon a társadalmi fejlődést — nagy haladás volt... Parlamentarizmus nélkül, választási rendszer nélkül nem lett volna lehetséges a munkásosztály nagy politikai és gazdasági fejlődése. Épp ezért oly nagy jelentőségű mindez a széles tömegek szemében.« (Lent: »Az államról«)

Nem múlik el nap, hogy különféle nyugati államférfiak, újságírók, rádióbemondók ne intéznének kirohanásokat a Szovjet Szövetség és a népi demokráciák országainak politikai és társadalmi viszonyai ellen. Legutóbb Herbert Morisson, a labour párt helyettes elnöke nevezte egyik beszédében hazánk és általában a népi demokráciák államberendezkedését totalitáris rendszernek. Azt mondta, hogy ezekben az országokban kiirtották a szabadságjogokat, megszüntették az u. n. képviselői demokráciát, az ellenzéket elfojtják, az ellenzéki elemeket — vezéreket üldözik, bebörtönözik. „Egypárt rendszer, diktatórikus parancsuralom jellemzi ma Kelet-Európát, a szólás, gyülekezési és lelkiismereti szabadság teljes hiánya.“ Ezzel a rettenetes képpel szembeállította az USA-t és Angliát mint az „eszményi demokrácia“ országait. (Franciaországot, nem tudni miért, kifelejtette a felsorolásból). „E két ország törvényei és államélete — mondotta — biztosítja mindenki számára a félelemmentes életet, a teljes emberi szabadságot és jogokat.“ (A Taft—Hartley szakszervezeti — és sztrájkellenes törvény és a Truman-féle „lojalitást kivizsgáló bizottság“, a Ku-Klux-Klan lineselési és Mosley fasiszta szervezkedési szabadsága mellett a fő biztosítékot ebben az eszményi rendszerben látja.) A többi említett úr érvelése és gondolatmenete ugyanaz. A hasonlóság ugyanarra az alapra és forrásra mutat — a pénzeszsákra. A dollár világuralmi törekvéseinek hangja szól belőlük. A megfizetett szavaknak, kibérelt tollaknak egy a célja. Megtéveszteni a tömegek ítéletét, elbódítani éberségét, elvakítani látását és szemellenzővel leszűkíteni látókörét. A történelem által pusztulásra ítélt rendszerek közös tulajdonsága, hogy a ma-

guk örökkévalóságát hirdetik és összehasonlítást nem tűrve kijelentik, hogy „ez a rendszer a legjobb.“

Nem is kellene erre a témára időt fecsérelni, ha nem hallanánk itt-ott jóhiszemű dolgozóktól, egyszerű polgároktól is téves felfogást és beállítást a magunk valóságáról. Az elmúlt időszak megtanított mindannyiunkat, hogy mennyire fontos a tisztánlátás még kevésbé alapvető kérdésekben is, mint a demokrácia kérdése. Különösen lényegbevágó ez ma. Egyre élesebb az összeütközés az egész világ dolgozó népének és egy maroknyi kizsákmányolónak az érdeke között. A cél és a viszonyok helyes mérlegelése acélozza erőnket, fokozza kitartásunkat a harcban, munkában és tömöríti sorainkat. Éppen ezt a folyamatot kívánják megzavarni a barrikád tulsó oldaláról, mert a nép erősödése akár gazdasági, akár politikai, akár világnézeti téren, megrövidíti az ő hatalombitorlásuk idejét.

A fizetett tollnokok és a „szociális igazság“ megvásárolt felkiismeretű Blum, Bevin, Atlee, stb. féle bajvivői a dolgozó nép legszébb és legbecsületesebb érzését — a szabadságszeretetet akarják kiaknázni parancsadóik népellenes céljaira. A megtévesztettek öntudatlanul ugyanezt teszik.

Annai vért és életet nem áldoztak egyetlen oltáron sem, mint a szabadság oltárán. Mindig akadtak zászlóvivői a szabadságnak és akik visszaéltek az eszmével. Voltak magyarázói és félremagyarázói. Az úr és szolga megjelenési formája változik az idők folyamán, de — ameddig el nem tűnik a történelem szinpadáról — megőrzi lényegét. Ez: *a szolgák kizsákmányolása*. Hogy ennek maradandóságát biztosítsa — a mindenkori úri rend — megalkotja világnézetét a „minden idők legjobb, legigazságosabb, isten rendeléséből született, stb. rendjéről“ és ha mindezek az érvek gyengének bizonyulnának, végső biztosítékul szolgál *a szervezett fegyveres erőszak*.

A PÁRTOK OSZTÁLYJELLEGE

Mi a demokrácia? Mit jelent ez a manapság legtöbbet emlegetett szó? Mi ennek a fogalomnak a lényege?

Ha a különféle politikai pártok fennállását és azok egymásközi harcát vesszük a demokrácia lényegének, valóban a nyugati nagy imperialista államok a demokrácia fellegvárai. Azonban így gondolkodva és következtetve merőben téves úton járunk.

A politikai pártok minden esetben adott társadalmi osztályok — csoportok érdekeinek képviselői. Ezt legtöbbször programjukban is megtalálhatjuk, de sokkal inkább gyakorlati munkájukban.

A politikai pártszervezetek — mai formájukban — a polgári társadalom szülöttei és magukon viselik az őket kitermelő és életető berendezkedés osztályjelleget.

A tőkés társadalom fejlődése ellentétes érdekű osztályok fejlődése. A két alapvető osztályra való megosztást a termelő eszközök iránti viszony határozza meg. Az emberiség többségének nincs termelő eszköze, ill. nincs más emberek kizsákmányolását lehetővé tevő termelőeszköze és megélhetésének alapját munkaerőjük árúba-bocsátása képezi. A termelőeszközök tulajdonosai ragaszkodnak a fennálló rendhez, mert csak az biztosíthatja henye életüket. Akik tudatában vannak a kizsákmányolásnak és a kizsákmányolást szolgáló elnyomásnak, harcolnak ezen rend ellen és vele szembe-

helyezik a dolgozó nép társadalmának eszméjét — a világ 1/6-án megvalósult és a népi demokrácia országaiban megvalósuló eszmét.

A tőkés osztály nem egységes. Azon belül különböző rétegződéseket, érdekcsoportokat találunk. Más az érdeke a földbirtokosoknak, amikor mondjuk, gabonabehozatalról van szó és más az érdeke a gyárosoknak. Az előbbiek magas árakra, tehát magas védvámokra törekednek, a gyárosok érdeke az olcsóbb kenyér, mert ez olcsóbb munkaerőt jelent. Ugyancsak éles ellentét van a kartellen belül és kívül álló gyárosok között. Ezeket a gazdasági természetű ellentéteket fejezik ki politikai téren a különféle polgári politikai pártok. Mindezen ellentétek hol kisebb, hol nagyobb erővel jelentkeznek, azonban sosem válnak oly nagyokká, hogy a közös osztályalapot fölboríthatnák. *Amikor egy polgári állam élesebb válságba kerül (háború, polgárháború, gazdasági válság) az uralkodásának alapjait minden körülmények között védő osztály felfüggeszti a politikai harcot és egységes, u. n. nemzeti kormányt alakít.*

Politikai pártokat azok alapítanak és lesznek tagjai, akik *legvilágosabban látják a párt által képviselt osztályérdekeket és legharciasabban küzdenek azokért.* Röviden az osztály *legtudatosabb elemei.* Ez nem zárja ki azt, hogy egyesek nem a maguk osztályának érdekeit védik. Akár oly módon, hogy nem látván azokat tisztán, mint kizsákmányoltak polgári, sőt fasiszta pártok tagjai és hívei — és ez a gyakoribb formája ennek a jelenségnek — akár pedig oly módon, hogy lelkesedésük a szabadságért, a való demokrácia eszméiért a dolgozó nép táborába vezeti őket.

A munkásosztály is följismerte a politikai szervezkedés szükségét és annak lehetőségét, hogy *politikai harcával meggyorsítsa a társadalmi fejlődést és átalakulást.* Ezt a felismerést fejezik ki a munkáspártok. A két munkáspárt egyidejű jelenléte valamely ország munkásmozgalmában az illető ország munkássága politikai öntudatának zavarát mutatja és a tőkés osztály kisebb vagy nagyobb mértékű befolyását, mert a munkásosztályon belül nincsenek ellentétes érdekű csoportok — ha eltekintünk a tőkésék által lekenyerezett néhány bonctól és a manapság igen vékony rétegű munkásarisztokráciától.



A tőkés társadalom mai fejlődési szakaszában az uralkodó osztály egy *maroknyi* érdekcsoporttá *zsugorodott.* A tőkés monopóliok uraira. A társadalom több, mint kilenczede kizsákmányoltként vesz részt a természetben és életkörülményei egyre rosszabbak. A politikai élet nem tükrözi teljesen vissza ezt a gazdasági fejlődést, de nyomon követi. Egyrészt letűnnek a kisebb polgári pártok és megindul egy legtöbbször szociális elnevezésű új párt vagy mozgalom szervezése, másrészt a dolgozó nép is tömörül a maga pártja körül. Ez a folyamat vezeti be a politikai vitákba a *nyílt erőszak* *érvét.* Az uralkodó kizsákmányolók képtelenek veszélyeztetett hatalmukat továbbra is a régi parlamentáris eszközökkel föntartani. Ebben a helyzetben a fasiszmushoz fordulnak.

A fasiszmus jelszavai különbözők lehetnek. De célja minden esetben ugyanaz: a munkásság példátlan elnyomásával, a monopólisták uralmát veszélyeztető demokratikus mozgalmak erőszakos elfojtásával biztosítani a maroknyi milliárdos uralmát az egész tár-

sadalom felett. (Nem térünk ki a fasizmus szerepére, mint a nemzetközi reakció vasöklére a Szovjet Szövetség és a népi demokráciák országai ellen.)

A NÉPI DEMOKRÁCIÁK TÁRSADALMA

A polgári társadalom osztálytagozódásának és fejlődésének megfelelően alakulnak a politikai pártok.

Ha tudjuk, hogy a parlamentáris demokrácia megfelel a társadalmi fejlődés adott fokának — a polgári, tőkés társadalomnak — világos, hogy nem felelhet meg egy magasabb foknak, a szocialista társadalomnak vagy a szocialista társadalomba való tervszerű fejlődésnek. Az államhatalom a népi demokráciákban többé nem a kizsákmányolók, hanem az egykori kizsákmányoltak, a munkásság, parasztság és dolgozó értelmiség — a nép, a társadalom kelenctizedének kezében van.

Erre a társadalomra nem vonatkoztathatók többé és nem is vonatkoznak a tőkés társadalom törvényei és szabályai. Merőben új társadalom ez és ezen mit sem változtat, hogy tagjai nemrég a tőkés társadalom polgárai voltak, abban nevelkedtek és formálódtak. Ez a tény csak megnehezíti a világnézeti harcot, mert meg kell küzdeni nemcsak a régi önös érdekből visszasírókkal, céljaink és munkánk tudatos és esküdt ellenségeivel, hanem minden örökül átvett polgári hazugsággal és előítéllettel.

A népi demokráciák társadalmi keresztmetszetéből eltűnnek a tőkés rendszerre jellemző ellentétes érdekű osztályok és csoportok. A dolgozó nép egysége — a munkás-paraszt szövetség — egységes gazdasági célokat és egységes társadalmat jelent. Ebből következik a politikai élet szükségszerű átalakulása, sőt tudatos átalakítása is.

A polgári — tehát ellentétes összetevőkből álló — társadalom helyébe a népi — tehát egységes — társadalom lép. Ennek megfelelően formálódnak az államélet is. A tőkés állam demokráciája — ameddig nem fasizálódik — alakí, formai. „Milliomosnak és koldusnak egyformán tilos a híd alatt hálgni“ — mondja Anatol France. *A politikai egyenlőség alapja a gazdasági egyenlőtlenség.* Ez lényegében az anyagi és hatalmi eszközökkel rendelkező, telenyésző kisebbség parancsuralma a kizsákmányolt többség felett. Éppen ennek az egyenlőtlenségnek és jogfosztottságnak vet véget a népi demokrácia, amikor a formális politikai jogokat mindenekelőtt kiterjeszti és azokat — megteremtve gazdasági alapjukat — valósággá teszi, miután kivette a hatalmat a tőkésék kezéből és megfosztotta azokat gazdasági erejüktől.

»Demokráciánk nem forma szerinti, mint a nyugati demokráciák, hanem tartalma, anyagi tartalma szerinti demokrácia.« (Tito: »Az új típusú demokrácia alapjai« HÍD 1947 132. old.)

Népeink egysége nem zöld aszta mellett, hanem a Felszabadító Háború harcmezein született és acélosodott meg. Ez az egység megizmosodott az újjáépítésben és egyre terebélyesebbé válik, ágai egyre jobban átfogják egész életünket a szocializmusba való továbbfejlesztésünk tervszerű munkájában. *Allamberendezésünkben ezt az egységet a népuralom képviseli, gazdaságilag az Ötéves Terv jelenti és politikailag a Népfront személyesíti meg.*

AZ ELLENZÉK KÉRDÉSE

Egységes felépítésű, egységes népgazdaságú társadalomban nincs helye az ellenzéki pártoknak, nincs helye annak az erkölcsi függőfalevélnék, amit a polgári demokrácia szakemberei és hívei „a társadalom, az állam lelkiismeretének“ neveznek. Politikai ellenzék csak ellenség lehet, mert a népi demokrácia politikája az egész nép javát mozdítja elő és aki ezt ellenzi, az a nép ellensége. (A bírálatról később szólunk.) Az ellenséggel pedig a háború fegyveres és a háborút követő évek gazdasági harcaiban egységessé forrott népkíméletlenül leszámol.

»Ez az egység bántja az ugynevezett nyugati demokratákat, akik azt szeretnék, ha nálunk a többpárt rendszer léteznék, amelyben különböző pártok és pártocskák marakodnának egymással és megteremténék azt az alkalmas terepet, amelyben a nyugati demokráciának különböző harcosai kihasználva a zavuros helyzetet, biztosíthatnák imperialista zsákmányukat. Éppen ez az, ami ezeket az urakat legjobban égeti és dühbe kergeti. Dehát mit csináljunk? Népünk nem akarja többé úgy, nem akar másokért dolgozni, nem akarja, hogy az ország gazdagsága olcsón külföldre vándoroljon, nem akarja, hogy a külföldi tőkések különböző párivezérek megvesztegetése árán kihasználják hazánkat.« (Tito: »Az új típusú demokrácia alapjai« HID 1947 134. old.)

Az kiabál, akinek a háza ég. A demokrácia hiányáról, durva diktaturáról, nálunk a régi rendszer haszonélvezői beszélnek.

A NÉPFRONT ÉS AZ U. N. ÁLLAMI PÁRTOK

Azonosítható-e a Népfront a fasiszta rendszerek ugynevezett állami pártjaival?

Céljaikat tekintve ezeket a pártokat fölülről alakították, hogy leplezzék a korhadt rendszert, megakadályozzák a társadalom tovább fejlődését. A nép és a demokrácia ellen teremtették és teremtik ezeket a pártokat.

»A különböző reakciós és totalitáris uralmak által teremtett minden ilyen párt és szervezet csak arra szolgál, hogy új cégér alatt fenntartsák az idejét mult tőkésrendszert... Ezeket a fasiszta szervezeteket a totalitáris államokban természetesen felülről teremtették meg a hódító háború előkészítésére.« (Tito: »A Népfront — egyetemes, népi politikai szervezet« HID 1947 821. old.)

A Népfront a tömegekben született meg, a Kommunista Párt vezetése alatt, mint a békéért az elnyomatás és kizsákmányolás ellen, a maga társadalmi és nemzeti szabadságáért harcoló nép fegyvere. Ezen az úton haladva vált és válik a Népfront Jugoszlávia minden dolgozójának, minden becsületos polgárának egyetemes politikai szervezetévé és kifejezi azok szándékát, harcol a nép — az egész nép — elgondolásainak megvalósításáért. A Népfront hazánkban nem különböző pártok szövetkezése, a hatalom megszerzésére, vagy megtartására, bár ilyenformában is jelentkezik ott, ahol még nem alakult ki a társadalom olyan egysége, mint nálunk, de ahol a fejlődés útja a népi demokrácia felé visz és a társadalom alapvető tömegei felismerték ennek az útnak a helyességét. Ez nem politikai párt, ahová az osztály legöntudatosabbjai lépnek, hanem az egész nép politikai szervezete.

»Az új társadalmi berendezés hazánkban a politikai élet új formáit követeli. A sok, de felfogásban össze nem illő politikai párt hazánkban a legnagyobb akadályt jelentené az ország gyors és tartós fejlődésében. Országunknak nemcsak politikai, hanem gazdasági rendszere is kizárja a sok politikai párt fennállásának lehetőségét, a régi programokkal és régi felfogással. Az egységes gazdasági program politikai egységet is követel.«

(Tito: »A Népfront — egyetlen, népi politikai szervezet« HID, 1947, 821. old.)

NÉPFront ÉS PARANCSURALOM

A legtöbb ellenvetés abban merül ki, hogy nálunk parancsuralom van. Egy párt, a Kommunista Párt ellentmondást nem tűrő parancsuralma.

Tito marsal leszögezte, hogy a Kommunista Pártnak nincs más programja, a Népfront programján kívül. Ezt a programot egész népünk magáévá tette és küzd annak megvalósításáért. A Kommunista Párt a demokratikus erők élén állt a Felszabadító Háborúban és a népuralom felépítésében az egész társadalmi fejlődést irányítja. Ezt a feladatát a Kommunista Párt nem a Népfronton kívül, hanem azon belül végzi, mint a Népfront szerves része, mint annak élcsapata.

A demokrácia alapelvei közé tartozik, hogy a kisebbség aláveti magát a többség határozatának. Már most hogyan nevezhető józan fejű diktatúrának, ha a társadalom döntő többsége végrehajtja nyilvánított akaratát?

»Ha a reakciós urak diktatúrának tekintik azt, ha mi nem engedjük meg egy maroknyi világi, vagy egyházi reakciónak szétfomolni a Nagy Felszabadító Háború vívmányait, hát akkor legyen diktatura. Ez azonban népi diktatura, mert a nép 96 százalékát képviseli, 96 százalék diktatúrja 4 százalék felett, ami annyit jelent, hogy ez a legigazibb népi demokrácia.« (Tito: »Az új típusú demokrácia alapjai« HID 1947. 138. old.)

BIRALAT A NÉPI ÉS SZOCIALISTA TÁRSADALOMBAN

Ezek után még egy kérdés marad hátra.

— Az egységes nép egységes politikai szervezete kizárja az ellenzékét. Ki végzi akkor a bírálatot? Mi helyettesíti a közvélemény eleven lelkiismeretét? Mert az mégsem állítható, hogy nincs hiba, fogyatékosság és nem fordul elő tévedés? A bírálat hiánya annak elfojtása pedig okvetlenül pangáshoz, rothadáshoz vezet — halljuk az ellenvetést.

Ez az állítás is, mint a többi, a lényeg meg nem értéséből fakad.

A tőkés osztálytársadalomban — amíg az megőrzi a parlamenti formákat — az ellenzék szerepe a bírálat. Az uralmon levő párt az önző osztályérdekek kifejezője. A polgári ellenzék „elvi“ bírálata nem akadályozza a kormány terveinek végrehajtását. A forradalmi ellenzék bírálatára a legtöbb esetben elfojtó eszközök a válasz.

A népi demokráciáknak nincs erre a szemfényvesztésre szükségük. Mi nem akarjuk a társadalmat régi állapotában megrögzíteni, nem vagyunk a történelmi fejlődés kerékkötői. Ellenkezőleg. Szálan

mondotta, hogy: „*fejlődésünk harcok közepette megy végbe, ellentmondások leküzdésének folyamatában... Az életben mindig elhal valami. De ami elhal nem akar egyszerűen meghalni, harcol fennmaradásáért... Mindig születik valami új. De ami születik, nem születik meg egyszerűen, hanem kiabál, sípítozik... Harc a régi és új, az elhaló és születő között — ez fejlődésünk alapja. Ha nem fedjük fel munkánk hibáit és fogyatékoságait... elzárjuk magunk előtt a fejlődés útját. Mi előre akarunk jutni. És éppen ezért... egyik legfontosabb feladatunk a becsületes és forradalmi önkritika. E nélkül nincs haladás, nincs fejlődés.*“ (Beszámoló a Sz. K. P. (b) XV. kongresszusán).

A bírálat és önbírálat a haladás alapvető eleme. Hogy ez nem írott malaszt, hogy ez nálunk milyen nagy szerepet játszik és mennyire döntő jelentőségű, mutatják ujságjaink, termelési és egyéb értekezleteink, mutatják vezetőink beszédei.

»Amikor mi nyilvánosan beszélünk fogyatékoságainkról, ezt azért tesszük, mert erre éppenugy, vagy talán még inkább szükség van, mint arra, hogy sikereinkről szölgünk. A hibákat és fogyatékoságokat csak úgy javíthatjuk és küszöbölhetjük ki, ha felfedjük és megismerjük őket. Ez nemcsak azok számára szükséges, akik a hibákat elkövetik, hanem minden dolgozónak, mert a gyengeségek és fogyatékoságok idejekorán történő felfedésével nevelő célt érünk el. Ezzel nemcsak azt kell elérnünk, hogy a hiba és mulasztás elkövetője megjavuljon, hanem hogy ez figyelmeztetés legyen mások számára is.« (Tito: Ujévi beszéd 1948.)

A közös cél egységes akarása nem zárja ki a bírálatot. Ellenkezőleg, fokozza annak szükségét és jelentőségét. Mi önmagunkat bíráljuk és minden eszközt felhasználunk, hogy a bírálatot eredményessé tegyük.

Népi társadalmunkban felszámolódnak az ellentétes érdekű osztályok, megszűnik az osztályellentét. Éppen ezért az új és régi, az elhaló és születő közötti harc megjelenési formája többé nem az osztályharc, hanem a tömegek magas fokra emelt kezdeményező szellemén alapuló bírálat és önbírálat.

»Nálunk az új és régi közötti harc, az alacsonyabbról a magasabbra való fejlődés nem ellentétes osztályok harcának és világgézeké formájában megy végbe — mint a tőkésrendszerben, hanem a bírálat és önbírálat formájában, amely fejlődésünk igazi hajtbereje és hatalmas fegyver a párt kezében.« (Zsdanov: A Bölcsészeti Kérdések 1947. 1. szám, oroszul.)

Azonban különbséget kell tennünk az alkotó és romboló bírálat között. A bírálatnak, a hibák felfedésének és sikerek kiemelésének távlatot kell nyitnia, utat kell mutatnia a mulasztások pótlására és új sikerek elérésére. Fel kell fednie az okozati összefüggéseket az események és jelenségek között. Bírálatunk így válik segítségé és támogatássá munkánkban és fegyverré a harcban. Határozottan elvetjük a rombolószándékú, vagy szenzációt hajhászó bírálatot, mert az nem nekünk, hanem ellenségeinknek nyújt segítséget.

»Szigorú különbséget kell tenni a számunkra idegen bolsevista-ellenes »önbírálat« és a mi bolsevista önbírálatunk között. Ennek célja a párthűség tökéletesítése, a szovjet hatalom megszilárdítása, országépítésünk megjavítása, gazdasági kérdéink

megerősítése, a munkásosztály felfegyverzése.» (Sztálin: Az önbírálat megszavának csekélyesítése, Pravda 1928).

A népi demokráciának nincs szüksége külön ellenzékre, szervezetén kívülálló lelkiismeretre, mert minden téren, minden szervezetében a legszélesebb bírálat és önbírálat alapján áll.

A bírálat és önbírálat a népi demokratikus és szocialista társadalom legfontosabb alapvető hajtóereje és biztos fegyvere a jólétért, a békéért való küzdelemben.

ÖSSZEFOGLALÁS

Nem érintettük a nemzetközi politika kérdéseit, nem tértünk ki az úgynevezett nyugati demokráciára háborús uszító politikájára és a népi demokráciák békepolitikájára. A külpolitika céljainak és eszközeinek szemellátható különbsége a két demokrácia ellentétes társadalmi alapjából következik. Az egyik a pusztulásra ítélt, haladkló, de ezt elismerni nem akaró szervezet végvonaglója. Ez a politika csak a háborús és más népeket féligázni akaró kalandor külpolitika lehet. A népi demokráciák külpolitikája az új, a születő és feltörő életet jelent. Ezért békepolitika, de a jogait megtagadó és életére törő régi renddel szemben harca — jogos önvédelemre kész politika a népi demokráciák külpolitikája.

*

Összevetve a mondottakat megállapíthatjuk, hogy *egyrészt* a népi demokratikus országok a társadalmi fejlődés magasabb szakaszát képviselik a tökéletes társadalommal szemben. Az ellentétes osztályok és osztályellentétek felszámolása, egységes népi társadalom kialakulása fölöslegessé teszi az osztályellentéteket megszemélyesítő politikai pártokat. Ezek a pártok elvesztve létalapjukat a továbbfejlődés akadályává válnak.

Másrészt a különféle ellentétes politikai pártok megszűnése és a Népfront — mint egyetemes, népi politikai szervezet jelenléte nem a demokrácia megszűnését, hanem annak szélesebb alapokra helyezését jelenti. Ez a demokrácia a *dolgozó nép demokráciája*. A politikai jogok és szabadságok gazdasági biztosítékának kiterjesztése az egész népre és egy magasabb gazdasági berendezkedés megteremtése egy lépés előre a fejlődés útján. Ennek az útnak célja a kizsákmányolók végleges felszámolása és az egész népnek a tudatos társadalmi munkába való bevonása.

Végül tudnunk kell, hogy a népi demokráciák új uton haladnak a cél — a szocialista társadalom — elérésére. Ezt a Szovjet Szövetség fennállása tette lehetővé. Az új út tele van zökkenőkkel és akadályokkal. Eddigi sikereink azonban biztosíték arra, hogy népeink egységes erejével — a Népfront segítségével — megbirkózunk az akadályokkal és felépítve demokráciánk biztos gazdasági alapját, továbbfejlesztjük társadalmunkat a szocializmus felé.

»A Népfront biztosíték arra, hogy népeink megőrzik a nagy felszabadító harcok vívmányait, megőrzik a testvériséget és egységet, minden jelenlegi és jövőbeni sikerünk zálogát, ami azt jelenti, hogy népeink, így egyesülve megőrzik azt, amiért hazánk legjobb fiait és lányait életüket adták, megőrzik a testvéri népek közösségét — a Jugoszláv Szövetségi Népköztársaságot.« (Tito: »A Népfront — egyetemes, népi politika szervezet«, HID 1947 824. old.).

THURZÓ LAJOS:

ORSZÁGÚTON

*Csavargó, apró vad szelek
görbe ágain a fáknak
tollas kis mohát
cibálnak...*

*Szomjjal a szívem felissza a tájnak
édesen csorduló friss borát:
a legüdebb ital az illat,
mely kígyózó út felett ülten
s legdrágább remény a fény.
mely a rajos földek hátán villan...*

*Tág síkról intencik már
tekergő, kis út-szalagok.
Csordultig telt pohár
a szívem s oly könnyen ballagok,
akár égi úton felhők
vagy úgy lengek puhan,
mint hintás szélben,
ha száll,
terhes szekérről
arany szalmaszál...*

*Árok hallgat tiszta vízzel...
Tükrén megremegnek sok kis kárikák,
ha megrázzák kőcukát a fák,
hullámráncokból nyitódnak víz-harmonikák
s nádszál selymén halk dal esendül,
nyálkás partra béka lendül,
napsugár is táncra perdül...*

*Szekér kocog...
Lópatákból és pipákból
szikra pattan,
tajték vén kupakja kattan.
Füst, ha oszlik, lengő fátyol,
arc nevet rám az ülésről,
nem akárhol
láttam ilyen bajszot, szemet,
gyeplőt tartó kérges kezet,
mely szent humuszt gyúr a gyárnak,
gyár meg neki kaszát készít,
géppel szebb jövőndőt épít...*

S én az út vég tarisznyása
 barátkozok éggel, széllel;
 ölelkezek árokparttal,
 lóval, nyájjal és tehénnel.
 Felnevetek: vak is lássa:
 lónak szebb a fejtartása;
 nyájnak selymesebb a gyapja,
 új tejű, szép, nagy tehénnel
 ékeesebb a tanya-pajta...

Új táj int már országútra:
 szabad földek, gyárkémények.
 Ugar hízik volt szegénynek.
 Dús csírák nap magba hajtja,
 megdobbann a szívem rajta.
 Égszínből van minden, kékből
 s hűt pattan az ostorvégből...



»A ház, amelyben nincs könyv, hasonló a lélek nélküli testhez.«

Cicero

ŐSI ÉS ÚJ KULTÚRA MAKEDÓNIA FÖLDJÉN

Irta: Lőrinc Péter

Ősi és mégis új, most épülő földön járok. Fülöp és Sándor itt tanyáztak, innen indultak ki valaha, Pelagónia síkjáról és innen indultak továbbí útjukra a bizánci kereskedők és hittérítő püspökök és szerzetesek. Akkor még nem Bitola és nem Ohrid volt persze a városok neve. De akkor is itt nyult el a Via Egnatia az Adriát és az Aegei tengert összekötő kereskedelmi és hadiút és rajta volt Lihnidos a tóparton és Heraclea a Periszter tövében. Folyóparton épült Heraclea és kevés volt az építőanyag akkoriban a Bizánci birodalomban: hulló korszak és kelő új korszak határán. Akkor még a szlávok sem jelentek meg, hogy nemzeti szervezetük erejét adják oda a rabszolgatartó Bizánc hulló-málló oszlopaiba és újabb ezer évre képesítsék azokat persze az új, a hűbéri rendszer kereteiben. Pedig így is, akárhogy is bomladozott a bizánci rabszolgatartók birodalma, meg kellett védeni Heracleát a folyó árja ellen, hiszen ott állott éppen a parton a püspöki székesegyház és alig két lépésre a püspök rezidenciája is. De hiszen ősi kultúrák helyén állunk és Heraclea, az ezeröttszáz éve épült város még régibb, még ősbibb kultúrák helyén épült. Így akadtak azután a püspöki székesegyház mozaikját felfedő ásatók a folyó töltésében, közvetlen az egykori híd egykori pillérei közelében ősi, ógörög, klasszikus szobrokra, beépítve a gát anyagába. Ugyanúgy, ahogy a Heracleába vezető úton, az ősi szőlőültetvények mentén, amelyeket még nem kezdett ki a filoxéra, az ősi fa-szivattyús kút-márványtáblán áll, amelyet csak a szakértő tud értelmezni, mert egykori ógörög szöveget hord, annak jeléül, hogy a bomló, széthulló rabszolgatartó rendszer válságának idején hordták el valamelyik klasszikus épület lebontott maradványai közül.



Ősrégi és új itt a természet is. Az egykori Lihnidos, a mai Ohrid kellős közepén, a magaslati, Zátonyi — mert ezt jelenti a szláv O-hrid szó és a síksági, tavi városrész között, ott ahol az autóbusz megáll és kiszállunk, hogy rácsodálkozzunk az ismerős, új városra, a kis aprónyi tér közepén, ott áll a platán. A platán amely bizonyára ismerte még a bizánci Lihnidosot és tudott a szlávok bejöveteléről, arról, hogy itt új életet fecskendeztek be a bevándorló nemzetségek és törzsi szövetségek az ősi korhadt szerkezetbe. Minderről tudott a platán és ismerte ifjú korában a korhadt Bizáncot. Ma — vén-korhadtan áll itt ő maga, uralja a kis teret, amelyre mindenhol ráhull árnyéka. Törzse belől üreges, barlangos és barlangjában asztal áll székekkel körötte és a feltörő ágak is üregesek és pár méter az átmérőjük maguknak is.

Ősi itt a természet is és a tó csak ránevet csodás tengeremély kékségével a napra és a »vén« platánra. Hirtelen haragos zöld színt ölt, úgy kacag, hogy fehérre tört taraja átcsap a csónak peremén és a különös vízinövények és ficáncoló halacszkák is eltűnnek pillanatokra mélyében. Nevetnénekje van a tónak nagyon, hiszen sokat látott már mióta itt hullámszik és táplálják a források annyira, hogy fölös vizét le kell adnia az Adriának. Viszi a Drim a fölös zöld vizet, a fölös csodamély, horizont-kékséget és a nászútra készülő ángolnákat.

Mindezt persze úgy beszélgetjük a csónakban, ahogy igyekszünk a túlsó partra, a hidrobiológiai intézetbe, népszerűen a »halgyárba«. A felszínen apró halak cikáznak és faliák be kapásból a tóba hullajtott eledelt, a mélyben a nagy halak méltóságteljesen mozognak, pihennek. Nem jön-

nek fel a felületre, csak nagy ritkán, akkor is nagy vigyázva: a sirályok ott ne keringjenek éppen fölöttük!

Tiszta, átlátszó a tó, szinte kínálja titkait és mégis a legrejtélyesebb. Legtitokzatosabb a tónak az élete és kifürkészni csak mostanában fogtak hozzá e szörnyű ősi titkokat, amelyhez fogható titkok csak még két tavában vannak a föld kerekiségének: az ázsiai Bajkál tóban és valamelyik középafrikai tóban, amelyet még annyire sem ismer a tudomány mint a mi kék csodánkat. Mert sokat látott a kék víz itt alattunk. Még harmadkori, tertiákori és itt áll és hullámszik, történjék bármi és körülötte. Élt ő már a jégkorszak előtt is és átélte a jégkorszakot és — nem pusztult bele. Tengerek jöttek és visszahúzódtak a Balkánról — ő maradt mint ősrégi tenger-csoda. Hegyek emelkedtek ki a síkból körötte és újból vissza is süllyedtek, katlanok alakultak, lehordta őket víz és tűz, levegő és szél, a tó maradt és hullámszott tovább és rejtette magában az ősi életet, amely még akkor keletkezett benne, amikor ide még el sem jöttek látogatóba a tengerek és amikor a hegyek még ki sem emelkedtek a mélyből. Elpusztult körülötte az egykori, ősi élet — csak ő őrizte tovább az egykori növény- és állatvilágot, ősi tengeri, tengerből kikandikáló, napratörő növényzetét és az ősi halakat, amelyeket még ma sem igen ismerünk. A titkok körül legendák keletkeznek és a csónakos, evezős-legény már arról is tud, hogy van itt olyan apró halacska is, még nevet sem kapott a tudománytól szegény, és nem rak ikrát, de élő halakat hoz a világra. Újabb bizonyítéka volna az evolúciós elméletnek? De van a kis halacska kívül is sok élő csoda. A virágos ágak a tó vizében, a szivacsok, a csigák, a pisztrángok és az ángolnák és a sok még ismeretlen élet, amelyen át most itt nem csak kövületeken, de élő példányokon is lehet tanulmányozni az ősi tertiár-életet. Még azt sem tudjuk: édes-e a tó vize mindenütt? Bajkál-tó vize három fajtájú. És honnan az ángolna csodás tulajdonsága, hogy sós vízben szeretkezik, de a tengeren született kis kigyónalak visszakiváncokznak az édesvízi tóba, amelyet még sohasem láttak, visszaúsznak az Adrián, a Drimen át, hogy nászútra újra kiússzanak az óceánba, ott rakiák le az ikrát, ha ugyan útközben bele nem futnak, szerelmi vakságukban, a sztrugai halászok folyót-torlaszoló hálójába.

Pisztráng sincs ilyen sehol a föld kerekiségén mint a pettyesbőrű ohridi, a rózsaszín húsú. De itt azután egyre többen lesznek. Persze önző az ember a hallal szemben, tenyészt, mert híresen jóízű az ohridi pisztráng. A »halgyár« medencéiben most is ott úszkálnak az apró most kelt halacska, egyes rekeszekben még az ikrák körül hömpölyög a tengerhűdég víz és szinte szemmel látható, hogy eszi, hogy táplálkozza magába a most-kelt halacska az ikra tápláló anyagát és növekszik meg tőle filmszerűen rekeszről rekeszre már-már újnnyira, hogy aztán visszakerüljön a tóba, ahonnan még ikra korában került ki. Az idén nyolc és fél milliót bocsátott útjára a vízkutató intézet, de már hozzáfogtak az újabb épületek emeléséhez és az ötéves terv végére 1951-re már 15 millió pisztráng lesz az évi termelés.

A nagy medencében nagyobb halak uszkálnak: megfigyelés alatt állanak és a beadott kishalra felvetik magukat a mélyből. A csónakos mesél: horggal fogtunk nemrégén sirályt. Gyűrű volt a lábán »Moszkva« jelzéssel. Belevéstük az »Ohrid« jelzést és útjára eresztettük a madarat. »Moszkva« mentette meg az életét. És a tudomány. Mert új, fiatal, népi kultúra áll az ősi kultúra helyére.



A Zátony tetején, amely a tó fölé emelkedik, ősi vár kísért a multból. Az adatok megbízhatók: római korszak előtti nép építette. Azután jöttek a rómaiak. Szükségeikhez alkalmazták és jött Bizánc és hozzáépített. De azután mikor a rabszolgatartók világa alkonyodóban volt, szláv népek telepedtek itt le. Pár száz esztendőbe tartott míg ősi anyakorszakbeli nemzetségi szervezetük a nemzetségi nemesség fokán át a hűbériségbe torkollott. Közben harcoltak Bizánc ellen, de a nemzetségi nemesek, a törzsfők, hogy meggyorsítsák hűbéri uralmuk kialakítását, sokszor már Bizánc segítségét is kikérik saját törzsszövetségük ellen is. Az ezredik év körül jártak akkor, ott ahol mondjuk a szentistváni magyarok, amikor Szamuilo a »bolgárölő« Vazul bizánci császár uralma alól felszabadította népét és a fél Balkánt is egyúttal. Itt tanyázott a perszpai tó szigetén, az Ohridi zátonyon és cárrá emelkedett. Győzött, mert a nép, a szabadságvágyó nép, mindenütt köré sereglett. Azután — csalódott benne. Nem állította helyre a nemzetségi szervezet paradicsomi korát, az aranykort, de bizánci mód kezdett viselkedni. Magára hagyta a nép így az új urakat és Bizánc hamarosan újra uralomra jutott a jobbágyorsorba tört nép fölött.

És innen indult ki a szláv népek pravoszláv kereszténysége, innen a Szamuilo vára körül, a Zátony tetejéről. A külső vár a zátonyi városrészét körülkeríti, a belső vár roppant vastag, de üreges, bástyás, kötornyos fala meredeken emelkedik a tó fölé, Albániába és Sztruga felé elkalandoztatja a szemet és lelátni róla az ohridi kőtalan falvaiba is. És ott, a zordon kőfalak alatt — a szelíd gesztenye és mandulafák alatt a fiatal, egykor a »daszkalica«, de ma már »ucsitelka« kis elemistákkal labdázik és ügyeskedtetni a kis »csupencéket« és »drugárcákat«. Szamuilo vára alatt az új nemzedék próbálja ki erejét és függeségét. Mert nem kis sora van annak, hogy a labda le ne bukíencezzen hanyat-homlok a zátonyról a tóba.

És a külső és belső vár falai között a nagy kapun belül — ott a Kliment temploma. A hely, ahonnan terjedt a szláv kultúra, ahol megteremtették a szláv kultúrát. Mert innen ered a későbbi szláv kultúra.

Akkor még nem volt népi ez a kultúra, de kultúra volt és írástudás volt.

Az ősi kultúra kolostori kultúra volt, hűbéri kultúra és a népnek nem sok köze volt hozzá. Mégis — kultúra volt. Lépten-nyomon nagy ősi kulturkincsekre bukkanunk. Hiszen már a kilencedik században rakták le ennek a kultúrájának alapjait. És Naum kolostorát már 905-ben a tizedik század elején emelték. A Bogorodica, ma Kliment kolostor már sokkal újabb keletű. Mai formájában csak 1295 óta áll fenn. Akkor jutott a kolostor néhány újabb halászfalu birtokába is, hogy később az oligarka Osztója vegye át azokat. A halászoknak talán mindegy is volt. De talán nem is szívesen halásztak jobbágyorsorban másoknak, uraiknak, uraknak, kolostoroknak, mert lám az egyik műemlék-kolostor templomában az egyik ősi freskó halászati mesét ábrázol. A magyarázat szerint nem voltak a halászok engedelmesek és ezért isten rossz esztendőt teremtett és nem íutott pisztráng a halászok hálójába. De mihelyt megtértek a szent-isten csodát tett és most lám hemzseg, ficáncol a sok hal a hálóban. Ezért nem jó ám lázadozni az urak ellen.

Ez a kép tisztán kivehető, de a legtöbb csodás, értékes művészeti alkotás, a nedves, ősi falakon lehalványult már, alig látható, restaurálásra szorul. Egy mester már dolgozik a Szent Zsófia templom freskóin, a másikat most küldi ki Makedónia a restaurálás módszereinek tanulmányozására, tanulmányi útra. Mert új kultúra fejlődik Makedóniában és megteremti a folytonosságot az ősi kultúrával.

A Szent Zsófia egykori érseki székesegyház, a tizenegyedik század alkotása. Keleti, orientális bazilika. Két réteg freskó fekszik egymáson itt és akad dolga a restaurálónak. A Kliment portréja élénkbe áll a Zátonyon, él és beszél, egyént ábrázol, hogy eszünkbe jut a feltevés, hogy itt, a Balkánon, itt tért meg a kezdeti reneszánsz, innen indult Olaszországon át, diadalmas útjára. A XVIII, XIX. század képei már művészietlenül, naivan igyekeznek utánozni a középkori képek stílusát. Sajnos, ezek a legújabbak, leginkább szembetűnnek még élénk színeikkel.

A kis viskószerű Nikola és Bogorodica templomok a tóparton, a halásztelepen észrevehetetlenül bújnak meg a házak között. Senki sem tud róluk semmi határozottat mondani. A halászsasszony naívan mesél: »Már a nagyapám is ismerte őket! De mond a halászsasszony komolyat is, megszívlelendőt: Mert három részre oszlik a kis templom és az oltár mögötti kamrácskára mutatva, sóhajtozik: Idejártak a lányok, asszonyok egykor, a nagy napon (husvét) és karácsonykor. Mert nem volt nekik szabad elhagyni a belső házat és mégis meg kellett gyónniok — áldozniok. Hát idegyültek, a rejtett helyre, idejött hozzájuk rejtve, titokban a pap és meggyóntatta őket.

Emlékeztem a debári makedón lányra, aki még 1939-ben sem mert az üzletbe menni, hogy ruhaanyagot válasszon magának, anyját küldte, akiben már nem sok kár eshetett, de aki sehogy sem tudta eltalálni a lány ízlését. Fiatal makedón lány sem mehetett ki még Debárban az utcára, bár Bitolában már iskolába is eljárt a makedón lányok egy része. És most: a debári albán muzulmán lányok, asszonyok jártak éppen elől a példával, ők dobták le először a fátylat, a feredzsét, hogy ezzel is példázzák, hogy elfogadják a szabadságot, amit az új Makedónia nyújt az asszonyoknak is. A vén halászsasszony még nehezen éli bele magát az új szabadságba. Szörnyűködik, — hogy rontás ne essék bennök — lejárnak a nők is az ohridi strandra!

Mert elkeveredik mindenütt, a régi és az új kultúra és vidám gyermekek zaja veri fel mindenütt az ódon falakat. A Radika szoros kolostorában, a Bigorszki Szent János kolostor falai között, diákok nyaralnak és gyermeknyaraló a Naum kolostor is az ohridi tó partján. És hogy ott romlik el éppen az autó a Bigorszki előtt, hát élénk állnak a diákok és »Borbát« és »Nova Makedóniát« kérnek, mert ma még nem kapták meg és a görög kérdést és a levetett feredzsék kérdését tárgyalják, mert hiszen Debár és Szkopje között, az őskor helyén, de a legmaibb ma terén állunk.

A debári mesterek világhíresek voltak a középkorban. Mindenütt nagy keletjük volt művészj fafaragásaiknak és a szkopiej Spasz templom, a faragott »ikonosztasz« kerete ma szintén műemlék, akár az ohridi templomok és kolostorok is. És hogy Szkopjében ott van ma a festészeti akadémia és a három múzeum, úgy Ohridban is újabb faragómestereket képez ki, újabb művészeket képez ki az ottani faragó iskola, az állami művészeti faragó-műhely kapcsolatában. Jovancev, az öreg 65 éves Jovancev, a »Kővirág« híres szovjetfilm öreg kőfaragójára emlékeztet., Féi Európát bejárta a mester és most a debári mennyezet rajzán dolgozik éppen a szkopiej művészeti múzeum részére. Megrajzolja és tovább adja tanítványainak, akik ott dolgoznak körülötte és minden tehetségüket, tudásukat és művészet-szeretetüket beleadják a munkába. Türelem vagy szeretet: ezen vitatkoznak munka közben, ahogy felnéznek, hogy száramot változtassanak és szent tűz ég a szemükben és szeretettel néznek az öregre, aki most egyszerre annyi emberre viszi át tudását, mű-

vészetét, a szent lángot. Ez már az új makedón kultúra, ez már a népi kultúra, amely kiviszi a nép közé a kiváltságosak nagyraanevelt művészetét és megismerteti és megszeretteti a művészetet és a tudományt. Életszükségletté teszi. Jovancev boldog. 65 éves és még látja a legapróbb árnyalatokat, és még van ideje hozzá, hogy ötven és száz mesterbe plántálja át magát. Megsokszorozódik — és így most már könnyen várhatja be a végeleregedést, szemei tüzének kialvását.

Három múzeum van magában Szkopjében is, nem számítva a számos műemléket, amely Makedóniában lépésről-lépésre kíséri az embert.

Régi kolostorok, freskók a középkorból és a talán, de egészen biztosan, itt kialakuló kezdeti reneszánsz korból, hogy beléd döbbsenek az élő, mozgó, szinte járó-kelő, egyéni személyiséget jelentő freskók élénk színei és új életbe kezdenek benned, hogy úgy érzed, sok emberré váltál és több vagy mint bármikor eddig. És életet visznek beléd a régebbi, merev, személyiség és egyéniség nélküli képek is. Csak azt sajnálok, hogy a kíséző szöveg még hiányzik mindehhez. Hirtelen megállsz és földbe gyökerezik a lábad. Itt állsz és tapodtat sem tudsz tovább menni. Kis bronzszobor az, pár centiméteres, ami megállított és nem hagy tovább menni. Milyen kor adta a kilenc és fél centis bronzot, a »Menádot«, amelyet ott találtak Tetovó vidékén. Egyesek úgy gondolják, az időszámításunk előtti hatodik század művészete adta a Menádot, a kis istenasszonyt, aki csodálkozva, szólongatva veti szét a kezét és előre lépve megáll így egy pillanatra, hogy folytassa, úgy reméled: a te társaságodban, az utat. És félsz, remegsz egyúttal, jaj talán mégis nélküled tér vissza az idők előttiségbe és örökre elvész számodra. Achaikus kor termékének vélik, egyesek a szobrot, de valószínűleg Petrusevszkinék, az egyetlen bölcsészeti szaka dékánjának van igaza, annak aki régebben még nem filológiával és a makedón nyelv megteremtésével, de régészettel és ásatásokkal foglalkozott és felfedezte a bitolai, herakleai gátba-épített ógörög szobrokat, szóval Petrusevszkinak van talán igaza, aki úgy véli, hogy ennyire élő, a mozgás szabályait és élethűségét ennyire ismerő és már-már szinte egyéniséget is kifejező művészet lehetetlen volt az archaikus korszakban. Úgy véli, mert hiszen még semmi esetre sem a Periklesz korabeli művészet harmóniáját, anatómiai tudását, realitását és egyéniségét tükrözi a szobor, hogy mégis ennek a kornak alkotása a Menád, de nem athéni művésznak, hanem vidéki és nagytehetségű, de a kor élvonaláról mégis lemaradt művész munkája. »Vidék« volt Tetovó, ahogy talán még ma is »vidék«, de oly vidék amely adhat igazi nagytehetségű művészeket. Most a Menádról beszélnek művészi körökben. Persze, ez nem azt jelenti, hogy elfelejtették a többi műalkotást. És főleg nem jelenti, hogy nem igyekeznek mai műalkotásokat adni, olyanokat, amelyek a ma élvonalán haladnak és a mai népi kultúrát, születő nemzet új, népi kultúráját tükrözik.

Mert nemcsak új festői és szobrászai vannak Makedóniának és új költői, írói. A színház már nem csupán Szkopjében teremti meg a makedón drámairodalmat és irodalmi kiejtést, de Bitolában is felépült már az új-város terén, megkezdte működését a balettiskola is éppen és a szkopjei színház mellett megnyílt, szintén először mióta vannak makedónok, az állami opera is, annak a népnek az operája, amely mindig énekel, jól énekel, szépen énekel, amely minden életérzését, örömét, fájdalmát, sajnós, tegnapig csak csupán fájdalmát, nótába öntötte, valami olyan művészien eredeti, »disszonáns«, szenvedést, ellenmondást, népi ellentétet tükröző melódiába és ritmusba, amely Európában szinte egyedül áll.

Makedóniában most teremtik meg az abc-ét, az irodalmi nyelvet és nyelvtant, most fogtak hozzá a tudomány és művészet szak-kifejezéseinek megteremtéséhez, most fogtak hozzá a szótár készítéshez, a történelmi kutatásokhoz, a népi melódiák és népköltészet termékeinek összegyűjtéséhez. »Ábc és — egyetem«! — cseng vissza bennem Kiro Milyoszinak, a Tervbizottság elnökének szava, mert itt csakugyan az abc-étől az egyetemig mindent egyszerre, egy időben teremtenek meg. Két éve még nem volt abc és nem volt makedón nyelvű iskola. Ma negyvenen felül van csupán gimnáziumuk és vannak »kereskedelmi gimnáziumaik« és tanítóképzők és számos más egyéb ipari, műszaki és más szakiskolájuk is. Az idén nyílik meg a tanárképzőjük, már két éve működik a bölcsészeti szak és most szervezik az orvosi, a földművelési és erdészeti szakot. Megnyílt már az első albán és első török középiskola is Makedóniában.

Új népi kultúra van kialakulóban Makedóniában, új népi kultúra, amely azonban nem veti el az egykori középkori, hűbéri világ kultúráját, sem a még régebbi rabszolgatartó kor kultúráját. Sem pedig és főleg az egykori szláv betelepülők ezer és ezeröttszáz éves kultúráját abból a korszakból, amelyben a bomladozó nemzetségi szervezet a katonai demokrácia nemzetségi nemesség átmeneti fokára jutott éppen és megteremtette az államot, amely felvette az elnyomó Bizánc elleni harcot és olyan kultúrát teremtett, amely tovább haladva, kapcsolta a makedónokat az oroszokkal, szerbekkel és bolgárokkal. Akkoriban éppen elvonatközömben volt a kultúra a néptől — ma visszatér a kultúra egy magasabb fokon, a néphez, hogy újból onnan a népből merítse, erősít. És éppen ezért tudott ez a nép, amely csak most alakul át nemzetté, olyan rövid idő alatt is, a szörnyű megoldatlan kérdéskérdés ellenére is, olyan roppant sokat teremteni.

Nép és nemzet egy ma és alkot Makedónia katlanjaiban és hegyei között.

V E T Ő K

Reggel. Bivaly bög. Tágult orrlikából
csapkod a pára. Rá a hegyek zengnek.
Aranyba, mint ha gazdag kalász sárgul,

tör fel a nap: kora, szőke kertek
lakóinak üzen. Zizeg a dal fészke
s a csupasz ágak pihésen rügyeznek.

Ez a nagy dolgok perce; fényben néz le:
a fölugarolt, ködös mezőt szerte
most lepi el a falu erős népe.

Nagy arcukat a verejték kiverte,
komolyan lépnek, mintha járulnának
nagy halott elé: békés szent ereklye.

Lassan lépnek, míg a köd fátylának
gyérül lágy selyme, s míg arany örömbé
csurran: a nap bíbor kehelyből támad:

lendülnek a karok, mély, ünnepi csendbe,
a mesgyék fölött a sok nyűtt kabátújj
libeg-zizeg-leng, mint ha hemperegve

száraz füvek közt esti szellő kábúl.
S nekem úgy tűnik: fényes nagy madárhad
tárja szárnyait verdes sugáru

s fölötte zeng a sok szegény munkásnak
s lábuk nyomából a szelíd raboknak,
mint olvadt arany, oly fényesen támad

a babér: ágai fonódva ragyognak —
s ni, homlokukat boldog fénybe szötte!
És hirtelen már mindenütt hallom nagy

kardalok dalát. S könnyemeleg és szőke
csodás ragyogás lassan szétcicázik,
szét a falusi rongyos zsuptetőkre.

S nő, minden vető óriássá válik,
csak emelkedik keresztül a vállán
az ég felé, és rám a mezők tág sík

közepén csak hull, hull, mint szent szívárvány,
a mag a sok erős tenyérből szórva.
S főntről az Atya lépeget alá már...

Égi orgonák ezre hangján szólva,
főléjük tűzi fénylő koszorúját.
S a levegőég minden íves boltja

ontja és zengi: dicsérete zúg át.
Ragyog a nap, mint mikor kalász sárgul,
bivaly bög, hangját százados fák nyújtják:

a reggelt áldja párás orrlikából... ..

A DOLGOZÓ DALA

Engem e hős rögön
melengetett a nap,
lelket sütött belém: derék
kincsét sugározom szerteszt —
fénye ezrűnkre visszatűz —
szikrázom, lelkes örömmel,
mint a tűz.
A nap hullatta rám boldog sugár jegyét
e rögön, mely fogant.

Öröm már — nem iszony,
kelőn ha hallgatag
— szívrepesve —
a gépem inditom: —
dalol kezem nyomán,
csicsereg mint a fecske,
leng lepketánc, tavaszok rajzanak
derű köszönt
s e fényözönt
nincs kéz, mi elborítsa! — lüktető,
derítő lángot szökkent a göröngy:
Az álom alkotó erő,
hol én, a dolgozó
szívem fehér kenyérre váltom boldogan
s kezem törí, osztja jussom,
hogy jutva jusson —
legyen az öröm egyre több,
fakassza dús vetéseként e rög,
s a munka — mámor —:
mindahányunk ünnepe benne fogan.

Hazánkban szerte
a szürke gépeken
örömem fénye csillan, tündököl
és hajnalonta s csöndes esteken
a kedvem váltig
tőle ittasul
s gyűlöltörítasan
alkotok,
hogy áradozzon szerte e rögön
a zsongó kedv a zsenge ifjuságban:
ontom erőm, osztom magam,
szívem a végső dobbanásig.

Utcák köszöntenek rám
fénylő zsvajjal.
Feszül tudóm, s a léptem.
Naptűzü arccal
dolgozom s dalotok,
dalomat ontom: szálljon!
hazám rögén az lobog
minden alkotáson.

DUDÁS KÁLMÁN fordítása.

A MUNKÁSRA

Hősök hőse, nyújtsd ide kérges markod,
Nyújtsd derék kezéd, hogy a munka-gyúrte
Nyers barázdáit remegő ajakkal
Érje a költő!

Hódolattal im. sanyarú redőin,
Érdes ráncain eredendő bűnre
Bűntetön sújtó dühödött egéknek
Olvassom átkát!

Cél felé törő útaidra, ember,
Küzdelem kísér: örök intelmedre
Őskor óta hűn viseled pecsétjét:
Homlokod őrzi.

Gyatra embernem közepén meredsz a
Tiszta ég iránt, valamint a gránit
Törzsök, — suttogó terebély, koroknak
Hírdeted egyre:

Zsoltár gyötrelmét eme embernemnek,
Sorsok áradó veríték meséit,
Tenger fájdalom sóhaját viharnak
Bontva az űrbe!

Igy meredsz: emelt karod izmos tömbje
Ég felé feszül, egyedüli lény, ki
Méltó — homlokát koronázza dicsé
Győzelem éke.

Ha a hivalgó arany, élőkő nem csak
Véres küzdelmed salak üdve volna,
S föl sem ér biz az kicsi gyermekidnek
Drága szemével,

Játszadozva míg símogatja jobbod
Őket s érdes nagy tenyered kacsóik
Érik, biztatón erejét növelve:
Edes a munka!

Rajta! álld, csak álld a sarat! te büszke
Férfiú: te vagy kinek szíve mélyén
Lángok lángja ég: eredőnk egyenlő
Jogra teremtett!

Pöre-bennünket anya szül, halandó,
 Botló láb alatt pora egy a rögnek,
 Zsarnok pompa, fény ahol átal-száguld,
 — Kétkezi munkád! —

Minden lényre hint a Nap is közös fényt,
 Egyaránt bajos biz a végső búcsúnk,
 Vár falánk pondrós iszonyattal a sír — hol
 Hát a nemesség?

Óh — a lélekben! Henye tétel: dönts meg!
 Zendül századunk: jogot ont a fénye.
 Tamaszt vár a nép; — a vas itt erősebb
 Nyegle jogarnál!

Tiszta homlokú, szabad emberként ha
 Jár majd, mint dukál, s derekat se hajlít
 Unosuntalan kegyes úrnak, s léssen
 Ember az ember,

Még az Isten is derül ám mosolyra,
 Első ízben, ott, amióta nézi
 Hat nap alkotott csoda műremekét:
 Lenge tanyánkat.

Lomha századok sora kellett néked,
 Hogy e tákolmány laza szerkezetjét
 Rendezd: nem lengtél tarajos vízen. Itt
 — Ajkkal a földön!

Hősök hőse, nyújtsd ide kérges markod,
 Illetné ma rajt szarjarú redőt
 Toprongyos szegény, valamint kegyelmes,
 Hódoló csókkal,

Jámbor ajk amint omol üdv-sóváran,
 Szent malasztra vágy hevítő ereklén:
 Üdvözülne — nyújtsd neki markod: lelké
 Üdve legyen ma!

Üdvözítse hát kezéd kínja, s akkor
 Éden lesz a föld, lakomája tárul —
 S számúzottje lesz, kinek munka-üdvben
 Nem vala része!

TALÁLKOZÁS

Irtta: Gajdos Tibor

Felöltözve, meglazított derékszíjjal aludt egy szakadt huzatú diványon Miklós, a napos tiszt. Szája kicsit nyitva volt és a gyenge horkolás jelezte, hogy nem mély az álma.

Szolgálatban nem alszik mélyen az ember. Tudja hogy minden pillanatban zavarhatják, az idegek nem nyugodnak meg és az alvás alatt is félig-meddig készségi állapotban vannak. Így van ez minden katona emberrel.

Az asztalon álló lehúzott belüi petróleumlámpa sárgás-vörös világítása összhangba hozza a szoba hangulatát a napos tiszt félpihenést jelentő ébrenalvásával.

Az ablakokon halkan koppannak az esőcseppek és átáztatják a törtött üvegek pótlására elhelyezett ujságpapírt.

A szobában egyébként csönd van.

A tiszt mozgolódni kezd, kinyújtja összehúzott lábait, úgy hogy bakancsai lelógnak a rövid fekvőhelyről. Másik felére fordul és most már csukott szíjjal folytatja az alvást.

Valaki súlyos léptekkel elhalad az ablak alatt, majd kinyílik az ajtó és egy katona lép be a szobába.

Miklós fölrebben az ajtó nyílására és habár feje kissé kábult, gyorsan talpraáll.

A katona tiszteleg.

— No, mi ujság Péro — biccent felé az alhadnagy.

— Alhadnagy elvtárs jelentem, fogolycsoport érkezett — mondja katonásan. — Huszonkilenc svábot hoztak a bratuskák — teszi hozzá bizalmasabban.

— Németek, úgy? Na gyerünk, hadd lássuk őket.

Meghúzza derékszíjját, szeméit megdörzsöli ökleivel, aztán kilép az ajtón. A hűvös őszi szél szemébe sodorja a sűrűn szitáló esőcseppeket. Felgyüri zubbonyának hajtókáját és behúzott nyakkal halad a katona mellett.

Nyugat felől tompán morajlik az ágyúdörej. Ott a Dunánál makacsul tartják magukat a németek. Hetek óta tart a csata és ez a tompa ágyúzaj szinte megszokott lett a városkában.

A katona éppen erre gondol.

— Még mindig nincs elégük a bitangoknak. No de csak szélesebb fronton menjünk át a Dunán, majd szaladnak ész nélkül.

— Nem sokáig bírják már Péro, — feleli Miklós. Az orosz ágyúk tönkrelövik őket rövidesen.

Ezt csak azért mondja, hogy valamit válaszoljon a katonának. Ő azonban most másra gondol. Már többször vett át foglyokat a frontról, maga is elfogott szakaszával egynéhányat. Mégis minden esetben élményt jelent számára. Örül, hogy odaát kevesebben vannak? Természetes. De nem ez ami érdekessé teszi a foglyulejtést. Egyszerűen szereti őket látni így meztelen valóságukban.

Jónéhánynak az arcára is tisztán emlékszik. Furcsa pófák. Többnyire úgy néznek ki mint azok a kóbor kutyák, melyeket gyerekkorában játszótársaival addig kergetett, míg a vakköz végébe nem szorultak. Milyen vadul vicсорították fogaikat ezek a kutyák, ha valamelyikükkel egyedül találkoztak... bizony ő is elszaladt előlük. De

ottan a vakközben, amikor botokkal körülállották őket, másképpen néztek ki. Hol a földbetúrták orrukat és úgy lapulva várták sorsukat, hol meg farkukat csóválták bátortalanul, alig észrevehetően. Emlékszik, ilyenkor el is szállt a dühük, esetleg egy nagyot rúgtak az eben és futni hagyták...

De volt olyan is, hogy nekik ugrott még a sarokból is. Annak aztán jaj volt. Nem menekült ki ép lábakkal a szorítóból.

Hát ezek is így vannak. Többnyire lapulnak, ártatlankodnak. No de megesett nem egyszer, hogy fogát csikorgatta a német. Csak éppen hogy nem harapott.

Az úton fénylő tócsák vize loccsant bakancsa alatt. Ahá, már itt is vannak. Csak körvonalaik látszanak egy távolabbi lámpa gyenge világításában. A csoport végén két lovas áll. Két prémsapkás orosz katona, vállukon keresztbevetett géppisztolyokkal.

Az esőben áznak a foglyok, de áznak a kísérők és a lovak is. Ahogy odaérnek az egyik lovas előreléptet Miklós elé, köszönti és vidám hangon jelent:

— Hoztam huszonkilenc madarat, Kicsit megáztunk.

Miklós is mosolyog és kezet fog az orosz bajtárral.

— Mind épek? Vagy van sebesült is?

— Ah — legyint a lovas — kutya bajuk sincs. Úgy szedtük ki őket fészükéből.

— Van névsorod?

— Van.

— No, hogy lássam! Vagy olvasd te.

Miklós felgyújtja kézilámpáját és rávilágít a fogolycsoportra. Csupa szájalmas figura. Sapkájuk felhajtóját homlokukra és füllükre húzták, így szíj nélkül egyetlen, zöld köpenyűk átázottan lóg rajtuk. Ahogy a fény keresztülsuhan arcukon hunyorogva fordítják félre fejüket. Mint-ha szégyelnék magukat a fényben.

Jó mondja ez az orosz. Jómadarak. Ázott jómadarak.

A fényugarat az első arcára veti. A kísérő a neveket olvassa.

— Toni Seidl!

A másikra világít.

— Franz Winkler!

A harmadik arca...

— Johann Brander!

Hm. Furesán ismerősek ezek a nevek, gondolja Miklós.

— Hová való vagy te? — kérdezi az egyiket rossz németiséggel. Egy pillanatig mintha tétovázna a német.

— Von Crvenka, — válaszol mégis.

— Ó, von Crvenka? Szóval te bácskai sváb vagy. És a többiek?

— Azok is.

No ez már más. Lassan viszi a lámpát az egyik arcról a másikra. Érdekes, nem is gondolná, hogy ezek bácskaiak. Semmiben sem különböznek a többiektől.

...tizenhét, tizenkilenc, húsz... a lovas a neveket olvassa, ő pedig számolja őket, de főleg a pislogó szemeket nézi.

Milyen furesák ezek a szemek... mind félrenéznek a fényben...

— Huszonhárom, huszonnégy... a lovas újabb neveket olvas. Huszonöt...

A lámpa megáll az alhadnagy kezében. Már a huszonhatodikat olvassa a kísérő, aztán a huszonhetedik nevet, a huszonnyolcadikat, végül az utolsót.

A fény még mindig azon az egy arcon nyugszik. A huszonötödiken.

Miklós nem is hallotta nevét. Nem is fontos. A huszonötödik nevet tudja ő enélkül is. Nagyon jól tudja.

Pár évvel ezelőtt még barátok voltak. Egy üzemben dolgoztak. Együtt jártak moziba és egyszerre mentek el katonának. Igaz, furcsa gyerek volt Félix. Önféjú, kimért. Amilyen rendes volt külseje, annyira zavaros volt a feje. Nem volt fasiszta. Sőt, ha olyan volt hangulata, hitlerellenesnek mondta magát... 1942-ben őt is elkapta a sváb tömegőrület.

A »Hivatalos közlönyben« sokszáz más név között talált a nevére. Ezek mind elvesztették állampolgárságukat, mert önkéntesen idegen katonai alakulatba jelentkeztek.

Lesoványodott Félix, alaposan lesoványodott. És külseje is elég gondozatlan. Rangjelzése nincs köpenyén, pedig van rangja. Erről hallott.

A szája szélétől az álláig olvadt vércsík húzódik.

Halk torokhangon megkérdi:

— Mitől véres az állad?

A két ismerős szürke szem szeretné látni a kérdező arcát, de nem bírja. A fény csak az ő arcát teszi láthatóvá; az ő szemét.

— Megütött az... a lovas felé int fejével.

— Úgy...? Megütött... biztosan ellenszegültél!

— Pedig a fogolyt nem szabadna ütni! Ezt Félix mondja. Hangja panaszos is, vádló is, oktató is.

„Igaz, — nem szabad a foglyokat ütni. Nem. Sem agyonlőni, sem éhhalállal elpusztítani. Így mondják a nemzetközi egyezmények. És a gyerekeket sem szabad megölni... és falvakat sem szabad felgyújtani... Igen, ez a szabály. De te Félix, nem harcoltál szabályosan. Én úgy tudom, hogy negyvennégy tavaszán vaskereszttel jöttél szabadságra...»

Mindezt csak magának mondja Miklós. Félixel nem magyarázkodik.

Azt is tudom, hogy voltál a nyugati fronton; utána a Vörös Hadsereg ellen vetettek be, majd végül visszakerültél ide, hazádba. Hazádba? Nem, neked ez nem volt sohasem hazád. Szóval szülőföldedre. És vaskeresztet hordtál a melleden. Ugyan miért kaptad?

Ha megkérdezném, te mindent tagadnál. Nem is kérdezem. Úgy is tudom, biztos vagyok benne.

Te szőke, pirosarcú buta svábgyerek, sok mindennel dicsekedtél barátaidnak, volt barátaidnak amikor szabadságon voltál. Volt barátaidnak csak, mert ezek mind megtagadtak és megvetnek.

Az egyik kérdést intézett hozzád. Érdekes kérdést. Ő mesélte nekem nemrég. Azt kérdezte, hogy ugyan mit csinálnál, ha velem egy napon valamelyik fronton szembekerülnél. Úgy véletlenül.

Te kicsit elgondolkoztál, azután válladat felhúзва feleltél.

— Ha szembe kerülne velem Miklós, megpróbálnék kitérni előle. Ha ez nem sikerülne, ha ő nem akarna kitérni, hát egymásnak mennénk. Aztán, aki győzne...»

Hazudtál Félix. Te nem kerültél volna el engem. És én sem tértem volna ki utadból. De hát mi tulajdonképpen mégis találkoztunk. Hogy most nem szuronyra állunk egymással szemben? Nem fontos. Szembekerültél te Velünk, mindannyiunkkal, velem is. Hisz sohasem egyedül harcoltam és nem is magamért.

Eldőlt hát a kérdés is. Mi győztünk. Én győztem. Te maradtál alul. Tudod? Lehet, hogy nem is tudod. De tudd hát meg!“

Miklós alhadnagy leereszti a fényt a fogoly arcáról és lassan magára fordítja. Fénytől megvilágított szemét Félixre veti.

Mindez csak egy másodpercig tart.

— Miklós! — hall a tiszt egy meglepett kiáltást.

— Jobbra át! — vezényel Miklós. — Előre...

A foglyok bakancsai belegázolnak a ragadós sárba.

»... Akkor találtam rá hazámra, és ez a haza számomra mindenekeelőtt az orosz irodalom volt.«

V. G. Bjelinszkij

FÁSI FERENC ELVTÁRS, A MAGYAR PARTIZÁN

Irtó: Márton József

Ha sovány is, ám jól megépített. Csupán világos szemei és az a két mély ránc az arcán, csak azok mutatják, hogy keresztülment sok mindenben. Hosszú, kusza a bajusza. Élénkek és frissek a szemei, de látszik az emberen, hogy éppen nem kényeztette az élet. Talán negyvenéves, lehet több is, kevesebb is. Mozdulatai nyugodtak és szelesek, tevékenyek. Puskáját tisztogatja, körültekint, kiveszi a závárt, megtöröli, térdéhez dörzsöli. Vastag, bizonytalan színű posztónadrág takarja lábait. Nadrágja teli s tele foltokkal, amelyeket vékony kenderspárgával varrt a posztóhoz.

Durva gyapjúharisnya, vastag kenderspárgával összekötözött boeskorok egészítik ki felszerelését.

A tűzhely mellett üldögélünk a konyha földpadkáján. Vastag bükkhasábok égnak a tűzhelyen. Magyarul beszélgetünk. Szerbia hegyvidékén vagyunk és a háziasszony, aki háromlábú kisszékén mellettünk üldögél, csodálkozik az ismeretlen szavakon. Kissé meghatódott a háziasszony, aki meleg barátsággal és nem palástolt örömmel nézi az ismeretlen nyelven beszélő elvtársat.

— Mégis csak igazság — mondja —, amit a partizánok állítanak, hogy vérengző fasiszták ellen, akik ki akarnak irtani minden népet, minden tisztességes ember harcol. Nézd csak ezt az elvtársat, azt se tudod honnan jött, mi a hite, milyen nyelven beszél és mégis együtt harcol velünk!

Mindez 1942 decemberében történt.

— Bányamunkás vagyok, — kezdi a szót —. Itt dolgoztam, ezen a vidéken, amikor kitört a háború. Nem volt könnyű az életem. Eleget küzdöttem, vergődtem és alaposan megismertem a bányát és gazdáit. Azt kérdezed, miért mentem világnak?

Szép a mi alföldünk, a mi Bácskánk... A virágzó búza mindennél szebb a nagyvilágon. A kenyér ott fehérebb a hónál, Olyan fehér, jó és puha, mint a csecsemők arca... de mit ér, amikor hiába a kubikos talicska, hiába a zsakadásig görnyedező hát, mégsem jut elég belőle...

Elindultam világot látni. Amikor eldördült az első partizánpuska, azonnal tudtam, megéreztem, hogy ez a puska az én szebb életemért is harcol és harcol az én testvéreim szebb életéért is. A testvéreimért, akiknek Vajdaság termőmezőin nem jutott elég kenyér.

Bár az örömben hujázó magyar urak megkísérelték összezavarni minden tisztességes ember fejét, én tudtam, azért hujáznak, mert találtak néhány fasiszta áruját, akikről azt hitték, hogy azok majd megvédik őket saját népüktől.

Kicsit furesa volt nekem, amikor jelentkeztem a jugoszláv partizánok közé. Azt hittem, nem lesz jó megmondanom, hogy magyar vagyok, amikor Horthy bitangjainak megvadult hordái által lemészárolt ártatlan áldozatok tetemei úsznak a szőke Tiszán és a kék Dunában. Én még elhatározottabb lettem, hiszen ugyanezek a bitangok vertek ki engem üres gyomorral a termő magyar síkságról a bányák mélyébe. Dózsa jobbágyainak, Csepel munkásainak képe rémlett fel bennem és a vajdasági munkanélküli mezőgazdasági munkásokra gondoltam. És arra gondoltam: „Magyar urak, nem menekültök, amikor a jugoszláv partizánok puskát ajándékoznak a szabadságharcos Fási Ferencnek“.

Hogy vagyok, azt kérdezed elvtársam, hogy súlyosak-e a harcok? Mondom néked, soha még könnyebb nem volt az életem. Puskát tartok a kezemben és a nép minden ellensége ellen harcolok. Mindenki ellen, aki ellenség, akárki fia is.

Az életemben most tudom először, hogy ember vagyok. Igen, súlyosak a harcok, de jó bajtársak között vagyok. Nézd meg a szakaszomat. Ahogy mondják, földönfutók vagyunk. Se házunk, se házánk nem volt. Munkások vagyunk mindannyian. Az a hosszú ott, tengerész, dalmát. A küldöttünk beográdi nyomdász, aki jól megismerte a beográdi börtönöket... Ez a munkás itt, mellettem, horvát ifjúmunkás, aki még mint gyerek, Mitrovicán és Lepoglavan járta ki a nagy iskolát.

Nagy az út Jasztrebáctól—Pusztá-Rékaig, a hó is magas. Jasztrebácon a megszállók gépfegyverei, az úton pedig a Nédics-gárda gyatra legényei, akik eladták lelkeiket, hogy saját népüket megrabolhassák.

Ujságpapírból cigarettát csavar, jó moravai dohánnyal megtölti, aztán tovább mesél: — Az éjjel, ahogy átgázoltunk a Toplica-folyócskán, csakhogy el nem aludtam a fáradtságtól, a jeges víz ébresztett fel. Kissé távolabb meg, amikor áttörtünk a havon és kalibákba húzódtunk a hegytetőn — tüzet, persze, nem gyujthattunk, mert köröskörül az ellenség leselkedett, a gyerekkoromra gondoltam, amikor az állatoktól is otthagytott, fagyott répaszeleteket zabáltunk.

... Hát a gyerekkoromra gondoltam... Amikor jószágot őriztem az uraknak és télidőben dermedt kezeimmel fagyos krumpli után kutattam a disznók által feltúrt földeken... „Átkozott fatytya!” — így titulált akkor zsíros gazdám, most meg testvérek között vagyok, akikkel együtt harcoltunk mindazért a sok jóért, amit csak elképzelni tud a zsellérember. Lelkemben jobbágy voltam egész előbbi életemben, mert ahányszor ott akartam hagyni gazdáim dohos istállóját, valami mindig visszatartott; mint a gyerek, aki éppen lábra áll, mindig elestem, mindig megütöttem magam és keserves sírásra fakadtam. Keserű könnyekre sokszor volt ok az életemben és soha senki, anyaként le nem törölte könnyeimet.

Nézd ezt a puskát, elvtárs, ez fűz össze bajtársaimmal, ez nem engedi, hogy könnyeket hullassak.



Csöndes éjjel. A hó csikorog a hadoszlop lábai alatt. Csöndesen menetelnek, hosszú sorban. Olyanok, mint a kígyó. Nem látnak már a fáradtságtól, de nem is kell, hogy lássanak. Mennek az előtűk haladó után, ritmikus egyformasággal, félig elnyeli őket a hó. Senki sem gondol az ellenséges átkarolásra, amelyen most törnek át, senki sem gondol a tegnapi és a mindennapos harcokra és senki sem féli a jövőt, mert mindegyikük tudja, hogy az a föld, amelyre lépnek, szabad föld, a mi földünk, amelyet fokról-fokra meghódítottunk s amelyet fokról-fokra feladunk, hogy aztán a legvégén győzedelmesen, újból és végérvényesen felszabadítsunk.

Át kell menni a patakon, körül-köre kell ugrálni, mert senki sem fürdik szívesen a jeges vízben. Az élen járó megáll, de még csak sügni sem kell az „állj“-t, annyira benne vannak az előző éjszaka és egész napi menetelésben, hogy mindegyikük megteszi az egy-két lépést még, amíg orrát be nem üti az előző hátába, akkor felébred és megáll.

Mindegyik igyekszik kihasználni a pihenőt, amely talán egy percig, talán öt percig tart, addig, amíg a vezetők nem találhatnak megfelelő gázlót a patakon keresztül. Ledőlnek valamennyien a hóba, oda ahol éppen vannak és azonnal elalszanak. Néhány pillanatra csupán, máris hallatszik a könnyörtelen: „Fel! Indulás!” Mennek tovább, gázolják a vizet, mert nem találtak jobb átkelőhelyet. Sűgva adják tovább a parancsot: „Át a folyón, a cipőt nem szabad levetni!” Gázoljuk a vizet. Annyi hideget szenvedtünk már a nap és az éj folyamán, az első és második partizán-tél alatt, hogy senki sem érez különösebb hideget.

Ismét a hóban menetelünk. Ismét félálomban.

Jó lenne rágyújtani. Lehet azonban, hogy az ellenség a közelben rejtőzik, a gyufa lobbanását pedig messziről meglátják.

Az erdőben nem lehet aludni. A hatalmas bükkfőzrsek mellett egyre gyakrabban jelentkezik a fiatal bükkfácskák, amelyek ágai kegyetlenül csipnek, ha az ember félálmában beléjük ütközik. A sok ellenség mellé még ezek is új ellenséggé váltak tehát. No és ellenség az a sok elfeküdt, félig rohadt bükkfa, amelyben megbotlunk s amelyen elcsúszunk...

Közeledik a hajnal, a csikorgó hideg, no de az alvás is.

Rövid pihenő. A parancs: „Nem leülni!” Álló helyzetben pihenünk. Leveszük a puskát vállainkról, megnézzük és letöröljük róla a zuzmarát.

Indulás. A fáradságtól, éhségtől, álmatlanságtól úgy tűnik, mintha tanyacsoportot látnánk: Csak káprázat... Gyakran megtörténik ilyesmi, ahogy a múlt héten is valamennyien megjártuk. Odaállt a csajkával az egyik bajtársunk a bükkfatorzs elé és mögéje állt az egész oszlop. Valaki megkérdezte: mire vártok? „Hát nem látod — feleltük —, a konyha ebédet oszt, hát felsorakoztunk az ebédért”. És mindamellét valami mégis biztos, egészen biztos: határtalanul szabadok vagyunk! És ezt mindegyikünk érzi, mert elvtárs van elvtárs mellett és miénk a föld, ameddig a golyónk elér.

— Valahogy hidegebbek a telek lenn a síkságon, — mondja Fási elvtárs. — Lám, amikor a Jasztrebác-hegyen megtámadtak bennünket a hitleristák, a mély hóban egészen közel engedték őket. Tudod, kevés golyónk van, kár lenne elpazarolni anélkül, hogy meg ne ölj velük minél több gyalázatost. Néztem őket a tölgyfa mögöl, ahogy jöttek, kövéren, pirosan, kiborotválva, fehér köpenyben a téli bunda fölött. Aztán akaratlanul is bajtársaimra néztem, soványak, kimerültek, rongyosak voltunk. Arra gondoltam, hogy azok bennünket le nem győzhetnek, mert a háború nem multság, hanem: hó, tél, szenvedés és éhezés. Aki a szabadságért harcol, mindenét feláldozza a szebb jövőjéért. Nem lehet harcolni a teherautóról, amely végigrobog a rabszolgák által feltisztított utakon. Nem lehet harcolni kávéházakban és kocsmákban átlumpolt éjszakák után. A tolvajok, rablók, gyermekgyilkosok — nem jó katonák.

Még közelebb engedjük őket, egyre célozunk. Parancsnokunk puskája eldőrdült, utána a mieink is. A svábok sorai összezavarodnak. Elfekszenek a hóban. különböző akrobatikus kunsztokat csinálnak, hogy nehezebben találjuk el őket. Hiszen a hitleristák a legjobb hegyivadászok... Mi célozunk és lőjük őket. Még ahhoz is van időnk, hogy odakiabáljuk: „Charkov—Sztalingrád! Charkov—Sztalingrád!” Így folyt a harc. Mi tudtuk, hogy Hitler katonáit elfogja a félelem, ha a „Sztalingrád” szót hallják. Arra gondoltunk, hogy úgy kell megverni a fasisztákat, ahogy a Vörös Had-

sereg verte Sztalingrádnál. Büszkén gondoltam arra, hogy én, a magyar, a jugoszláv partizánok soraiban harcolok ugyanazok a fasiszták ellen, akiket a gazdáik által félrevezetett magyar katonák segítenek a kis népek felszabadítói, a Vörös Hadsereg elleni háborújukban. Még jobban céloztam, hogy megfizessek azért a szegényért, amelyet a magyar uralkodó osztályok a magyar népnek okoztak azzal, hogy a fasiszmus háborújába kényszerítették. Nem akartok hencegni, de jól harcoltam, mert nézd csak, ezt a német puskát a harc után nekem ajándékozta a parancsnokom. Elég sok német katona, elég sok puska maradt a harc téren...

Ahogy jobban megnéztem ezt a puskát, kissé elszorult a szívem. Nézd csak, ugyanazok a golyók kellenek hozzá, mint a jugoszláv puskához. Arra gondoltam, hogy a király és kormánya mennyire becsapták, mennyire kifosztották a népet, amikor azt szavalták, hogy „felfegyverzik“. A fasisztáktól kapták a fegyvert, persze csak azt és olyant, ami a fasisztáknak már nem kellett. Ezekkel a puszkákkal aztán saját bőrüket védték saját népük ellen, nem a népet. Nem kiserült a számításuk. A nép megőrizte fegyverét és ellenségei ellen fordította. Ezek a fegyverek és a testvériség juttatott engem is ehhez a német puskához, amelyet fasiszta gazdája, életével együtt, a jugoszláv hegyekben hagyott.

★

Nehéz harcok közben, elmúlt a tél is és beköszöntött a tavasz. A heglábakon olvadt már a hó, a hegyi patakok felduzzadtak és vidám csobogással rohantak lefelé. Új harcok elé indultunk. Száraz talajon gyorsabban vettük a távlatokat és felerősödtek az ellen-ségre mért csapásaink.

A L...-bánya ellen végrehajtottunk egy akciót. A bánya a németeknek dolgozott, kellett nekik a cink és az arany a háború folytatásához. Igaz, egy évvel ezelőtt már robbantottuk a bányát — meséli Fási, — de a németek, a hazaárulók segítségével azóta kijavították.

Mint a lavina, úgy zúdult osztagunk a bányára. Éjszaka volt, de a bánya úszott a villanyfényben, éjszaka is dolgozott a németeknek.

A bányaőrséget megleptük és villámgyorsan lefegyvereztük. Amit az élelmiszerraktárban találtunk, kiosztottuk a nép között, amely már alig várta partizánjait. Sok ételmezt találtunk ott, a bánya német és hazaáruló őrsége jól élt...

— Nem szükséges felrobbantani a villanyközpontot az akkumulátorokkal — tanácsolja a bányatelep főmérnöke, a megszállókkal együttműködő, — sokkal egyszerűbben is használhatatlanná lehet tenni a bányát és sokkal kevesebb kárral...

— Nincsen szükségünk tanácsra, tudunk mi pusztítani, ahogy építeni is tudunk majd, ha eljön az ideje, — feleli Fási elvtárs. Most mindent ami az ellenségé, alapjában pusztítunk el, mert ez is egyik útja a győzelemnek...

Fási elvtárs igazat mondott. Ma egy bányának igazgatója és teljes erejéből dolgozik a nép jobb életéért. Az építő munkában éppen olyan nagy sikerei vannak, mint voltak a harcokban, a pusztításban...

PAP JÓZSEF:

GYERMEKTÁNC

*Fúj, zihál a harmonika,
perdülj táncra kis Magdika!
Perdülj hát,
ne sajnáld,
se a földet, se a lábad —
nem apád!*

*Rajta Öcsi, add a kezed,
perdülj, fordulj te is egyet!
Fordulj hát,
ne sajnáld
se a földet, se a lábad —
nem apád!*

*Rossz a világ? Legyen másképp!
Forgassuk meg: keljen más nép.
Forgasd hát,
ne sajnáld
se a földet, se a lábad —
nem apád!*

*Zeng, reng a föld talpunk alatt.
Igy rugjuk el bánatunkat.
Ropjad hát
ne sajnáld,
se a földet, se a lábad —
nem apád!*

S Z A V A K

írta: Vercor

VAJJON őszinte vagyok én? tépelődött Lukács. Ez a kérdés már négy év óta, évről-évre, hónapról-hónapra egyre sürgetőbben lépett fel tudatában. Csaknem naponta történt valami, egy esemény vagy vitabeszállás a saját lelkiismeretével — léha, vagy durva, — amely végül is ehhez a kérdéshez vezetett. Becsülettel tette fel magának a kérdést, holott úgymint tudta előre a választ. Ez sohasem változott. Nem is változhatott anélkül, hogy az egész mivoltát meg nem változtatta volna. Hacsak egyetlen egyszer arra kényszerül, hogy nemmel feleljen önmagának, az egyet jelentett volna avval a veszéllyel, hogy életének húsz esztendejét tagadja meg vele. Húsz év óta nem szünt meg bírálni önmagát — (legbensőbb énjét, azt a szinte kozmikus ént, — amely meghitten símult egybe a mindenséggel, beleolvadt és eikülönült öle, beleolvadt, éppen azért mert elkülönült) minden ujjonnan felmerült probléma felett döntött és ítelt haladéktalanul: Ez itt fontos, ez pedig nem! anélkül, hogy valaha is valami alapos rendszert állított volna fel. Bármilyet is. Anélkül, hogy az igazságra, vagy a logikára különösebb súlyt helyezett volna — vagy olyan szavakra, amelyekkel a gondolkodás módnak azt a fajtáját szokták megjelölni, amelyben a szavak olyan szoros kapcsolatban vannak az eszmékkel, annyira szétválaszthatatlan egységben, hogy egyiket a másik nélkül meg sem lehet érteni. Nem, őt a döntésre mindig valami belső világosság készítette. »Ez itt fontos. Ez meg nem!« A választás végeredményben magától kell, hogy adódjék (valami szerint, ami belőlünk való, vagy rólunk való, hol, hogy) Hosszú időn keresztül ez egész könnyűnek látszott. A választás mindig egyazonmódon történt: »Ez fontos!« a kifejezés módja, titokzatos-sága (mélységes idegenszerűsége), kapcsolata a józan észszel (a fellebezés lehetősége, a szavak értelmén túl. Figyeljék, itt van megint egy összetalálkozás: az ész, az érzékek, a lényeg...), a kétértelműség különös lehetőségei (az éles elme fölnye; tudatában lenni a túlméretezett tévedések és igazságok elegyítésének) és a Nagy-bizonyosság, az Abszolút, az Igenlés, a Lét; fogalmak, amelyek mindig, minden mögött ott magasodnak, amelyek annyira kézenfekvők és mégis elérhetetlenek...

»Ez nem!« a szokások (az erkölcsök), az intézmények, a gazdaság a politika... Igen, a választás hosszú időn keresztül, egészen hibátlanul ment. Evvel korántsem akarjuk azt állítani, hogy néha nem támadtak rá nyugtalanító gondolatok. Néha elég nehéznek bizonyult megvonni a határvonalat a két meghatározás között. A kifejezési mód súlyosan terpeszkedik az emberi dolgok felett és viszont. Semmiképpen sem engedhetjük meg magunknak, hogy ne vegyünk tudomást róla. Mert akkor néha azt kellene látnunk, hogy ostoba módra köteleztük el magunkat. Elkötelezni magunkat itt egyet jelent azzal, hogy írni... Az ember szeretne boldogulni ebben a földi életben. Ezt a boldogulást olyan eszközökkel harcolhatjuk ki magunknak, amilyenekkel éppen akarjuk, ez nem kötelez semmire, de amit leír az ember — és ez az ami kötelez — azt sohasem szabad összekeverni az előbbivel.



A KÉT világháború között, a nehézségek nem voltak túlságosan nagyok. Nyugodtan elmélkedhettünk úgy, ahogyan jól esett. Elképzeltünk magunknak valami szocialista kormányformát, de elképzelt-

tünk valami más fajtát is. Szabad volt kísérletet tenni arra is, hogy elképzelésünket segítsük valóra váltani. Akár harcolhattunk is érte. Nem lehetett bűtle semmi baj, semmiesetre sem jelentett valami sokat, még egy kis intervenciót sem, a tiszta gondolatok autentikus játékában. A gondolatait nyugodtan le is írhatta mindenki, nem kellett félnie attól, hogy a szórakozottság (a szó szoros értelmében) vagy a harag, vagy egy szenvedélyes mozdulat helytelen útra tereli és beszennyezi a tölát.

Azóta, haj... Akkor elég volt csak egy kicsit ügyelni; ügyelni azért persze kellett. Sok tolakodó kérdéssel kellett megküzdeni. Sokszor bátorság kellett ahhoz is, hogy az ember ellent tudjon nékik állni. Nem egy kellemetlen elfeledtatást kellett elengedni a fülünk mellett — »Igen.. persze.. ellenvetéseid nagyon helyesek és világosak, de nem lenne amúgy esetleg... mégis kényelmesebb?« Ilyenkor aztán Lukács feltette a kérdést: Ószinte vagyok én? Hála az égnek, hogy mindenkor igennel felelhetett önmagának és hogy ezzel az »igennel« a feloldozást is megadhatta önmagának.



A FRANCIA csatát becsülettel harcolta végig, mint katona elsőrendűen megállta helyét. Nem sokat törte fejét a dolgokon, nem tett fel magának felesleges kérdéseket: piszkos verekedés az egész, amelynek a háttérét világosan látja és szívből undorodik tőle.

Demokrácia... új világrend... az ényomottak védelme, csupa átlátszó ürügy. Hiszen azt nyugodtan eltűrték, hogy a »Harmadik Birodalom« halomra gyilkolja a zsidókat, a cseheket és a lengyeleket, tűrték, amíg nem öltött olyan arányokat, hogy fenyegetést jelentett az angol birodalom és a francia köztársaság számára. Amerika és a Szovjet táján közbe fognak lépni, de csakis akkor, ha már a kést a torkukon érzik, előbb semmiesetre sem. Egyszerű gyerekeskedés az egész, nem szabad túlságosan megijedni tőle. — Menteni azt ami a legbecesebb.

Menthető lesz-e majd ez a náciuralom alatt? Miért ne? Egyetlen hatalom se fojthatja el a gondolat szárnyalását, legfeljebb a tömeg vélemény-nyilvánítását gátolhatja meg — még csak nem is zavarhatja: jellemsszilárdság kérdése az egész. Hogy mennyi ideig tart, hogy milyen alakot ölt, alapjában véve nem lényeges, a legkevésbé sem, ha a szivekben gyökeres visszautasításra talál.

Az eözöplusi lecke: »Ha élni akarsz, szolgálj a gazdádat, bárki legyen is az és gondolkodj igazságosan«.

A fegyverszünet után minden vágya az volt, hogy vissza kerüljön Párisba. De miért válassza a legnehezebb utat? Egy kis limousini tanyán telepedett hát meg, nem messze a városkától, amely a dombot övezte Kicsiny magános házikó, futórózsa a rozsdás kerítésen és aranyárga cserép a tetőn. A kép végtelenül bájos, talán a legszebb az egész világon, a láthatár tág, és csupa derű, vonalaiban sok a nemes vadság. Soha semmi sem érhet fel ezzel... gondolta Lukács. Büszke szépség, amelyet nem tud elcsúfítani az emberek civakodása.

Ez a horizont, ez a szelíd fény segítette Lukácsot, hogy szellemi képességének abban az állapotában ringathassa magát, melyet ő belső tisztaságnak nevezett. Nem minthogyha távol akarta volna magát tartani az eseményektől. Éber figyelemmel kísért minden eseményt (félve, titkolt együttérzésből pl. három napon át egy ejtőernyőst rejtegetett magánál, azután segített neki a menekülésben is) a gondolataihoz azonban senkit sem engedett közel férközni.

Írt, pontosan úgy mint a háború előtt. Jó néhány hétre volt szüksége, míg az agyát újra munkába tudta állítani, de azért aránylag ez is gyorsan ment. Megint oldalakat rótt tele verssorokkal, anélkül, hogy valamit is kihúzott volna, végül az egészet egy táska mélyébe dobta. Háromhónaponként vette elő ezt a táskát és az egész papírkötegből legfeljebb egy fél tucat oldal kapott kegyelmet. Néha, talán ötször vagy hatszor életében, egy szó, vagy egy verssor kicsengett a többi közül és valami különös fényben csillant meg az érzékei előtt. Ezek a szavak, vagy verssorok olyan parancsoló ellenállhatatlansággal követték, hogy sohasoha többé nem tudott szabadulni tőlük. És hiába vetette ezeket is legkiismeretesen a táska legmélyére, egy napon életre keltek újra, mint a dobozba zárt pojáca, amikor dobozának tetéje felpattan. Teljes tudatában volt annak, hogy ezek tehetségének a legérettebb, a legragyogóbb termékei, a többit ő maga sem tekintette különbenk annál, mint amit a mesterember kitartó munkával kalapál össze.

Mestere a homályos kifejezéseknek, a nehezen érthető nyelvezetnek. Türelmesen kutat szóképek és hasonlatok, ellentétek és szócsengések után. Mindent felkutat, ami új életet önthetne az előregedett szókinestárba és az elmeszesedett eszmékbe, melyeken már vastagon ül az évszázados por. Kísérlet ez, hogy minden megkövesedett szellemi alkotást újra porhanyóvá varázsoljon, hogy új életet adjon a nyelvnek, hogy az újra ifjú legyen és erős, s az eszméket is friss, gazdag, fiatal véráram járja át, amittől megújídnak végre. Nem tudott, de nem is akart, költészetével más egyebet kifejezni. Következésképpen minden olyan utat és módot megtagadott, amely a régi csapásra vezetett volna vissza. A lelket, a szívet és az érzelmeskedést is. Különösen most vetette meg ezeket, amikor sebzett hazafiséga felháborodottan lázadózott. Meglepetéssel és fájdalommal nézte, hogy a beérkezettek, akik valaha mesterei voltak, hogyan sietnek alkalmi verseikkel az események új alakulásának meggyászolására, hogyan gyalázzák meg ezzel a költészetet (még ha titokban is) hogyan nyalogatják fekélyes sebeiket, (vagy a szívünk fájdalmát hogyan engedik szabadon.) Képtelen volt ezt megérteni és mélyen megvetette őket.



MA is csak olyan madárcsicsergésre ébredt, mint akármelyik másik reggelen. Frissnek és elégedettnek érezte magát. Jó hírek jöttek. (A partraszállás ügylátszik sikerült). A »maquis« az erdők mélyén jó munkát végzett. A robot emberei, ma is, mint rendszeren léjöttek a városkából, hogy elvégezzék bevásárlásaikat. Elhaladtak a háza előtt és beszéltek, beszéltek... Lukács szerette őket.

Munkához látott ő is. Az agya tiszta volt és fogékony. Remek állapot a szárnyaláshoz. A szavak úgy jöttek, mint a parancsolat. Lukács nem szabott irányt csapongásuknak, csak összeszedte őket, úgy, ahogy jöttek, mulatságosan, idegenül és nyugtalanítón; mintha valami vadul táncoló kegyetlen lángot idéztek volna. »*Bűnös bosszú. Borzalmas, brummogó bomba*«. Azután örömet; a szenvedélynek valami furcsa utóízével aláfestve, talán éppen vérrel... »*Rángatózó rancok. Vigyorgó. Lázadás*...« És írt... egyik oldalt a másik után, hogy azután eltemesse őket a táska szerteszórt papírtömege közé, úgy vált meg tőlük, mint egy loyális jóbaráttól, akit változatlanul, mindig egyformán megtalálhat...

Reggélizni lement a városkába. A vendégfogadóban most is ott találta a vörösbajuszú jegyzőt, a két patkolókovácsot meg a tanítót, aki az egyik szemét még a múlt világháborúban elvesztette és most

fekete kendőt viselt a sebhely fölött. Élénken folyt a vita és Lukács, mint minden nap, ma is kivette részét a vitából. A tárt ajtón keresztül behallatszott a gyerekek lármája; mezítláb ugrándoztak a napfényes utcán s néha, egyik másik belopakodott, odakönyökölt a férfiak közé, de eliramodott nyomban amint valamelyik pajtás hívó szavát hallotta. Az alacsony házikó sárga fala előtt, egy asszony ült a köpadon — szép, fiatal teremtés — a szomszédal beszélgetett, olyan szapora, éneklő hangon, hogy a gyerek a karján elszundított tőle. Lukács kiitta borát és megreggelizett. Azután a lugasba húzódott, elnyúlt a fapadon és hagyta, hogy félálomba ringassa a gyerekek zajongása, a férfiak idehallatszó beszélgetése és a méhek döngicsélése a kaptárak között.

Mikor a nap ereje kissé alábbhagyott, Lukács felkelt és szép lassan haza felé baktatott. A mezők feől könnyű köd volt emelkedőben, a kissé borús égbolt tiszta kékje, gyengéd, szürke árnyalatba tompult. A közeli fák zöldje csodálatos harmóniában folyt össze a szántóföldek sötét barna árnyalatával, Boudin-re és Lepic-re kellett gondolnia és az itáliai évek Corot-jára. Nem egyszer elfogta a vágy, hogy lefesse ezt a képet, nem tudott betelni vele, a legparányibb részletéig birtokolni szeretete volna ezt a szépséget, amelyen a többi ember tekintete értetlenül, szórakozott pillantással elsiklott. Nem is ment egyenesen a szobájába. A tőre felhalmozott farakás tövében egy rönköt talált, erre leült és bámuló szemmel itta magába a csodálatos panorámát. Így maradt sokáig.



TOMPA zaj riasztotta fel. Lukács katona korából jól emlékezett erre a hangra, közeledő repülőraj zúgása volt. A gépek észak felé húztak. Kezdetben legyább is úgy hangzott. Nemsokára azonban felhangzott a gépek morajlása dél felől is és kelet felől is. És egyszerre, mintha a földből nőttek volna ki, megjelentek az első egységek is. Lukács látta, hogy mind a három út felől motorbiciklisták robognak elő, hogy minden irányból egyszerre hatoljanak be a városkába. Mégis úgy tűnt fel, hogy egyelőre nem szándékoznak tovább menni a város határánál; azt a látszatot keltették, hogy be akarják várni a csapatok zömének érkezését. A völgy mélyén álmodó városka kéményei békés gyanutlansággal füstölögtek.

Egy egészen közeli zajra, Lukács ösztönösen a farakás mögé ugrott és onnan leskelődött ki óvatosan. A köves országúton két motorbiciklista közeledett, utánuk egy katonai tank, végül pedig egy remek autó. Az autó elsuhant előtte, futott még vagy huszonöt métert, azután sűrű porfelhő között hirtelen megállt. Jelt adott és a többi jármű is leállt. Most az autó hátrafelé farolt egészen addig, míg egy vonalba került a házacskával. A kocsai ajtaja felpattant s egy nagyon fiatal, magas, mosolygós, kissé feszes tartású tiszt lépett ki a kocsiból. Lukács a parolinjáról nem tudta pontosan megállapítani, hogy hadnagy-e vagy kapitány. Minden valószínűség szerint hadnagy — döntötte el magában. A szíve nem dobogott vadabb félelemben most, hogy már pontosan meg tudta határozni a veszély nagyságát. A tiszt megfordult, átvágott az úton és felkapaszkodott a lejtőn. A tankból egy őrmester bújt elő és lassan a tiszt után indult. Ez is egészen fiatal volt és a vonásai feltűnően finomak. Mosolygott. A hadnagy valamit oda kiáltott neki, de Lukács, bár tudott németül, nem tudta megérteni, hogy mit. Az őrmester válaszát azonban már értette.

»Csakugyan, mesés! Valóban csodálatos!«

»Gyere ide hozzám« — hívta a hadnagy — »és nézd azt a futórózát a falon, olyan, mint a sápad* arany... És itt elől, ezt a súlyos barna földet, meg ezt a rengetek zöldet a mulandóság kezdülő árnyalataival! Ide szállásolom be magamat. Remek eszme volt tőlem, hogy letértem az útról!« Pár percig még elgyönyörködött a mondhatatlanul szép látványban, azután beszállt a kocsijába. Az autó nekiiramodott és elkanyarodott a gyümölcsös ódon falai mögött. Az őrmester egy katonára kíséretében visszatért a tankhoz, ahonnan festőállványt, tábori széket, egy dobozt és vásznat vett elő. Segített a katonának mindent elrendezni. »Ez nem valami műkedvelőnek a felszerelése«, — szögezte le magában Lukács, amint így egyik meglepetés a másik után érte. Az őrmester most hátrahagyta a katonát, hogy ügyeljen a felszerelésre, ő pedig eltávozott. A katona letelepedett a domboldalra és pipára gyújtott. Lukácsnak nagy kedve lett volna beszédbe elegyedni vele, de valami ösztönösen visszatartotta ettől. Később, a férfi felállt és zsebre vágott kezekkel jassan a ház felé közeledett. Kopogott, de anélkül, hogy válaszra várt volna betaszította az ajtót. »Hallo, van itt valaki?« — kiáltotta franciául. Várt egy kicsit, megint kiáltott, azután belépett a házba. Lukács hallotta amint ide-oda matat odabent. Végre visszajött a német, egy üveg bort sikerült találnia. Visszatért az állványhoz és időgálni kezdett.

Húsz perc múlhatott el így, vagy talán valamivel több. A hadnagy kocsija most újra feltűnt a kanyarodónál. A hatalmas motor felfelé kapaszkodott a domb oldalán. A hadnagy kiszállt, helyét a katona vette át és elvezette az autót. A hadnagy leoldotta övét, levetette zubonyát s így ingujjra vetkőzve munkához látott; kissé odébb helyezte az állványt, leült és kezdte előkészíteni palettáját. Mozdulatai határozottak voltak és gyorsak. Hirtelen felállt, hátra rugta a széket. Hosszú, fehér kezében ritmikusan, könnyed biztonsággal mozgott az ecset. Őt hat vonalat húzott és Lukács egyik ámulatból a másikba esett. A vonalak biztonsága, az a megcáfолhatatlan pontosság, amellyel a vásznat beosztotta, nem hagytak kétséget afelől, hogy amit ez az ember csinál az művészet legtokéletesebb megnyilatkozása. Még néhány ecsetvonás és nagy, ködös foltok meg széles hömpölygő színek születtek a vásznon. Lukács már egészen izgatott lett, az ábrázolásnak ez a józan és mégis annyira megkapó módja nagy mesterre vallott. Diszkrétebb mint Gauguin, színdúsabb, mint Braque és sok van benne Odilon Redonból. Alig tudott megmaradni rejtekében, szeretett volna odarohanni hozzá, beszélni vele. De ösztöne ezuttal is visszaparancsolta. Ahogyan elnézte a festő munkáját egyre újabb és újabb rokonvonást fedezett fel kettőjük között. Megérezte, hogy a természet nagyszerűségében a festő is sokkal többet lát, mint egyszerűen a festeni való tárgyat, hogy számára az élmény az amit lát. Kábító élmény. Úgy festett, mintha valami elemezhetetlen ösztön, amelyben a véletlen adottságok játszáka a legnagyobb szerepet, csálná ki a színeket palettájából. Lukács szenvedéllyel figyelte rejtek-helyéről ezt a különös alkotást. A festő, a horizont szélére valami egészen önkényes, mély színfoltot kevert, amely furcsa idegenszerűséggel hangsúlyozta ki az eget. Ebben a pillanatban fojtottan felhangzottak a tűzvész első, száraz recsenései, Lukács felugrott és a völgy felé fordulva feszülten fülelt. Semmi kétség, a hangok a városka felől jöttek. Négy-öt percen keresztül heves lövöldözés is hallatszott azután, mintha fennmaradt volna a levegőben, úgy lebegett a mozdulatlan táj felett a csend. Csak a megrémült asszonyok éles sikolya száll gyengén a távolságon át.

A tiszt még a fejét sem fordította a hang irányába, az események teljesen hidegen hagyták, lefojtott élénkséggel kevert egy új színt a palettán és rögtön a vászonra rakta az egészet, valami kemény árnyalatot a barna és a zöld között, amelyetől a harsogó kék egyszerre vibrálni kezdett a vásznon. A festő vonásait az alkotásláz legmélyebb feszültsége hatotta át. Lukács borzadva nézte az égő várost, ahonnan szakadatlanul felhangzottak a sikolyok — rémület, a düh, a rimánkodás és a kétségbeesés sikolyai — azután valami kevésbé elemezhető hangzavar, amelybe, mint rövid mennydörgés harsogott bele időnként a pusok ropogása.

A gyümölcsös szélén, az egyik házból hosszú lángnyelv csapott ki. Lukács látta, hogy három ember — egészen apróknak látszóttak innen — ugrik ki az ablakokon, de alig érnek földet, máris újabb sortűz döbben. Egyikük még megkísérelti, hogy felgyenesedjék, de már csak hason csúszva vonszolja magát, a fal mentén, azután felbukik újra. Mégegyszer megvonaglik a földön és nem mozdul többé. Most már itt is, ott is felcsaptak a lángok és a láthatatlan vihar, amely a távolban tombolt, egyforma tragikus erővel korbácsolta a városnak mind a négy sarkát.

A festő néhány lépést hátrált és úgy szemlélte a művét. Kissé oldalt hajította a fejét, valami érthetlent mormogott, kétely vagy erőfeszítés lehetett hangjában, azután gyorsan letörölte a vászon egy részét. A gránátvörös és a barackszín közötti árnyalat eltűnt és helyét egy új szín foglalta el, amit egy kevésbé gyakorlott szem alig különböztetett volna meg. A tiszt hosszasan szemlélte a képet, úgy látszott, hogy most jobban meg van elégedve azután, friss buzgalommal folytatta munkáját.

A fafüben, közben alábbhagyott a tűzvész tombolása, csak itt-ott hallatszott még egy-egy recsenés vagy roppanás; az asszonyok sikolyainak azonban nem akart vége szakadni. Valami más, borzalmas, hörgőhang is kísérte a sikoltozást. Lukács valami szokatlan mozgolódást is észlelt, mintha egy áradat hömpölyögne a kis temető falai között a templom felé. Látta, hogy az asszonyokat terelik oda a gyermekekkel együtt. A tiszta légen át, kiáltás, zokogás és a rémület hangjai hatoltak fel hozzá. A tiszt hirtelen lendülettel áttörölte a képet teljes szélességben és a mély zöjű helyébe, meglepően fénylő sárga árnyalatot varázsolt. Alig tudta az öröm halk kiáltását magába fojtani, amint a színpont lassan kialakult a képe alatt. Lent az asszonyokat rőzsenyalábokkal és farakásokkal vették körül, csak kicsiny zöldes-szürke árnyékuk remegett a falon. Egyetlen csóva röppent, a tűz már futott terjedt és füst borította be az egész temetőt. A sikolyok most már embertelen üvöltéssé erősödtek, az önműködő fegyverek száraz kepelése azonban ezt is túlharsogta. A távolságon át az egész lárma csak úgy hangzott, mintha jégeső verné egy tyúkól tetejét. Lukács mégis ájulásba esett tőle.

Most már az egész város lángokban állt. A tiszt ragyogó szemmel kevert, egy különösen ritka és szokatlanul gyengéd árnyalatot a palettán.



A nap lebukott a láthatár szélén, hirtelen hűvös szél kerekedett, amely életre keltette Lukácsot, mély ájulásából. Már csak a tűz távoli roppanásai hallatszóttak. Egy fal omlott le vagy egy tető szakadt be nagy robajjal. A tiszt autója előgördült az őrmesterrel együtt s nem messze leállt. A tiszt lassan tisztogatta ecsetjeit. Az őrmester csendben, mozdulatlanul szemlélte a képet.

»Nunderba« — dadogta végül. »Oh, wundervoll« ismételte újra. »Életemben nem láttam ilyen bámulatos kifejezésű módot. Érzem a hatását, egészen a csontom velejéig.

»Igen — igen« — felelte a tiszt izgatottan — »elhiszem, hogy így van, himni akarom«. Megragadta az őrmester karját és úgy kiáltotta lelkesebben: »végre, végre sikerült. Sikerült nekem!« és hangjában a legmélyebb öröm csengett. »Oh Rudolf, oh Rudolf« — mondta — és megmarkolta barátja vállait — »ez a kép szép!« »Igen, szép« — felelte az őrmester a buzgó meggyőződés hangján.

»Csakugyan, szép!« — gondolta Lukács borzalommal. Lelke legmélyéig meg volt rendülve. Nem kívánt mást, csak a halált.

»Rudolf barátom« — folytatta a tiszt exaltált hangon (még mindig vállait markolászta) »boldog vagyok, hihetetlenül boldog! Életemben még nem voltam ennyire boldog! Végre elértem elfogtam a titokzatos szépséget, az illanót, a titkokkal teljest. Oh! létezik-e egyéb boldogság a földön?«

Azután töprengő hangon hozzáfűzte:

»A kötelesség, ami nincs inyünkre« — — — habozott, majd így folytatta:

»Ugy-e Pégyü énekelte ezt? Nem, nem szeretem! Ez az egyetlen — mondta és a képre mutatott, csak ez érdemi meg, hogy szeressük. Ugy-e? csak ez egyedül.«

»Igen, ez egyedül« — felelte az őrmester lágyan, (úgy is mondhatnók, hogy melankólikusan.) a tiszt leengedte a karját.

»Sokes mord« — »bocsáss meg nekem« — mondta zavarodottan. »Az igazság az Rudolf, hogy a Te nyakadba varrtam ezt az egész piszkos ügyet. Ah! utálok az ilyen dolgokat. No és rendben ment minden?«

»Minden rendben« — felelte az őrmester. »Mindenben pontosan követtük a kapott utasításokat. A faluval végeztünk. Kő — kövön nem maradt. Kivéve ezt a házat itt« — és Lukács házacskájára mutatott.

»Ez nincs benne a zónában.« — felelte a tiszt. »A rendelkezések pontosak. Nyolcszáz méter kiterjedésű területről volt szó. Az emberek elégedettek?«

»Oh« — felelte az őrmester tompa hangon — ez tetszik a harcosoknak, ez köztudomású.« —

»Igen, táplálni kell a harci kedvet. A csapat már unatkozott és nincs nagyobb ellensége a csatába induló sereg moráljának, mint az unalom. Sajnos, piszkos dolog ez nagyon. Nem szabad összekevernünk a háborút a művészettel. Rudolf, kedves Rudolfom és ma megérdemlem az »ember« nevet. Egy remekművel tettem gazdagabbá az emberiséget.

Mosolygott és úgy fűzte hozzá:

»A többiről pedig ne beszéljünk.«



Az alprefektus a magasba emelte a lámpását. »Ez a tanító« — mormogta Lukács. Megismerte a fél szeméről. Arcának egyik fele sértetlen maradt, a másik fele testével együtt elégett.

Tovább mentek. A holttestek, olyan különös helyzetben hevertek, hogy Lukácsnak Pompeire kellett gondolnia. Az elképzelhető legkegyetlenebb haláltusára. Szerette volna a két kis patkókovácsot is megtalálni, azután az asztalost, akinek finom mosolyát annyira szerette, a mindig csipkelődő jegyzőt, a csinos félénk festőt, aki a csillagászati könyvekért élt-

halt, aztán a harangozót, a sírásót és a borbélyt, aki mindig lírai verset hozott neki. De hogyan keresse ki őket, ebből az alaktalan tömegből? Behatoltak a temetőbe. Lukácsnak a falhoz kellett támaszkodnia. A levegő dölgetes volt, elviselhetetlen.

»Már semmit sem tudok, semmit sem tudok!« — gondolta és a könnyei végigpatakzottak arcán.

»Ennek még felismerhető az arca« — mondta az alprefektus. — »Vegyük ki.« Lukács megkísérelte, hogy kihúzza a többi közül. A karja levált és a kezében maradt. »Valami lepedő kellene« — szölt és letörölte a homlokát. »Hazamegyek és hozok valamit« — ajánlotta remegő hangon. Lassan mászta meg a dombot. A szíve túrhetetlenül zakatolt a mellkasában. Arra gondolt (századszor gondolt arra): mi lesz belőle? A tűz táncoló árnyékot vetett lábai elé. »A képe szép volt« — mondta magában — »szép volt, szép volt«, ismételte újra. Érezte a kavicsokat a lábaj alatt, de mintha a láb nem lett volna a sajátja.

»És én — és a verseim?« gondolta. És akkor halotta: »Oh ti, oh ti« — ezt hallotta a fülével, ezt látta a szemével és ugyanakkor látta a tüzet is és Rudolfot és látta a kicsiny árnyakat táncolni lent a falon. »Mi lesz belőle?« — kérdezte újra. Megbotlott egy kőben, fáj, de nem érezte. »Oh ti, oh ti« — mormolta a szavakat, amelyek a fülében doboltak. »A te képed, — az én versem — mi a különbség?!« — töprengett. »Ez nem lehet egyszerűen a jelenvalóság vagy a távollét kérdése!« Elmenni?! Ah, ez túlságosan egyszerű lenne. — Egy szerető hang szakadt ki belőle. — »Egy kilométerrel messzebb! No és? Csak egy kilométer?« — és látta magát amint bámulja a tiszt festményét és vitatkozik vele és megegyezik vele sok művészeti kérdésben. »Oh ti, oh ti« — ismételtette csökönyösen a szavakat és még más szavak is tolongtak ezek mögött, de valami meggátolta a kitörésüket. Most megint a tiszttel beszélt. »Ez a sárga árnyalat ez valóságos csoda. Van Gogh azt mondta...« a kép sarkában valami fekete tárgyat fedezett fel hirtelen... üszkösét. Az asszonynak a karja volt az... és akkor...

»Oh ti, oh ti és kegyetlen kezetek nyoma...«

Lukács megtorpant és mozdulatlaná vált, mintha hirtelen kővé meredt volna. Ismerte jól ezt a különös állapotot, szörnyű az, amikor a szavak hívás nélkül jönnek. Borzadt a feltörő szavaktól:

»Árulók, ármányos, átkos gyilkosok... óh bűn...
Gyermekek könnyei... legyverek csövei —
vérezen — élesen.«

Már futott. Az út meredek volt. Kifogyott a lélegzete, mire haza érkezett. Egyenesen a szekrényhez ment, kivett egy lepedőt és a karja alá gyömöszölte.

»Élesen« — gondolta. »Élesen...« ismételte. Szerette volna ezzel a szóval elfojtani a többi előretolakodó szót. A fülete az asztalon hevert, ma reggel hagyta ottan. Valami szíven ütötte.

Megfordult. Lerohant a lépcsőn. Megállás nélkül futott az ösvény éles kavicsain. Szerette volna elhagyni a szavakat.

»Az angyalok — húsában...«

A futás ritmusára pergette a szavakat, mintha köveket gyűjtött volna, hogy gátat emeljen... »élesen az... az angyalok húsában... Lám-pafény hullott az arcába az alprefektus szólította:

»Miket beszélt maga?«

Most döbbsent csak rá, hogy hangosan beszélt. »Semmit. Attól tartok, hogy félek...«

Összeszedték a tetem darabjait és betették a lepedőbe.

A csecsemő is ott feküdt alatta. Halott volt, de nem égett el teljesen.

»Élesen az angyalok húsába...«

»Véresen a tőr...«

A szomorú maradványokat a templom elé vitték és otthagyták őket. Visszamentek a temetőbe.

A testek formátlanok voltak és feketék. Az alprefektus lámpása hiába kutatózott emberi arcok után.

»Nem bírom tovább« — szakadt ki belőle zokogón. — Lukács vele sírt. Ugy zokogtak, éktelenül, mint a gyerekek.

»Ti tettétek — és énekeltek!...«

Gondolta Lukács és nem küzdött tovább a szavak ellen. Hagyta, hogy előtörjenek és mindenegyes szó kín volt és ír volt egyben.

»Targonca, targonca — hulláktól terhes...

Üvöltsetek, üvöltsetek — fájdalom kúvikjai —

»O nyüves, borzalmas, törtelmes évek!...«



Sokáig mentek a holtak és a sírok között.

És a szavak jöttek szünet nélkül és szétpattantak, mint a buborék, néha azt hitte, hogy már vége, de csak folytatódott tovább... És minden egyes szó kín volt és ír volt egyben.

»Holtak — halott testvéreim — testvérek

Elvesztett élet, elvesztett szolga szótagok

Szegény versíró, romlott, sápadt gondon...

Szívem...«

»Mi ez? — töprengett Lukács. De elfogadott mindent.

»A szívem zavart és gyötrött a lelkem...«

»És te is fiam Brutus!« karjait arca elé csapta.

»Lelkem, lelkem szavaktól tévelygő lelkem...«

Aztán már nem maradt semmi, csak a fekete sár, a tűz imbolygó fénye és a csend.

A két férfi elindult a templom felé és szorongva várta, hogy megvirradjon.

Forrította: Hámas Klára

ÍRÁS A KERITÉSEN

Írta: Sebestyén Máttyás

Délben, üzletzárás előtt, a mester úr szigorúan ráparancsolt Ferkóra, hogy fél kettőig visszaérjen, mert a padlót fel kell súrolni.

Már több mint egy hónapja nem volt a padló felsúrolva. Éppen itt az ideje, hogy azt Ferkó megint rendbetegye.

A mester úr parancsának nem tanácsos ellenszegülni. Ezt Ferkó hamar megtanulta. Azért hát szaporán szedegette lábait hazafelé az úton.

Ősz volt már, de még úgy tartotta magát a meleg, mintha itt feledkezett volna a nyár. Az útmenti fáktól még nem búcsúztak el a levelek. Szép volt és hosszúéletűnek ígérkezett a vénasszonyok nyara.

— Fél kettőig vissza kell érn! — lázadozott Ferkó búsan önmagában. — Könnyen beszél a mester úr. Nem gondol arra, hogy innen az út több mint fél óra hazáig.

Persze, villamoson menni, az egészen más. Dehát arra nincsen pénz. Ó, sokkal égetőbb, fontosabb dolgokra sem telik...

Jáger Gusztáv borbély-mester úrnak második körben volt az üzlete, a Sánc-utca sarkán. Ferkó pedig hetedik körben lakott a Fűzfás-utcában. Hát bizony jó kis séta volt ez az út... Nem csoda, ha lázadozott a szíve a mester úr parancsa ellen. Loholhat, akár a vadászkutyá, ha eleget akar tenni a parancsnak.

Ferkó haragudott az apjára is. Annak támadt az a »kitűnő« gondolata, hogy őt ide adja inasnak. Mintha bizony közelebb nem talált volna helyet neki. De hát a »Gusztai« régi jó barátja apjának, valamikor együtt »gyerekeskedtek«. Így hát nagyon jó helye lesz itten. Gusztai majd embert farag belőle.

Eképpen gondolkozott az apja s ezzel Ferkó sorsát egész életére eldöntötte. Mert hát inkább mesterember, mint paraszt legyen belőle. Hisz nem való nehéz munkára. Ahhoz vékony az ő »dongája«. A borbélyság pedig pont neki való mesterség. Abban nem fog valami nagyon megizzadni a hóna alja.

Hát ami magát a mesterséget illeti, az ellen Ferkónak nem is volt semmi kifogása. Sőt tetszett is neki. Itt a munkásnak nem kell úgy »gürcölni«, mint például az ő apjának, amikor Dobos nagyságos úr kukoricáját kapálja. Nyáron nem égeti a forróság, télen pedig nem marja a hideg. És nem veri az eső sem. Meg aztán nem szutykos, mint a lakatos inas. Hogy a kéményseprő-inasról ne is beszéljünk. Pedig az apjának van egy »kotró« »régii jó barátja« is, aki sokkal közelebb lakik hozzájuk...

Ferkóból így lett borbély-inas.

Apja három évre szerződtette. Abból már egyet »lennyomott«. Maradt még kettő. No, majd csak eljut egyszer annak is a végére.

Még csak az út hosszúsága miatt volt kifogása a mestersége ellen. Hogy milyen vékonyan jövedelmez ez a foglalkozás, azt még nem látták meg a szemei. És arra sem gondolt még komolyabban, hogy azért tanul mesterséget, azért dolgozik, iparkodik, hogy legyen cipője, ruhája, kenyere. Hogy ne maradjon »inas« örök életére. Mert az inasnak bizony nagyon keserves a sorsa és nevetségesen kevés a keresete. Pedig az is munkás, az is dolgozik s azért dolgozik, hogy fizetését önmagára fordítsa. Hogy azzal orvosolgassa gondterhes életét. Ám a mester úr és a hasonszőrűek természetesnek tartják azt, hogy az inasnak

»inasbére« legyen. Úgy látszik ezen már segíteni nem lehet. Az inasnak túrni kell, dolgozni és hallgatni, vagyis: »kussolni«. — Pofa záróra! — modja a paragrafus. S ez pedig olyan paragrafus, amelyből pofonok hullnak a lázadóra. Nem tanácsos hát véteni ellene.

Ferkó szelíd gyerek volt és gyáva is egyben. Sorsa ellen legföljebb ha önmagában lázadozott, zsörtölődött. Mégis sűrűn megpofozta a gazdája.

Ezeket a pofonokat leginkább Ferenczy úrnak köszönhette. Ez az úr »anyaországi« volt, vagyis »ejtőernyős«, ahogy errefelé nevezték az ilyen betáncolt és hetvenkedő urakat. Pestről került ide a »bugaci fertályba«. A belügyminisztérium rendelte ki a közkórházba ellenőrnek.

Ennek az embernek nem tudott soha semmit a kedvére csinálni. Nem volt jó, ahogy a szalvétát a nyakába tette, nem volt jó, ahogy a szakállát szappanozta, nem volt jó, ahogy a ruháját lesöpörte. Még az sem tetszett neki, ahogy ránézett. Azt mondta, úgy bámul rá, mint az ostoba borjú. Akármiért lemaflázta és amikor végre elvitte az »ördög«, a mester úr mindig csúnyául lehordta Ferkót.

— Többet ért volna, ha apád odaad inkább kanásznak — hajtogatta a mester. — Olyan bárgúy vagy, akár a barom és buta, mint a szálási paraszt. Sose lesz igazi úri-borbély belőled. Te egy urat sosem tudsz majd tisztességesen kiszolgálni. Úgy, hogy az a munkáddal meg legyen elégedve. Majd még megérem azt is, hogy temiattad minden rendesebb vendég itt hagy. Akkor ettem meg a tuskót, amikor elváltalak inasnak. De nem akartam kedvét venni szegény édesapádnak, aki azt akarja, hogy ember váljék belőled. No majd szólok neki, csak találkozzam vele, hogy milyen semmirevaló vagy.

Ferkó hallgatott, nem mert semmit sem szólni. De mit is szólhatott volna?! Hiszen azért »tanítják«, »faragiák«, hogy ember legyen belőle. Úgy látszik ezen minden »inasnak« át kell esnie, ha »ember« akar lenni...

Tapasztalatból tudta, hogy ilyenkor legjobb hallgatni, nem »visszazapöntyögni«. Az »inasnak« az ilyen perben a mester úrral szemben sohasem lehet igaza... Szíve hevesen dobogott, fogait összeszorította s az járt az eszében, hogy egy este kilesi és bottal leüti az »ejtőernyős« urat...

Ferenczy úr egyszer azt is szóvátette, hogy Ferkónak milyen piszkos a ruhája. Bizonyosan tetű is van benne. Nézze csak majd meg a mester úr.

Az meg is nézte. Tetűt nem talált, de Ferkót mégis durván összeszidta.

Egyszer pedig Ferenczy úr rálépett Ferkó mezítelen lábára. Másnapra ijesztően megfeketedett az ujján a köröm, a mester úr mégis ráförmedt:

— Mindig ott söntörögsz, ahol nem köll! Az ember még a nyakát törí ki benned. Az istenit annak a szerencsétlen, kétballábás életednek!...

Amennyire útálta ezt a kiállhatatlan embert, mestere éppen annyira kedvelte. Ha eljött borotválkozni, vagy nyíratkozni, a mester úrnak mindig mosolygósra változott a képe, mintha minden gondja egyszeriben elröppent volna. És alig tudtak elválni egymástól, annyi volt a beszélőnivalójuk. Ilyenkor állandóan a háború eseményeiről társalogtak. És erősen bizakodtak abban, hogy a háborút Hitler fogja megnyerni. Új, titkos fegyvereket emlegettek, amiket majd csak ezután fognak a németek bevetni. Ő érdeklődés nélkül és ellenszenvesen hallgatta őket, némán

és nem beleavatkozóan, mint a semmibe sem vett szolgálta az urak üres fecsegését.

Emlékszik rá, hogy mult héten izgatottan ujságolta Ferenczy úr, hogy az oroszok már Szeged alatt, Makón vannak. Az ottani lakosság a bevonulás napján kitűzte a piros zászlót, mire a németek bombázták a várost.

— Úgy kell nekik! — nevetett a mester úr gonosz kárörömmel. — Hát csak rakják ki máskor is azt a zászlót.

— Hitler bevetette az új titkos fegyvereket, — ujságolta titokzatosan. — Meglátja mester uram, megnyerjük a háborút. Még pedig most már hamarosan!

— Noná, majd tán szimulálunk! A németeket akarják ők legyőzni?! ... Hahaha! — nevetett túlságosan hangosan és lebecsülően.

Járt oda hozzájuk egy fiatal asztalos-segéd is borotválkozni. Hegyallai Józsefnek hívták. Az mondta tegnap Ferkónak:

— Te Ferkó! Láttál-e máma rendőrt?

— Nem én!

— Hát csendőrt?

— Azt se.

— Hát Ferenczy urat mikor láttad?

— Várjál csak, mikor is?... Szombaton járt itt utoljára. Máma köllene, hogy jöjjön.

— No azt ugyan leshetitek a kulcslukon.

— Hogy-hogy?

— Hát csak úgy szépen... Már nem jön többet...

— Nem értem.

— Nem érted?... Ejnye, de szűk eszed van!... Az oroszok úgy nyomulnak előre, mint a szélvész. Már Bánátban vannak... Török-Becsén... Sőt már Adánál... És minden percben ideérhetnek... Láthattad, hogy »hurcolkodtak« arról a svábok. Itt jöttek el erre, a nemzetközi úton... És innen is elvitte már az irháját minden betáncolt...

Ferkó tizenöt éves volt, négy elemiit végzett. Azóta sem volt könyv a kezében, hogy búcsút mondott az iskolának. A szülei írástudatlanok voltak, akik azt tartották, hogy a szegényembernek az a fontos, hogy munkája és egészsége legyen. A könyv az uraknak való, akik nem szeretnek dolgozni. Így gondolta ezt maga Ferkó is, aki soha semmi szükségességét sem érezte annak, hogy olvasson, tanuljon és ujságot vegyen a kezébe. Messzire elmaradt, begyöpesedett fejű emberke volt, akit nem érdekelték a világot átformáló események. Azokból ő jóformán semmit sem látott. Csak annyit tudott, hogy háború van és Hitler fog győzni.

Hogy az oroszok minden percben ideérkezhetnek, ez a hír meglepte ugyan, de különösebben nem foglalkoztatta őt. A németek majd visszaverik a »vörösöket«. De, hogy Ferenczy urat nem látja többé, ez már annál inkább megragadta figyelmét. Hogy a föld ott nyelne el, ahol most áll!... Félt az oroszoktól, mert sok ijesztő hírt hallott róluk, de most csak arra gondolt, hogy ez a »gané ejtőernyős« is elszalad; innen és így örökre megszabadult tőle.

— Biztos az Jóska, hogy Ferenczy úr is elszelelt? — kérdezte kissé hitetlenkedve.

— Csakis!... — válaszolta komolyan a fiatal asztalos-segéd. — No de próbált volna csak itt maradni...

— Mit gondolsz, miért vitte el a »büdöst« ő is? — kérdezte a borélyinas naivan.

— Nyilván nem akarta, hogy valamelyik orosz megsúgja neki, hogy a háborút ki fogja megnyerni.

Ferkó megszikorgatta fogait és rekedten szólt:

— Kár, hogy nem maradt itt még egy kis ideig... Szerettem volna én is valamit a fülébe sügni...

Ezeken a dolgokon elmélkedett útközben és úgy tűnt neki, hogy elég hamarosan hazaért.

Ferkóék nagyon szegények voltak. Apja alkalmi napszámosmunkákat vállalt, anyja pedig mosni járt és takarítani. Életük nehéz volt, szűkös és örökösen gondterhes.

Ott laktak özvegy Faragónénál, házbérben.

Ez a magáramaradt, nehezebb munkára már képtelen egyszerű vénasszony úgy tengődött, hogy az ócskapiacra árulgatott. És csak annyiban volt jobb módú Ferkóéknál, hogy ez a házacska volt.

Maga a ház ősdi, nádtetés, fehérremeszelt épület. Lemállott falain régen dolgozott már kőműves keze. Két öreg ablaka vaksin szemléli az ismerős utca unalmas világát. Falait nem téglákból rakták, hanem földből verték. Az alacsony, padlózatlan szobákban estéenként vaksi petróleumlámpa világít.

Aki ismeri a várost, az tudja merre van a Fűzfás-utca. És az tudja azt is, hogy miről »híres«.

... Nyáron, száraz időben, ha végigszalad rajta az autó, a parasztkocsi, vagy a szélvihar, akkora por támad, hogy az ember nem lát és fuldoklik benne, ha véletlenül itt visz el az útja. Esős időben pedig istenkisértés terhes kocsival keresztülmenni rajta, mert tengelyig ér a sár.

Ferkóék ebben az utcában laktak.

Lakásuk szoba-konyha helyiségből állott. S a bútortatuk elképesztően kopott és szegényes volt.

Ferkónak voltak testvérei is. Volt két bátyja és egy húga. De azok még egész fiatalon elhaltak. Ő lassan-lassan felnőtt, szülei megöregedtek úgyhogy azoknak most már nap-nap után egyre nehezebbé vált a munka.

Tulajdonképpen ideje volna már, hogy a munkában felváltsa szüleit és eltartsa őket. De sajnos, inas még s az ő fizetéséből nem sokat lehet a tejebe aprítani... No de, ha majd felszabadul, másképpen lesz...

Pislákoló hittel így reménykedett Ferkó és keserves szívvel gondolt megöregedett szüleire, akiket már nemigen hívtak munkára, mert »pizmogva« dolgoztak.

A konyhakulcs fenn volt az ajtópárkányon, mindjárt meg is találta. A rozoga, kopott konyhaajtót ügyyel-bajjal kizárta s közben halkán káromkodott. Szidta a kulcsot, mely nehezen »barátkozott« a hitvány zárral.

Az ajtót nyitvahagyta, mert kellemes meleg volt az idő odakinn. Hadd szellőzzön a konyha kissé, bár frissebb lesz majd benn a levegő.

Tegnapról maradt egy kevés paprikás-krumpli a lábas aljában, amit az anyja korán reggel félre tett részére ebédre, hogyha hazajön. Szülei odavoltak a Dobos nagyságosúréknál szüretelni. Majd csak késő este jönnek haza...

A kormos aljú edényt rátette az asztalra. Utána a fiókból csorba fogó, öreg villát szedett elő s egy hasonló kopott kést. Majd kenyeret szelt magának és gyorsan, éhesen, enni kezdett.

Mig evett, csaknem folyton a régimódi falórát figyelte, mely gyorsan mérte az ő rövid idejét.

— Már háromnegyed egy — tűnődött és szomorúan látta, hogy már is elfogyott az ebédje. Pedig ő még most is olyan éhes, mihha nem evett volna semmit.

Fogta a megmaradt kenyérdarabot, amely bizony meglehetősen kicsiny volt az ő nagy étvágyához képest.

— Jó volna, ha lenne zsír — mondotta félhangosan önmagának. — Akkor megszírozhatnám. Jó lesz útravalónak eképpen is.

De zsír nem volt, így hát megsózta és megpaprikázta a kenyeret.

Az öreg falióra szigorú pontossággal végezte kötelességét: fáradhatatlanul járt a vénségtől megrozsdásodott cingár sétálója. Majd hirtelen elütötte az egyet. Olyan volt a hangja, mint valami vénasszonynak, akiből már elkívánczik a lélek.

Ijedten fordította felé a fejét és izgatottan felugrott.

— Itt az ideje, hogy induljak — mondotta halkán.

Bezárta a konyhaajtót s a kulcsot visszatette a helyére. És sietős léptekkel elindult munkahelye felé.

Mikor megérkezett, az üzletajtó redőnyét lehúzva találta és lelakoltva. Ezen nagyon meglepődött.

— Hát ez mit jelent? — hasított bele a kérdés s nem tudott rá feleletet adni. — Azt mondta siessek vissza... Ő meg most nincs itt...

Néhány pillanatig tanácstalanul állt az üzletajtó előtt. Nem tudta mitévő legyen. Majd eszébe jutott Magyariné, aki itt lakik a szomszédban.

A mester úr nála szokott ebédelni. Az főz és mos rá, mert a mester úr magányos ember. Nincs senkije az öccsén kívül. Az is Baján él.

Bizonyosan odaát van. Lehet, hogy ott feledkezett... Magyariné jó bort árul, de persze, csak úgy kalap alatt. Azért mindig összejön nála a társaság. Amiből természetesen a mester úr sem maradhat ki folyton...

Átment az utca másik oldalára és becsöngetett a házba, mert Magyariné az ajtót mindig zárva tartotta. Nem szerette, ha úgy ment be hozzá valaki, hogy ő előbb nem látta, ki az illető. Kevés emberhez volt őszinte bizalma. Azt hitte mindenki az ő titkait lesi és azzal törődik, mit csinál és hogyan él.

Ferkó várt egy rövid ideig és amikor látta, hogy hasztalan várakozik, nem sietnek ajtót nyitni, becsöngetett újból.

Most már hamarosan felhangzott a lépések zaja az udvarban. Majd kiszólt valaki az utcára:

— Ki az, ki van odakinn?

— Én... Én vagyok, a Jáger úr inasa — válaszolta megismerve Magyariné hangját.

— No mi az Ferkó, mi szél hozott?

— Magyarinéni, a mester úr itt van?

— Ja... Te őt keresed, persze... Már nincs itt. Vagy egy órája, hogy elment... Azt mondta, ha jössz és keresed, mondjam meg, hogy hétfőn reggel nézz csak be az üzletbe. Ő sürgősen elutazik öccséhez, mert sürgőnyt kapott, hogy halálos beteg.

— Szóval azt mondta...

— Azt, azt! — vágott idegesen a szavába az asszony, mert terhére volt már ez a beszélgetés.

— Hát akkor... Isten áldja meg!...

— Isten hírével!... Te, Ferkó!...

— Tessék Magyarai-néni!...

Mint akinek váratlanul eszébe jutott még valami, hozzátette:

— Aztán nekem alómars egyenesen haza! Azt mondta a mestered, hogy ne csavarogj az utcákon, mint valami mendró. Megértetted?

— Igenis, meg.

Ez a beszélgetés úgy hangzott el, hogy az asszony a zárt ajtó mögött volt, bent az udvarban, Ferkó pedig kint az utcán. Mert hát minek ajtót nyitni egy inasnak?!

De Ferkó ezt a figyelmetlenséget nem vette szívére. Ő csak arra gondolt mostan, hogy hétfőig szabad. És az arca piros lett az örömtől.

Azt a kérdést már nem boncolgatta, hogy a mester úr csakugyan azért utazott-e el ilyen sürgősen, mert halálos beteg az öccse. Hogy égett a föld a talpa alatt a Jáger Gusztáv mester úrnak, aki német származásának vallotta magát, noha egy szót sem tudott talán németül. Ferkó arra nem gondolt. Ő neki most csak az járt az eszében, hogy hétfő reggelig semmi dolga sem lesz a mester úrral. S ez a tudat kimondhatatlanul boldoggá tette.

Ott vitt el az útja Cigler fűszeres háza előtt. Ennek a háznak a kapuja mindig tárva-nyitva volt. Itt, ebben a házban lakott Ferenczy úr. Ebéd után ott szokott üldögélni a karos nádszékben, az orgonafa mellett és újságot olvasott.

Cigler boltosnak volt egy szép nagy fehér kutyája. Sohase engedte szabadon, nehogy megszökjön és világgá menjen. Mindig láncon volt s ott raboskodott az ólja előtt. Ki gondolt arra, mennyi időre volt erre a sorsra itélve?...

Sajó — így hívták az ebet — hozzászokott már a sorsához, a lánc-hoz, mely úgy fogta körül a nyakát, mint a halálraitétét a vesztőhelyen a könyörtelen kötél. Hasonfeküdt az óliának ajtaja előtt s fejét a két lába között a földön pihentette. Így aludt, álmodozott nap-nap után s szállott a végtelen idő fölötté. »Kötelességéről« teljesen megfeledkezett. Nem morgott és nem ugatott, ha jött valaki. Még a füleit sem mozdította meg. És nem is harapott... Ezeket a zsandár-szolgai kötelezettségeket végezzék csak nálánál hűségesebb cselédek... A mielőbbi béremelés boldog reményében. Abban a hazug hitben bizakodóan, hogy holnap, vagy holnapután zsirosabb és puhább lesz majd a kapott csont... A láncot pedig el kell felejtteni... Arra nem is szabad gondolni... Hiszen az hozzátartozik az élethez, akár a sötét árnyék, amitől a koporsófüdél vált meg örökre... Sajó úgy viselkedett, mint egy öreg, bús bölcs, aki minden oldalát ismeri az emberi gonoszságnak. És élt, mert élnie kellett. Életének nem volt másegyéb értelme, mint, hogy a gazdája eldicsekedje a látogatóba jött ismerőseinek, hogy milyen szép és okos kutyája van. Ezek aztán megcsodálták a »dögöt« és a bátrabbak meg is simogatták a fejét, miután azt a megnyugtató felvilágosítást kapták, hogy »szelid jószág«... Voltak olyanok is, akik megkérdezték, hogy miért van láncon akkor?... Erre a kérdésre nagy szemeket meresztett a gazda. Miért!?!... Hát, hogy meg ne szökjön, azért... Mert Cigler úr nem bízott a kutya hűségében. Bizalmatlan volt, mint a rossz gazda, aki sejtí, hogy gyűlöli a cselédje... és csak a »lánc« tartja vissza, ami egyben engedelmességre is kényszeríti...

Ferkó sokszor látta Sajót és Ferenczy urat, amikor ebéd után a munkahelye felé tartott. Most azonban a gyakori légiriadók miatt Ferenczy úr más szórakozást talált magának...

Megállott a nyitott nagykapunál és benézett a tágas, szép udvarba. Ott senkit sem látott. A karos nádszék a megszokott helyén gubbasztott most is, Sajó pedig békésen szunyokált az ólja előtt.

Ferkó lelkében most hirtelen különös elhatározás született meg. Szemei furcsán összeszűkültek, mint annak, aki veszéllyel járó nagy tetre készül. Vizsgálódva körülnézett. Sehol egy lélek. A házbeliék ügylátszik ebédelnek még, vagy pedig ebédutáni álmukat alusszák.

Belopakodott az udvarba. Odaosont a kutyához, megsimogatta a fejét, azután megszabadította láncától. És kíváncsian várta, mit fog most Sajó csinálni? ... Hogy fog ugrádozni örömeiben és futni, menekülni, el, el, ebből az udvarból...

De a kutya békésen feküdt tovább. Csak a szemeit nyitotta fel és úgy nézett Ferkóra, mintha csodálkozna. Mintha attól tartana, hogy tréfa az egész. Olyan beugratásféle rossz tréfa, mit az utolsó pillanatban visszacsinálnak.

— No indíts már, ne spekulálj annyit! — biztatta Ferkó izgatottan a tétovázó állatot.

Sajó most hirtelen megmozdult. Majd fölugrott és fűgén széttekintett maga körül. Szemeit félig lehunyta, mintha erősen gondolkozna valamin. Aztán egy pillanatra visszanezett az óljára, mintha azt kutatta volna, nem felejt-e itt valamit? Valamit, amit érdemes magával elvinni... De csak lánc hevert lábai előtt...

És most nekirugaszkodott. Ki, ki, ebből az udvarból... Fut, fut, szinte száguld, mintha olyan csodálatos szép országba igyekezne, ahol nincsen lánc és nem ismerik a rabságot.

Ferkó megindultan néz utána és úgy elmerül cselekményének szépségében, hogy nem is hallja, hogy nyílik a szoba ajtaja és a ház gazdája lép ki rajta.

Az ember ahogy megpillantja az egyszerű inas-gyereket, rögtön megismeri őt. Hiszen ez a kölök a Jáger borbély-mesternek az inasa!... És nini, a mihaszna, szabadon engedte a Sajót!...

Ismerte Ferkó is ezt az embert, a Cigler urat. Ott borotválkozott és nyiratkozott náluk ő is. Sokszor »ugratta« át hozzá cigarettáért meggyufáért a mester úr... Emlékszik, hogy nyáron egyik este az apja »kissé becsicscentve« jött haza és mikor a gyufa után kotorászott az asztalon, hogy lámpát gyújtson, leverte a cilindert. Káromkodott is akkorát, hogy tán még az ég is vargát rántott. Mert nagy baj volt ám ez nagyon, mivel az egész városban nem lehetett lámpacilindert kapni. Csaknem egy teljes hónapra keresztül vakoskodtak minden este, mert nem tudtak lámpát gyújtani. Aztán »Gusztli«, az ő mestere, tiz tojásért kapott egy lámpacilindert a Cigler fűszerestől... Emlékszik arra is, hogy petróleumot, cukrot, lisztet is tudott szerezni mindig a részükre, mert jóba volt a Cigler urral. Egyszer az apja csunya káromkodások közepette meg is jegyezte, hogy az olyan boltost, mint amilyen a Cigler úr is, nem ártana felkötni a legközelebbi fára. Hogy a szél össze-

verje egy kicsit a bokáit a gazembernek. Mert az ilyenek a boltjába ha bemegy az ember vásárolni, hát semmi sincsen... De a pult alól suttvomban mindent elő tud adni jó borsos áron a boltos ur... Azóta ő is úgy utálja ezt az embert, akár a bűnét. De haragszik rá azért is, mert egy húron pendül lakójával, a Ferenczy úrral. Az is mindent be tudott szerezni rajta keresztül. S övele küldözgette azután a postára a »délvidéki« csomagokat az »anyaországi« retyerutyáinak. Csak beszólt az üzletbe: — Az inas ráér?... Hogyne kérem! — mondotta a mester úr... Az »inas« ilyenkor mindig ráért. És vitte a nagy, nyolc-tíz kilós csomagokat a postára. Borraváló persze »simon«. Ő csak úgy potyán trógerolt neki. Hogy a halál járna friss csárdást a köldökén a válogatott nyavalyával, küldte rá az »égáldását« ilyenkor, miközben ve-rejtékező homlokát törölgette.

Mindez most jutott eszébe önkéntelenül, ahogy a tekintete összetalálkozott Cigler Boltos tekintetével.

Cigler úron bizony nem látszott meg a háborus dekarendszer. Olyan volt, mint valami jóltáplált cirkuszi elefánt. Még a lépései is épp olyan lomhák voltak. Képe kövér és kerek, akár a telihold, a hasa meg akkora, mint egy család moslékosdézsa...

A boltost előtötte a méreg és ráripakodott a gyerekre:

— Te, az anyád mendrovác nemjóját, mit csináltál itt?!... No várj csak, mindjárt elcsipem a gramancodat és kicsupálom mind a két füledet.

— Nono, csak ne siessen annyira, mert még orrabukik az úr — mondta Ferkó és úgy elszaladt, mintha ott sem lett volna.

Az ember az udvarkapuból tehetetlenül nézett utána. Egy darabig esunyául szidta az anyjaistenit és öklével fenyegette. Végül is visszafordult.

— A koszos!.. A senki!.. — füstölgött ki messzire a fekete mérge az udvarból. — Még elengedi a kutyámat!...

Ferkó, hogy szerencsésen megszökött Cigler boltos haragia elől, fűtyürészni kezdett. Nem tépelődött azon, hogy a dolognak majd rossz következménye lesz. Hogy még számonkérik majd a bűnét tőle.

Boldog volt. Örült a szabadságának, amely ilyen váratlanul potytyant az ölébe. Hiába no, nem kis dolog ám ez! Érdemes örülni neki. Olyan boldog volt, hogy majdnem bukfcenet vetett örömeiben.

Hétfőig szabad!... Csak hétfőn kell bemenni... És máma még csak kedd van... Mint a májusi nap, úgy sugárzott az arcán a háttartalan öröm.

Lassan ment, sétálva, mint az úrifickók. Mint aki ráér s akitől senki sem kéri számon, hol lófrált ilyen sokáig.

Nem kell sűrölni!... Nem kell reggel korán felkelni... És nem keli félni a pofonoktól sem... Ferkó most találkozott életében először az igazi szabadsággal és most érezte életében először igazán azt, hogy milyen jó szabadnak lenni...

Néha valamerre az utcákon nagyot dördült egy-egy puska. De ő nem rettent össze és nem kapkodta fejét ijedten, hogy lássa merre löttek. Mindez most kiesett érdeklődéséből. Hogy dül még a szörnyű

háború, hogy minden pillanatban megszólalhatnak légiriadót jelezve a szirénák és hogy körülötte világot átformáló események történnek s hogy az igazi, emberi szabadság már itt áll az ajtó előtt és döngeti azt, arra most nem gondolt. De le sem tudta volna mindannak a súlyát mérni egyszerű értelmé. Olyan volt ő mint a láncától megszabadult Sajó, amely nem gondolkozik, csak örül, végtelenül örül a szabadságának.

Az sem tűnt föl neki, hogy az utcák elnéptelenedtek. Hogy rajta kívül sehol egy lélek. Mintha valami nagy-nagy veszedelem elől megszöri elmenekültek volna az emberek.

Odafenn a végtelen égboltozaton a marcona felhőóriások mintha csak összebeszéltek volna, a hátuk mögüi előlopakodó napot igyekeztek végleg eltakarni. De hiábavaló volt minden próbálkozásuk. A nap mindig előbújt... Fölelevenedett a szél és port kevert az utcákon. Az útmenti fákról le-levált egy-egy sárguló levél és szállt, utazott a szél hátán az örök elmúlás felé. Hogy milyen emlékeket vitt magával, ki gondolt most arra?!... Azok már úgysis halottak... A levegő feszültséggel, izgalommal és várakozással volt teli. A házak becsukott ablakokkal állodogáltak egymás mellett. Hallgattak, csendesek voltak. S mindegyik súlyos titkot őrzött és várt, egyre várt valamire...

A városháza toronyórája a fél háromat jelezte. Ferkó ott járt már a hatalmas, szép épület közelében, hallotta az óra ütését és fölneézett a toronyra.

— Fél három — mondotta csöndesen, mintha valakivel a pontos időt közölné. — No mindjárt hazaérek.

Már ott járt a Batthyáni-utcában, majd átment a Jókai-utcán, azután befordult a Fűzfás-utcába. Itt már valóságos porözönnel csapta szemközt az ostoba szél. De Ferkó csak mosolygott. Ez már az ő utcájuk. Ismeri a porát és ismeri a sarát is. Boldogok azok, akik aszfaltozott utcában és magas házakban laknak, nem pedig itt, ahol ő tanyáz... Sokat gondolt ő erre talán még tegnap is. De máma már boldog volt és most más járt az eszében. Az, hogy szabad... Hétfőig nem parancsol neki a mester úr. Hétfőig!... Az pedig olyan megszé van, hogy talán száz év múlva sem ér ide a Fűzfás-utcába...

Ferkó hazaért. Felnyitotta a konyhaajtót és ahogy az orrát megcsapta a dohos és ételszagú konyha levegője, hirtelen érezni kezdte, hogy éhes. Korogni kezdett a gyomra is. Kutatva szétnézett ételmaradék után, de hasztalan keresgélt, nem talált egy morzsányi enni-valót sem. Azt a kis darab kenyeret, amelyet zsebetett útravalónak, amikor elindult ebéd után a munkahelyére, útközben már régen elfogyasztotta.

Az éhség kissé elkedvetlenítette. Ráült a hitvány pokróccal leterített ágyra, régi nyughelyére, amely ismerte őt. Ismerte álmait, gondjait, sőt a könnyeit is, de nem mesélt arról soha senkinek... Nagyon hű barátja volt ez az öreg, kopott ágy Ferkónak... Ismerte Ferkó édesanyját is, még azokból az időkből mikor még az kislány volt...

Ó, mennyi álmod, sóhaj, könnyet ismer meg egy ágy, amíg meg-

rokkán és megvénül, mint az ember... De azért ismeri az örömet is és a kacagást, mely akármilyen gögös vendég is, azért néha-néha mégis betéved a szegények hallékába...

Ferkó szüleiire gondolt... Bizonyosan hoznak valami harapnivalót, valami vacsoramaradékot a szüretből. No, addig csak kibírja. Nem olyan nagy dolog már öneki egy kis koplalás. Hozzászokott ő ahhoz, akár csak a kutya a bolhához és a csonthoz...

Most hirtelen a házinéni jelent meg a konyhaaitóban. A kúton járt. A kannát letette maga mellé és szaporán lihegett, mint aki nagyon sietett. Kezeit összezsápta és ropogatni kezdte ujjait.

— Jaj, jaj, szentséges Szűzanyám... egybéli Atyaúrsten!... — mondotta a rémülettől hamuszínűre változott arccal.

Ferkó ijedten ugrott talpra.

— Mi az Örzse néni, mi történt? — kérdezte izgatottan.

Az öregasszony nem válaszolt rögtön. Jó fél percig küszködött érzéseivel, mire újból beszélni tudott.

— Jaj, jaj, Istenem, Istenem, — motyogta s úgy tűnt, mindjárt összeesik, elájul.

Ferkó most már komolyan megijedt. Azt hitte, a házinéni rosszul lett és itt a végórája szegénynek.

— Beteg?... Rosszul van?... Evezessem?... — kérdezte segíteniakaróan és kissé türelmetlenül.

— Nem, nem — tiltakozott az öregasszony és úgy nyögöit, mint akinek szörnyű terhet tettek a hátára.

Ferkó bosszús lett. Mi van hát ezzel a vénasszonnyal, ha már nem beteg?... Tán elvesztette a pénzét?... No, az nem valami sok lehetett.... Azért ugyan jár ekkora fölhajtást csinálni....

— No monda már mi a baj? — unszolta ingerülten.

Az öregasszony egész lényében remegett, mintha forró láz gyötörné. Ferkó növekedő csodálkozással és bosszúsággal szemlélte.

A házinéni most közelebb hajolt hozzá s a hangját suttogóra halkította, mint aki olyan titkot árul el, amiről nem szabad másnak is tudni.

— Jaj, jaj, Ferkó fiam!... Végünk van!...

— Mért van végünk, Örzse néni?...

— Itt vannak az oroszok... — nyögte ki a nagy titkot végre.

Ferkó erre a hírre hirtelen úgy megrettent, mintha gyilkos szándékkal dobott súlyos fejsze repült volna el mellette. Pillanatokig úgy néztek egymás rémült szemébe, mint két néma, aki nem tud beszélni. Ferkónak eszébe jutottak azok a rémségek, amiket az oroszokról hallott. És most itt vannak... De lehet, hogy Örzse néni nem is beszél igazat... Csak rémeket lát...

— Hol látta Örzse néni az oroszokat? — beszélt most már ő is halkán, mintha attól félne, hogy valaki meghallja miről társalognak.

— Itt... itt a Szerb-utcán... Lóháton mentek... Kettőn voltak... Két kozák....

— Két kozák?...

— Az hát... Két kozák...

— Milyenek voltak?... Hogy néztek ki?...

— Jaj, ne is kérdezd fiam... Nem volt azoknak semmi emberi formájuk... Csak az a mennybéli jó Isten mentett meg... Ők nem látták engem... Máskülönbén már a világon sem lennék... Nem, bizony....

Néhány pillanatil elhallgattak. Nézték egymást rémulten és tanácstalanul. Gondolataik egyforma-lázasan kavarohtak. Itt vannak az oroszok... Ez azt jelenti, hogy a háborút elvesztettük... Akkor pedig végünk van... Jaj nekünk, merre szaladjunk?... Hová bújjunk?... Hát ennyit értek Hitler titkos fegyverei?... A »V 1«, meg a többiek?... Azt mondták, a németeket nem lehet legyözni... És lám mégis... Az oroszok már itt vannak... És mennek majd tovább... Pestig, Berlinig is... Hát ilyen erősek ezek az oroszok?... Nem lehet őket megállítani és visszakergetni?... Akkor hát mi lesz velünk?... Jaj, mi lesz mivelünk?....

De mit ér nekik, hogy minket megölnek?... Mit vesznek el mitölünk?... Hiszen mi szegények vagyunk... Mit ártottunk mi öneik, hogy bennünket bántsanak?...

Ezt már Ferkó gondolta és félelme némileg alább szállt. Ezekkel a szavakkal szokták a szülei elhessegetni félelmüket, ha arról beszélgettek maguk között, hogy mi lesz, ha majd egész idáig eljönnek az oroszok... Most Ferkó is ezekkel a szavakkal csillapítgatta felizgaltott gondolatait.

Am az öregasszony még a rémségeknél tartott. S nem is tudott átiábolni rajtuk. Jaj, jaj, mi lesz most, boldogságos Szüzanyám mi lesz most?... — Ez a kérdés mint valami irtózatos, könyörtelen kalapács verte, egyre csak verte rémulten vergődő képzeletét. Még az álla is remegett. A vitus-táncot járta, ahogy mondani szokták az ilyen remegésre.

A házineni most megszólalt. Hangja semmit sem erősödött, sőt még halkabbá, gyengébbé vált. Olyan volt, akár egy haldoklóé, aki végső gondolatait lehelli valaki fülébe.

— Menj fiam és zárd be az ajtót. És nem kell beengedni senkit sem, bármennyire zörget is. Itt a kapukulcs, nesze...

Ferkó indult a kulccsal a kapu felé. Lassan ment, lelke teli volt félelemmel. Az oroszok... A két kozák... Itt vannak és agyonlövik... Megállt, vissza akart fordulni. Elbújni, el... Hogy meg ne találják... De hová?... Merre?... Mikor ilyen szük lett a világ egyszerre....

A vénasszony észrevette a gyerek ingadozását. Biztatni kezdte.

— No menj, eredj csak. Siessél fiam, siess. Zárd be... Aztán jöjj gyorsan vissza.

Összeszedte magát. Újból megindult. Ott volt már a rozoga, sokatszolgált ajtónál s a kulcsot a zárba illesztette.

— Hát ez az ajtó se fog bennünket semmi veszedelemtől sem megvédeni — becsülte le a hitvány »mentsvárat« gondolataiban. — Egy kicsit oldalba kell rúgni és tropa... De ha már Örzse néni úgy akarja, hát Isten neki, fakörösz...

Eppen készült a zárban a kulcsot megfordítani, amikor a vénasszony suttogva utánaszólt:

— Ferkó fiam, te...

— No mi az? — szólt vissza költetlenül.

— Ide hallgass... Hallod?...

— Hallom hát!...

— Most jutott eszembe, hogy a kerítésre rá van firkálva krétával valami... Bizonyosan az a haszontalan Mikuska-gyerek firkált oda valami illetlenséget. Hogy ott száradjon le mind a tíz körme!... Azt se tudja már az anyja megtanítani egy kis emberségre.

— No majd én kirázom a nadrágiából, csak összeakadjak vele! — fenyegetődözött Ferkó.

— Úgy-úgy fiam, csak náspágold jól el. Hiszen ráfér a haszontalanra a verés.

— Bízva csak rám.

— Ugyan nézz ki és olvasd el, mi van odafirkálva. Rosszak már a szemeim és nem látom elolvasni. És ha valami olyasmi, hát le kell majd vizesronggyal törölni.

— Hát még mi az öregistent!... — dörmögte bosszankodva, mert idegesítette már a vénasszonyi, hosszú lefetyelés.

De azt már Őrzse néni nem hallotta.

Ferkó előbb óvatosan kikémlelt az ócska kerítés hasadékán. Mert hát bátorság dolgában most nem valami szilárdan állt benne a lélek. Az bizony meglehetősen hinta-palintázott Ferkóban. De az utcán nem látott senkit sem. Ez bátorságot öntött beléje. Előbb kidugta fejét az ajtón, azután kilépett az utcára.

Hát valóban, a kerítésre rá volt írva valami krétával. Aki írta nem sokkal több iskolát végezhetett Ferkótól. Lassan, gyakorlatlan olvasni-tudással betűzni kezdte az »ákom-bákomos« írást: Smrt fasizmu — Sloboda narodu!

Nem beszélte valami jól a szerb nyelvet, de azért tudta az írás értelmét.

— Halál a fasizmusra — Szabadság a népnek! — fordította le magyarrá elgondolkozva.

Éretlen értelme még nem tudta lemérni a szavak súlyát. De a »szabadság« szó megfogta képzeletét. S eszébe ötlött, hogy ő is szabad — »hétfőig«...

Hát ezt nem a Mikuska-gyerek írhatta ide, elmélkedett Ferkó és elröppent a haragia. De ha ő is írta volna, ezért nem kell elverni... És letörölni sem muszáj innen a kerítésről... Hadd olvassa más is... Szinte kedve szottyant ráírni a szavakat a szomszéd kerítésre is, de hát nem volt krétája...

Indult már befelé, amikor a toronyóra az időt jelezte. Fél öt volt... A nap már öregesen lehajolt a föld felé és messzire elszaladt a szél is. A vastag porréteg békésen szundikált az utcaközepén és a levelek is aludtak már az ágakon. Talán a virágos májusról álmodtak éppen...

Ferkó nem látta az öregasszonyt az udvarban. Az bizony behúzó-dott a szobájába és magára zárta az ajtót. Ő most már »nincs«. Hiába is keresi akármilyen veszedelem. Még az orra hegyét sem fogja megtalálni....

Mosolygott Ferkó és újból eszébe jutott, hogy szabad.... »hétfő-ig«.... S ez a gondolat kitérte a buta félelmet a szívéből.

— Micsoda tutyi-mutyi vénasszony és hogy rámadta az ijesztet! — mondta kedélyes fölényel és nem zárta be az ajtót.

Mintha a kerítésre írt jelszó láthatatlan ereje öntött volna belé anynyi bátorságot és öntudatot. Most még nem tudta, csak álomszerűen érezte, hogy erősebbé és nagyobbá vált benne a lélek.

Ekkor már ott lógott a városháza tornyán a piros zászló. Szabad volt a város is.... Felszabadult....

De erről Ferkó most még nem tudott. Éppen úgy nem tudott, mint ahogy a láncától megszabadult Sajó sem tudott róla, amely azóta már talán megérkezett oda, ahol nincs lánc.... Csak szabadság van, napsugaras, örök szép szabadság....

És eljött lassan a hétfő is....

Végtelennek látszó ólomszínű felhő borította be az égboltozatot. Szomorú volt az idő és hűvös. Fázósan bóbiskoltak a házak előtt a fák és hatalmas fejüket ijedten mozgatták, amikor végigszántott rajtuk az októberi szél. Nyirkos, párával terhes volt a levegő. Lógott az eső lába.

Ugy félkilenc lehetett, délelőtt. Szerte az utcákban mozgott, lükett az emberi élet, mint az ütőérben az egészséges vér. Minden házon zászló lengett és ezek a zászlók büszkén hirdették a felszabadult népek határtalan örömét.

Eszét vesztetten hátrált, menekült az ellenség. Már Baja alatt döngtek az ágyúk. Néha, néha el-elmerészkedett néhány német repülőgép a város közelébe, de az orosz légelhárítósok elkergették őket.

Ferkó elment már hazulról, de nemsokára visszajött, mert az üzletajtót zárva találta. A mester úr úgy látszik még mindig Baján van az öccsénél.... Alighanem most melege lehet neki is, gondolkozott Ferkó és eszébe jutott mindaz a keserűség, amiben a mester úr részesítette. Sejtette már, hogy alighanem kitelt a »három esztendő« és a mester urat aligha látja többé ebben az életben. No de nem is búsult mákszemnyit sem miatta.

Egyedül volt otthon. Anyja oda volt mosni, apja pedig fát vágni. Begyújtott és vizet tett föl melegedni. A fejét akarta megmosni, mert már régen nem mosta és nagyon korpásodott a fejbőre. A házínénitől az imént kapott egy jókora lekváros-kenyeret. Azt »pusztította« fiatalos mohósággal s a kútra készült. Volt még ugyan víz a kannában, de mert megígérte a házínéninek, hogy hoz neki friss vizet, gondolta hoz a maga részére is egyuttal.

Nagyot harapott a kenyerébe és indult fürgén kifelé, a házínénijéhez a vizeskannáért.

Hajszálon múltott, hogy össze nem ütközött azzal a jövevényel, aki most váratlanul megjelent a konyhaajtóban és az útját elállta.

Megrettenve vetette rá tekintetét s az ajka nyitva maradt réműletében. S a kenyeret kiejtette kezéből.

— Ez egy orosz katona — villant át agyán a gondolat lelkét dermesztően. — Mit akar itt, miért jött?....

Egész lényében reszketett s nézte az idegen katonát. Annak jellegzetes sapkáját s rajta a piros csillagot, Fáradt, kék szemeit, majd az arcát és feltűnt neki, hogy ez az arc talán már több mint egy hete borotvátlan. Hogy szelíden és nem ellenségesen mosolyog ez az arc, azt csak akkor látta meg, amikor az orosz katona lehajolt és fölvette a földrehullott kenyeret.

— Fogd — mondta neki a maga nyelvén szelíden.

De ő nem értette mit mondott. Azokra a szörnyűségekre gondolt, amiket az oroszokról hallott Ferenczy úrtól ott az üzletben és a mester úrtól is, aki a rádióból értesült a rémséges hírekről. S nem akart hinni a szemének. Ez is »olyan« volna?... Hiszen mosolyog.... S fölvette a kenyerét is és nyújtja feléje....

Nagy zavarban volt. Nagyot billent benne a lélek. Akár a mérleg nyelve, amikor hatalmas súlyt tesznek a mázsára. Valahogyan úgy tűnt neki, mintha álmot látna, vagy mintha mesét mondana valaki. Hiszen ez nem lehet valóság.... Hisz az oroszok mindenkit megölnek.... És Hitler megnyeri a háborút.... Ez az orosz katona pedig itt van.... Itt előtte.... Szemtől, szembe.... És nem bántja mégsem.... Mi történt hát tulajdonképpen?.... Ez.... ez, valóság?.... Vagy álom?.... Olyan álom, amelyből a halál ébreszti föl az elkábult lelket?

Végre magához tért annyira, hogy nem ejtette el megint a kenyerét, amelyet most már a kezében tartott....

És csak akkor tért magához teljesen, akkor nyerte vissza lelki-egyensúlyát s akkor billent vissza helyére a »mérleg nyelve«, amikor a konyhában voltak már s a katona leült az asztalhoz és addig beszélt, mutogatott neki, még nagynehezen megértette, hogy üljön le mellé az asztalhoz.

Most kérdezett tőle az orosz katona valamit. Hangja barátságos volt, puha és megnyerő.

Ő zavartan mosolygott és a fejét rázta. Nem értett egy szót sem.

Jóindulatúan mosolygott rá vissza a katona és szólt:

— Nye ponyemajes?

— Ne razumem — mondotta szerbül, hogy válaszát amaz jobban megértse.

Az orosz katona most kutatóan szénézett a konyhában, mint aki keres valamit. Hallotta a tűzhelyből az égő fa sercegését, majd a vén konyhaszekrényt vette szemügyre és megakadt a tekintete egy üres, tiszta láboson. Ekkor fölkel, fogta a kiszemelt lábost és az asztalra tette. Majd belenyúlt a zsebébe mint valami titokzatos fészekbe és tyűktojásokat szedett ki belőle s azokat a lábosba rakta.

A gyerek érdeklődve nézte ezt a műveletet és sejtteni kezdte »vendége« szándékát. Hirtelen fölkel s odament a szekrényhez, amely mellől elővette a vizeskannát. Aztán a lábosba vizet öntött s az edényt a tűzhelyre tette. Majd fát rakott a tűzre.

A katona ezalatt jókedvűen mosolygott, fejével néhányszor bölintott.

— Haraso — mondotta és kezével végigsimitotta szakállas arcát.

A tojás megfőtt. Ferkó a lábost levette a tűzről. Majd tányéért vett elő és egy kanállal kiszedte a forró vízből a tojásokat. Azután az asztalra tette a sótartót is. Most már lehet enni.

Csakhogy nincs kenyér....

— Nema hleb — szólt halkán és elpirult.

— Nyicsevo — felelte a katona és zsebéből kenyeret húzott elő.

Nem volt valami nagy darab, egy szájnak is szűken lett volna elég, mégis kettőbe törté és megosztotta Ferkóval.

— Kusaj — biztatta egyszerűen, de meleg szívvel.

Azután kivett egy tojást a tányérből és megkocogtatta az asztalon.

Nem tudta Ferkó mi az a »kusaj«, de ösztönösen megérezte a szó értelmét. Ő is kivett egy tojást a többi közül, majd gyengéden a tányér széléhez veregette. S amikor beleharapott a kapott kenyérbe, szíve

büszkeséggel és boldogsággal telt meg. Arca derűs lett az örömtől. Éreiben frissen áramlott a vér. Csak a szemei ködösködtek el kissé, mint annak, aki sírni szeretne örömében.

Ekkor eszébe jutott valami s a szemei élénken megcsillantak. Fölnyitotta az öreg konyhaszekrény ócska ajtáját és egy négyszögletes, piszkos papírskatulyát vett ki belőle.

A »vendége« kíváncsian nézte őt. Halvány sejtelve sem volt arról, mit szándékozik Ferkó tenni.

A gyerek levette a skatulya tetejét. Borotvát, szappant és ecsetet szedett ki belőle. Ez már az ő »vagyoná« volt. Soványka keresetéből rakosgatta össze a rávalót.

Jóízűen elnevette magát az orosz katona. Most már kitalálta a »kis házigazda« szándékát. Nem szóló semmit, csak a fejével bólintott, hogy jó lesz.

Vizet öntött Ferkó a mosdótálba és a rongyos, nem valami tiszta törölközőt a katona nyakába tette. Azután hozzáfogott a szappanozáshoz. S a dús szappanhab hamarosan befedte a »vendég« szakállát. Most kezébe vette a borotvát és nekilátott a munkának. Sovány keze fürgén mozgott a szappanhabos arcbőrön. S egészen belefeledkezett a munkájába. Semmi másegyébire nem gondolt....

És Ferkó nem félt már az orosz katonától....

Ugy hullott le lelkéről a pókhálós félelem, mint a féreg a levélről, melyet a száguldó vihar söpört le....

A MAGYAR DEMOKRÁCIA GAZDASÁGI MEGSZILÁRDULÁSA

Irta: Berei Ando

A felszabadulás után Magyarországon kialakult új demokratikus berendezkedés rendkívül nehéz gazdasági helyzetet örökölt. Horthy fasiszta rendszerének sikerült a mezőgazdaságban megőrizni a nagybirtokos hűbéri rendszert, amely rányomta bélyegét az ország egész életére. A megművelhető földterületnek majdnem fele tizenkétezer nagybirtokos kezében volt. A bevetett földek 15%-a nyolcvannégy nagybirtokos tulajdonát képezte. A magyar fináncctőke ezzel a félhűbéri rendszerrel szervesen összefonódva fejlődött és monopolizálta a gyáripár nagyobb részét (a gyáripárj és bányászati részvénytársaságok tőkéjének több mint fele nyolc budapesti nagybank kezében volt). Érthető, hogy a népi demokrácia fejlődését és megszilárdulását csakis a régi gazdasági berendezkedés gyökeres megváltoztatása tette lehetővé.

A háború utolsó szakaszában hadszintérré vált Magyarország nagy károkat szenvedett. A termelő eszközök jelentős része megsemmisült vagy erősen megsérült. Az alacsony színvonalú termelés a háború előttihez képest szinte mitsem jelentett. Az állami jövedelmek a kiadásoknak csak 20, később csak 10%-át fedezték. Ilyen körülmények között az infláció egyre szélesebb méretűvé vált és azzal a veszéllyel fenyegett, hogy az ország gazdaságilag teljesen szétzüllik.

Az infláció legyőzése és az ország gazdasági újjáépítése az új magyar demokrácia egyik legfontosabb feladata lett és megszilárdulásának alapvető előfeltétele. A demokratikus kormány nagy erőfeszítéseket tett a felmerült nehézségek megoldására és ebben jelentős sikereket ért el.

Még 1945 márciusában, a megjelent kormányrendelet értelmében, Magyarországon végrehajtották az első igazi földreformot, amely a mezőgazdaságban főltszámolta a félhűbéri nagybirtok rendszert. A kormány felosztatta a megművelhető földterület több mint egyharmadát, 642 ezer új birtokos (köztük 371 ezer földnélküli földmunkás és napszámos) kapott átlag 5 hold földet. (egy hold o. 575 ha). Gyökeresen megváltozott a magyar falu gazdasági fölépítése. Eltűnt a félhűbéri nagybirtok és annak uralkodó befolyása, hirtelen megnövekedett a kisparasztbirtokok száma és befolyása. Ez az átalakulás Magyarország egész társadalmi életében változásokat eredményezett. A változások megfosztották a reakciós erőket legfontosabb gazdasági támaszuktól és megteremtették a magyar népi demokrácia erősödésének legfontosabb feltételét.

Az új demokrácia másik nagy gazdasági sikere az 1946 augusztus elsején végrehajtott pénz stabilizálás volt. A Magyar Kommunista Párt által kidolgozott terv alapján, amely az ország saját erőforrásaira, támaszkodik, elsősorban a dolgozók készségére, hogy öntudatosan vállalják az áldozatokat, sikerült a magyar népgazdaságot kimenteni az infláció mély és halálos örvényéből. A stabilizálásnak — amint azt Rákosi Mátyás hangsúlyozta — két feltétele van: »először — a termelés megfelelő színvonala és másodsor — az államháztartás egyensúlya«. A demokratikus kormány a széles néptömegekre támaszkodva biztosította mindkét feltételt. A munkások éhséggel és hideggel küzdve felépítették a lerombolt gyárakat és munkába álltak, a bányászok győztek a »szén-csatá«-ban. A magyar demokrácia hallatlan erőfeszítések árán megvalósította a Kommunista Párt jelszavát a vasúti közlekedés helyreállítását.

sáról. A kommunista miniszter Gerő Ernő irányítása alatt gyors ütemben ujjáépült a vasúti közlekedés, amely kocsparkjának és egyéb anyagának 80%-át elvesztette. Ily módon, tekintet nélkül a tőkés körök leplezett szabotálására és nyílt ellenséges magatartására, lehetővé vált a szilárd forint megvalósítása és a gazdasági élet egyensúlyának biztosítása. A pénz megszilárdítása megerősítette a fiatal magyar demokrácia tekintélyét és megeremtődött további fejlődésének szilárd gazdasági alapja.

Azonban a földreform és a stabilizálás még nem biztosíthatta, hogy a demokrácia érdeke és akarata a gazdasági élet döntő fontosságú szektoraiban legyűrje a tőkés monopolok befolyását. Ezért a demokratikus kormány a Magyar Kommunista Párt kezdeményezésére megkezdte a gazdasági élet, elsősorban a gyáripár, fontos kulcsállásainak államosítását. 1946 júniusában végbement a bányák és a bányákat ellátó erőművek államosítása; decemberben a nehézipar legfontosabb üzemei kerültek állami vezetésbe. Az erdőipar nagyobb része még a földreform végrehajtása idején állami tulajdonná vált. Végül 1947 novemberében a képviselőház megszavazta a Nemzeti Bank és más nagy bankok magyar tulajdonban levő részvényeinek államosításáról szóló törvényt. Ez az intézkedés az öt legnagyobb hitelintézetet állami tulajdonná változtatta és ezért rendkívüli jelentőségű az egész magyar gazdasági életre. Nemcsak azért, mert az államosított bankok az egész banktőke és betétek kétharmadát tartják kezükben, hanem azért is, mert a nehéz ipari üzemek és kereskedelmi vállalatok jelentős része ezen bankok hatáskörébe tartozik. A nagybankok államosítása folytán a pamutföldolgozó ipar teljesítő képességének 26,5%-a, a trikotázs ipar 32%-a, a papíripár 45%-a, a téglagyárak 35%-a, az élelmiszeripar 45%-a és a gépipar 15%-a került az állam döntő befolyása alá. Ezen kulcsállások államosításával az új magyar demokrácia alapjában megingatta a tőkés monopolok uralmát és megvetette az állami szektor szilárd alapját a népgazdaságban.

Főképp az államosított kulcsállásokra támaszkodva a demokratikus kormány megkezdte a népgazdaság állami szervezését és irányítását, és ezzel lépésről lépésre korlátozta a tőkés közgazdaság törvényeit. 1945 decemberében a kormány megalakította a Legfőbb Gazdasági Tanácsot. Ez a szerv a gazdasági élet különböző ágainak egybehangolását és irányítását szolgálja. 1946-ban a kormány állami ellenőrzés alá állítva a külkereskedelmet, valamint a nyersanyag elosztást és hitelnyújtást, megkezdte azok rendszeres szabályozását. Ez lehetővé tette a hároméves terv előkészítését, amelynek megvalósítása a Kommunista Párt kezdeményezésére 1947 augusztus elsején elkezdődött. Habár a magántőke Magyarországon nagyobb szerepet játszik mint a népi demokrácia más országaiban — kivéve Romániát — a tervgazdálkodás lehetőségessé vált, mert a munkásosztály befolyása az államgépezetre alaposan megnövekedett és az ország gazdasági életének kulcsállásai állami kézbe kerültek.

A hároméves terv célja, hogy az 1946—47-hez viszonyítva a három év folyamán 80%-kal emelje a nép életszínvonalát. Ez az ipari és mezőgazdasági termelés gyors fellendülésével válik elérhetővé. Az ennek végrehajtásához szükséges alapvető építkezések és beruházások 6.585 millió forintira (580 millió dollárra) rúgnak. Az alapvető beruházások több mint 65%-a az állami szektorra esik, 25 a többi társadalmi, közületi vállalatokra és szövetkezetekre. A magángazdaságra csak 9 százalék jut. A hároméves terv szerint az ipari termelés és közlekedés jelentősen túlhaladja a háborúelőtti színvonalat. A mezőgazdasági termelés pedig előéri azt. A terv biztosítja az állami, társadalmi, közületi és szövetkezeti

szektor nagy növekedését, valamint a nép gazdaságban elfoglalt helyzetének megszilárdulását, magántőke állásainak rovására.

A nagytőke és annak képviselői mindig arra törekedtek, és ma is arra törekednek, hogy fékezze a demokratikus erők munkáját a gazdasági élet újjáépítésében. Ebben a ténykedésükben arra hivatkoznak, hogy a tőkés magántulajdon jogainak korlátozása, a gazdasági élet állami szabályozása és irányítása megbénítja a termelést és felborítja a gazdasági élet egyensúlyát. A tények azonban ennek ellenkezőjét mutatják: az ország gazdasági fejlődése a népi demokrácia gazdasági állásainak megszilárdulásával és a nagytőke kiszorításával párhuzamosan fokozódik. A reakciós tudósok és közírók berekedtek annak hangoztatásába, hogy a földreform megingatja és visszafejleszti a magyar mezőgazdaságot, különösen annak néhány belterjes ágát. Ennek ellenére 1946—47-ben a 45—46-os évvel szemben a bevetett földterület 300.000 holddal nőtt, a cukorrépával bevetett terület 104 ezerről 154 ezer holdra emelkedett, habár ezt azelőtt kizárólag nagybirtokosok termesztették; a dohánnyal bevetett terület 26 ezerről 30 ezer holdra bővült; emelkedett a rizstermesztés és emelkedik az átalállomány is.

A gyárilpar és vasúti közlekedés közeledik a háborúelőtti színvonalhoz ami az alábbi táblázatból is kitűnik:

	1938	1945	1946	1947	1947	
	átlagos havi	aug.	aug.	aug.	okt.	
	termelés					
Szén	779	405	525	585	842	ezer tonna
öntött vas	27	3	17	28	28	„
acél	54	23	29	56	57	„
pamutszövet	1.500	—	333	1.099	1.360	tízezer méter
gyapjuszövet	100	—	33	80	156	„
cipő	395	43	80	389	459	ezer pár
vasúti áruszállítás	1.674	355	781	1.402	2.076	ezer tonna

Ezek az eredmények a népgazdaság szerkezetében végbement átalakulással párhuzamosan visszatükrözik az új magyar demokrácia jelentős gazdasági megszilárdulását. Kétségtelen az is, hogy a magyar népgazdaság demokratikus átalakulásának folyamata és megszilárdulása még nem fejeződött be. A magyar népgazdaság átmeneti állapotban van, amelynek jellegzetessége a visszavonulóban levő tőkés szektor és az előnyomuló és egyre inkább szocialista jellegű nyelő állam és szövetkezeti szektor közötti párharc. A tőkés szektor már nem foglal el döntő helyet a gazdasági életben és a gazdasági életet nem tekinthetjük többé egészében tőkésnek. Másrészt az egyre erősebb állami és szövetkezeti szektor sem növekedett és szilárdult meg olyan mértékben, hogy a magyar népgazdaság egészére rányomhatná bélyegét.

Az állami szektornak, tekintetbe véve a nagybankok államosítását, döntő befolyása van a gyárilparra, bányászatra és közlekedésre. Az ezen ágakban alkalmazott munkások közül majdnem 400 ezer az állami és szövetkezeti szektorban dolgozik és csak 200 ezer a magántőkés szektorban. A bányamunkások majdnem 50%-a, a kohászat és gépipar munkásainak 80%-a, a közlekedési munkások 95%-a állami, társadalmi vagy közületi vállalatoknál dolgozik.

A hitelintézetek tőkájének csak egyharmada maradt magánszektorban. Azonban a magántőke még mindig vezető szerepet játszik a keres-

kedelemben és a külkereskedelmi áruforgalomnak megközelítőleg kétharmadát, a belföldi nagykereskedelem 80%-át bonyolítja le. Mindamellett, hogy a gyárparban és bányászatban az állami szektor uralkodik, a magántőkének erős állásai vannak a könnyűiparban. Így például a szövő és vegyiipar munkásainak 75%-a, a bőripari munkások és fafeldolgozó ipar munkásainak 90%-a magánüzemekben dolgozik. Végül a mezőgazdaságban a traktorok 76%-a magánkézben van, 6%-a állami és 13%-a szövetkezeti tulajdon. A kis- és középparasztság tömegei a kulákok és magánkereskedelem elleni harcban nem támaszkodhatnak kellőképp a szövetkezeti szektorra, amely még nem eresztett szilárd gyökeret a mezőgazdaságban. A szelszabradulás óta alakult 2.100 paraszt szövetkezetbe lépett a kisparasztok jelentős része, akik az agrárreform útján jutottak földhöz. Ezen szövetkezetek tagjainak birtokában van a megművelhető földterület 13%-a és az állatállomány 20%-a. Azonban a szövetkezetek többsége beszerzéssel és árusítással foglalkozik és majdnem semilyen részt sem vesz a mezőgazdasági termelés megszervezésében és irányításában.

A szektorok ilyen viszonya bizonyos gazdasági nehézségeket és akadályokat okoz, amelyeket le kell győznie a magyar demokráciának. Az államosítás a legkevésbé jövedelmező iparágakat ölelte fel, ahol a legnagyobb alapvető beruházásokra van szükség. Az állami üzemek által előállított árú jelentős része magánkereskedelem útján jön forgalomba. Az állami üzemekben a tőke akkumuláció nem éri el a szükséges méreteket, az üzemek egy része ráfizetéssel dolgozik. Ugyanakkor a magántőkés szektorban és a kulák gazdaságokban jelentős tőke akkumuláció folyik és ennek nagyobb részét üzérkedés céljaira fordítják. Ez még inkább serkenti az áremelés irányzatát, amely szervesen összefügg a magánkereskedelem túlsúlyával. Mindez mind gazdasági, mind társadalmi szempontból káros következményekkel jár.

A magyar demokrácia további gazdasági megszilárdulása elsősorban a hároméves terv megvalósításától, az állami és szövetkezeti szektor megerősödésétől függ. Minél erősebbé és jövedelmezőbbé válnak az állami üzemek, annál inkább kicsúszik a magyar nagytőke lába alól a talaj és elveszti monopoljainak maradványait és üzérkedési lehetőségeit. Minél jobban elterjed és kimélyül a szövetkezeti mozgalom, annál hamarabb szabadul föl a magyar kis és közép parasztok tömege a kulák uzsorakarmaiból. A magyar demokrácia gazdasági megszilárdulásának leghatékonyabb biztosítéka a népi demokrácia megerősödése és a dolgozó osztályok minél nagyobb befolyása a kormányra.

Még folyik a tőkés és állami-szövetkezeti szektor közötti küzdelem, amely a szocializmus irányában fejlődik. A magyar demokrácia gazdasági vívmányai kedvező feltételeket teremtettek, hogy ez a küzdelem a népi demokrácia javára dőljön el és hozzájáruljon a magyar népgazdaság friss szocialista elemeinek további fejlődéséhez.

(»A szilárd békéért és népi demokráciáért« 1948, 1 szdm.)

A SZOCIALIZMUS ÉS A TŐKÉS REND HARMINC ÉVE

Irtta: Varga Jenő

(Részletek a világhírű tudós nagyobb tanulmányából).

A világ Hitler 'által mozgósított legnagyobb hadigépezetének támadása a Szovjet Szövetség ellen és annak szétzúzása bebizonyította az egész világ előtt a Szovjet szocialista társadalmi rend meg-ingathatatlan szilárdságát. Egyetlen komoly polgári politikus sem hisz többé a Szovjet Szövetség szocialista társadalmi rendje meg-döntésének lehetőségében. A tőkés világ politikája ma arra irányul, hogy határt emeljen a szocialista társadalmi rend további terjedé-se elé, amely az új demokratikus országok kialakulásával kezdő-dött. *Jelenleg, harminc évvel a szocialista forradalom győzelme után a Szovjet Szövetségben, a tőkés társadalmi rend általános vál-ságának kimélyülése következtében történelmileg védekezik a szo-cializmussal szemben.* Ez természetesen korántsem zárja ki a nem-zetközi reakció támadásait és elkéseredett rohamait a szocializmus állásai ellen. A kommunista pártok megnövekedése kíséri a máso-dik világháború után a tőkés rend általános válságát és egyidejű-leg előmozdítja annak további kiéleződését.

Ma, harminc évvel a nagy Októberi Forradalom győzelme után, *az Európában folyó harc történelmi fejlődésében mindinkább a tőkés rendből a szocializmusba való átmenet üteme és formái körül dúló harccá változik.* Noha az orosz út, a szovjet rendszer kétségtelenül a legjobb és leggyorsabb átmeneti mód a tőkés rend-szerből a szocializmusba, a történelmi fejlődés, amint ezt Lenin el-méletileg előre látta, azt bizonyítja, hogy vannak más utak is e cél elérésére. Az új demokratikus országok társadalmi berendezése át-meneti forma a tőkés rendből a szocializmusba. Ezekben az orszá-gokban ugyan megmaradt a termelési eszközök magántulajdona, azonban a termelés és szállítás alapeszközei, valamint a hitelrend-szer az állam kezében van. Az állam pedig többé nem a polgárság erőszak-szervezete, amellyel a proletáriátust elnyomja, hanem a dolgozók érdekeit szolgálja.

A két társadalmi rendszer, a szocializmus és a tőkés rend egy-idejű létezését és megszakítás nélküli harcát bonyolultabbá teszi az a körülmény, hogy noha a tőkés rend és elvirágzott társadalmi for-ma, vannak még jelentős területek, ahol még nem jutott el a tel-jes kifejlődés állapotára.

Igy most, harminc évvel az Októberi szocialista forradalom győzelme után a helyzet a következő módon jellemezhető: a két rendszer harca minden vonalon folyik; a világ két táborra oszlott -- a haladás és az imperialista reakció táborára.

Megvalósult az, amit Sztálin sok évvel ezelőtt megjósolt:

„... a nemzetközi forradalom további fejlődésének folyamán két nemzetközi méretű központ alakul: a szocialista, amely a szo-cializmus felé törekvő országokat tömöríti össze és a tőkés, amely köré a tőkés rend hívei közé tartozó országok gyülekeznek.“

A haladás táborában állnak a szocialista Szovjet Szövetség, az új demokrácia országai, a felszabadulásukért harcoló gyarmati né-peik, a polgári országok valóban demokratikus erői, az antifasisz-

ták, a kommunisták és a velük együtt harcoló baloldali szociáldemokraták, valamint a tőkés rend nyomása alól felszabadulni akaró dolgozók széles tömegei.

A reakció táborában találhatók az összes országok reakciós erői, a hűbéri maradványok, az egyház, a fasiszták, az imperialista polgárság, a jobboldali szociáldemokraták.

A harcbanálló erőknek két központja, két erődítménye van: A Szovjet Szövetség, a szocializmus erődje és az USA, a tőkés rendszer vára. A Szovjet Szövetségben végérvényesen győzött a szocializmus, a kizsákmányoló osztályok megsemmisültek és a szovjet társadalom fejlődése a kommunizmusba való fokozatos átmenet irányában halad. Az USA-ban, tekintet nélkül arra, hogy a tőkés rendszer általános válsága élesen jelentkezik a gazdaság területén, a tőkés társadalmi rend, Európával ellentétben, szociális és politikai vonalon még elég szilárdan áll. A proletáriátus nem rendelkezik még tömeges politikai párttal. A kommunista párt az USA politikai életében még nem vált olyan fontos tényezővé, mint az európai kommunista pártok. A polgárság még nyíltan védelmezheti a tőkés társadalmi rendet, alkalmazhatja az uralkodás polgári-demokrata módszereit. Azonban a kommunista párt üldözése és a munkásellenes törvények arról tanúskodnak, hogy az amerikai polgárságnak a hazai haladó erőktől való félelme egyre növekedik, továbbá, hogy az imperialista külpolitika elválaszthatatlan kísérője a reakciós belpolitikai irányzat.

A két rendszer harca világméretekben folyik, mint a reakció és a haladás, mint az amerikai imperialista támadók és a béke védelmezőinek harca. A jelen történelmi korszakban a Szovjet Szövetség minden ellenfele reakciós és minden reakciós elkerülhetetlenül ellensége a Szovjet Szövetségnek. Az idejétmúlta tőkés rendszer megőrzéséért a jelen történelmi korszakban csak a világ legreakciósabb erői segítségével lehet harcolni. Az Amerikai Egyesült Államok, amely mindig demokráciájával dicsekszik, valójában a világreakció legfőbb támaszpontjává vált. Pénzzel és fegyverrel támogatja a görögországi fasiszta rendszert, a török, kínai és déli-amerikai reakciós kormányokat. Nyugat-Európa országai csak abban az esetben kaphatnak kölcsönt, ha eltávolítják kormányukból a kommunistákat, ahogy ez Franciaországban és Olaszországban történt.

Másrészről pedig ma az emberi haladás minden becsületos híve barátja a Szovjet Szövetségnek, mint ahogy a Szovjet Szövetség minden barátja egyben híve a haladásnak is.

A reakció menthetetlenül a bukás felé halad, noha erői külsőleg még szilárdnak látszanak. A tőkés társadalmi rend, amelynek védelmét tűzte ki céljául a reakció, túlélte önmagát és belső törvényeinek megfelelően fejlődve elkerülhetetlenül pusztulásra van ítélve. Az imperialista ellentmondások újra meg újra szétzúzzák a demokráciaellenes reakció táborát. A második világháborúban a Szovjet Szövetség harcában a fasiszta tömbbel a két rendszer harca a legnagyobb mértékben kiéleződött. De ugyanakkor az imperialisták közötti ellentmondások ideiglenesen erősebbeknek bizonyultak, mint a szocializmus és a tőkés rend közötti ellentmondás. A világ nem osztódott a tőkés rendszer és a szocializmus táborára, hanem egyrészt a fasiszta országok csoportjára, másrészt pedig

a polgári-demokrata országok és a Szovjet Szövetség szocialista demokráciájának tömörülésére. Még a háború alatt ez a két csoport között ellentétek voltak a háború céljait és a háborúutáni világrend kérdéseit illetőleg. Az imperialista és a gyarmati burzsoázia között fennálló ellentmondások gyengítik a reakció egységfrontját. A tőkés rend keretei között megoldhatatlan nemzetiségi kérdések akadályozza az imperialisták együttes tevékenységét. A munkásmozgalom reformista vezetői mind kevésbé képesek a dolgozók egy részét a tőkés táborában tartani.

A haladás táborában, ezzel ellentétben, egység honol. A Szovjet Szövetség és az új demokrácia országai, továbbá a függetlenségükért harcoló gyarmatok között nincs és nem is lehet semmiféle ellentmondás, mivel érdekeik azonosak. A munkásmozgalom végső célja az egész világon a szocialista társadalmi rend, amely a Szovjet Szövetségben már megvalósult. Az időleges ingadozásoktól eltekintve a haladás tábor erői szakadatlanul gyarapszanak. Ez megállapítható, ha összehasonlítást teszünk az 1917—1921 közötti években uralkodó helyzet és a mai állapotok között.

A világtörténelem menete arról tanúskodik, hogy a két rendszer közötti harc nem lesz nagyon hosszantartó. A termelés egyik módját gyors ütemben váltja fel a másik. Az ázsiai termelési mód és a rabszolga-gazdaság ezer évig léteztek párhuzamosan, a rabszolgaság és a hűbériség vagy 1500 évig, a hűbériség és a tőkés rend 300—400 évig. A tőkés rendszer és a szocializmus sokkal rövidebb ideig léteznek majd egymás mellett. Ezt szavatolja a tőkés rend általános válságának további kimélyülése, továbbá a szocializmus felé való átmenet, amely különböző országokban és változatos alakokban már megkezdődött.

Minél tovább áll fenn a tőkés rend, annál képtelenebbé válik az önmaga által teremtett termelési erők feletti uralomra és azok teljes kihasználására. A tőkés rendszerben fennállása óta jellegzetes ellentmondás van a termelés közösségi jellege és a tulajdon magánjellege között, amely ellentmondás még jobban kiéleződik a termelés közösségi voltának a műszaki tudományok haladása folytán történő nagyfokú kifejlődése következtében. Ez arra vezet, hogy a tőkés társadalom termelési képességének emelkedése túlhaladja a felvevőképességet. Ennek közvetlen megnyilvánulása a piacok állandó árúelhelyezési nehézségei.

A versenyből ered egyrészt a tőkehalmozás szükségszerűsége az alaptőke kiterjesztése céljából, másrészt a kibővített termelési berendezés segítségével előállított árúk elhelyezési nehézsége. Mindez arra vezet, hogy az általános válság időszakában a termelési gépezet nagy része állandó szüneteltetésre kényszerül. Különleges élességgel mutatkozik ez meg az Amerikai Egyesült Államokban.

Polgári tudósok számításai szerint a legnagyobb szabású gazdasági fellendülés éveiben, 1925-től 1929-ig, az amerikai ipar termelési képességét csak 79 %-ban használták ki. Ezek a számítások nagyon tulzós módon állapították meg a termelési képesség kihasználásának méreteit. Ha azonban, amint azt a szabályos tudományos elemzés megkívánja, az egész ipari ciklusba (1934-ig) vonatkozó adatokat vizsgáljuk, arra az eredményre jutunk, hogy Amerika termelési képességét csak 57 %-ban használták ki, noha a teljes

kihasználás mértékéül csak évi 308 munkaváltást veszünk. Ha napi két váltást veszünk számításaink alapjául, akkor a kihasználás aránya 25 %-ra csökken. Ez azt jelenti, hogy a jövedelmek tőkés módszer szerinti elosztása következtében az állandóan növekedő alaptőkét csak jelentéktelen mértékben használják fel.

Teljesen másképp áll a helyzet a *Szovjet Szövetségben*. Itt a termelési képességét teljes mértékben kihasználják. A szocialista társadalmi rendhez tartozó egy tényező sem akadályozza a termelési lehetőségek állandó teljes kihasználását. Ha valamely gyár nem dolgozik teljes termelőképességével, ez korántsem társadalmi, hanem „véletlen“ okok következménye, — az esetleges nyersanyaghiányé, vagy valamilyen más termelési elemé. A szocializmus egyik legalapvetőbb gazdasági előnye a tőkés renddel szemben, a termelési berendezés lehetőségeinek teljes kihasználása.

A tőkés rend általános válságának idején a termékek értékesítésével kapcsolatos növekvő nehézségek befolyásolják az ipari munkások foglalkoztatottságát és munkájuk termelékenységét.

A tőkés rendszernek állandóan nagy ipari tartalékhadserege van, amelyet a túlnépesedett agrárlakosság szaporít.

Az általános válság idején a magasfokú tőkés fejlettséggel rendelkező országokban az ipari tartalékhadsereg az állandó munkanélküliek tömeges seregévé változott, amely még a nagy fellendülés idején is csak részben kap munkát. Ez közismert tény, amely korántsem a lakosság természetes szaporulatának következménye. Ellenkezőleg, egyik legkifejezőbb bizonyítéka annak, hogy a tőkés társadalmi rend túlélté önmagát a születések számának gyors csökkenése, a lakosság növekedésének megszűnése, amely az elkövetkező időben a nyugateurópai országok népességének csökkenésére vezet.

Adatokat közlünk az 1930—1939 közötti évtized munkanélkülieinek százalékaról, amely adatokat a Népszövetség 1939/40 évkönyve közölt:

USA	19,7	Norvégia	23,8
Dánia	21,5	Hollandia	27,1
Kanada	18,1	Lengyelország	13,2
Belgium	17,5	Anglia	15,8
Ausztrália	17,8	Svédország	16,1

Ezekből az adatokból kitűnik, hogy átlag minden hatodik vagy éppen minden negyedik munkás volt állandóan munkanélküli ezekben a magas fejlettségű tőkés országokban a háborút megelőző évtizedben.

A tőkés társadalomhoz hozzátartozó állandó belső ellentmondás a következő módon állapítható meg: a tőkésosztály mint egész hasznának érdekében álló lenne a munkásság teljes bevonása a termelési folyamatba a legmagasabb méretű értéktöbblet elérése érdekében. Azonban minden egyes tőkés érdeke azt parancsolja, hogy az általa előállított árú költségeinek leszállítása érdekében a lehető legkevesebb munkást alkalmazza.

A tőkés rendszer általános válsága idején alkalmatlannak bizonyult teljes mértékben kihasználni a termelés legfőbb tényezőjét — a munkaerőt. Ez a legjobb bizonyítéka annak, hogy a rendszer történelmileg túlélté önmagát.

A legborzalmasabb vád a tőkés rend ellen az, hogy bérrabszolgáit csak akkor láthatta el teljes számban munkával, amikor a világháború idején milliók a fronton voltak, hogy egymást irtsák, miközben más milliók a kiirtás eszközei készítésével foglalkoztak. *Tökéletesen mást tapasztalunk a Szovjet Szövetségben a szocialista társadalmi berendezés feltételei között.* Miután a szovjet gazdaságban a termelést nem gátolja a társadalom felvevőképesége, az egész munkaerő állandó alkalmazást talál. Ennek folytán a Szovjet Szövetségben gyakorlatilag minden munkára alkalmas egyént állandóan foglalkoztatnak. Itt nincsenek ingyenélők és a nők többsége is dolgozik.

Ellentétben azzal, amit a tőkés társadalomban észlelhetünk, a Szovjet Szövetségben (a műszaki fejlődés adott pillanatában elért színvonalával) csak a munkaerő mennyisége szabja meg a termelés méreteit.

Az általános válság idején a tőke abba az irányba törekszik, hogy *jövedelmét ne a munka termelékenységével, sem új gépek alkalmazásával, vagy az alaptőke kiterjesztésével növelje, hanem a munka belterjessége növelésével.*

Ha be is vezetnek műszaki újításokat, azok csak olyanok lehetnek, amelyek a munkabérek megtakarítását és jelentős számú munkás elbocsátását eredményezik.

A munka termelékenységének emelkedését az amerikai iparban a következő adatok mutatják:

Az USA ipara óránkénti termelésének jelzőszámai

(1923—1925 = 100)

1909	1919	1923	1929	1932	1940
62,2	71,7	94	128,8	128	172,8

Ezek az adatok, (tekintet nélkül megbízhatatlanságukra) a termelés jelentős növekedését mutatják a tőkés rendszer általános válsága korszakában. Ez az emelkedés egyik oka az állandó tömeges munkanélküliségnek, mivel az emelkedő termelés nem talál piacra. A tőkés rendszer akadályos annak, hogy a termelés növekedése maga után vonja a munkás fogyasztásának megfelelő emelkedését.

Világos, hogy az óránkénti termelés nagymértékű növekedése, amely a kizsákmányolás fokának megfelelő emelésével jár, nem a munkásosztálynak, hanem a tőkésnek hoz hasznot. De éppen ez vonja maga után a piacok további viszonylagos szűkülését, az árúelhelyezés nehézségeit, az állandó, tömeges munkanélküliség emelkedését és a kapitalizmus általános válságának további kimélyülését.

A Szovjet Szövetségben ezzel szemben a munka termelékenységének növekedése az egész nép jólétének emelkedését eredményezi. Ellentétben azzal, ami a tőkés társadalomban tapasztalható, a Szovjet Szövetségben, — a szocialista társadalmi berendezés elveinek megfelelően, — a termelés *elsősorban a munka termelékenységének emelkedése következtében növekszik*, valamint tökéletesebb gépek és műszaki tökéletesítések alkalmazásával, nem pedig a munka intenzitása emelésével.

A fennálló termelési felszerelés elértéktelenedése veszélyének lehetősége a Szovjet Szövetségben nem akadályozhatja a legkorszerűbb műszaki újítások bevezetését, mivel itt a fogyasztás kiterjesztése nem ütközik különféle társadalmi akadályokba, a régi felszerelés dolgozhat az új mellett, amíg csak tökéletesen ki nem fizetődik, vagy további alkalmazása észszerűtlennek bizonyul.

A munka termelékenységének emelése nem vezethet munkanélküliségre, amint ez a tőkés társadalomban történik, mivel a szocialista társadalom felvevő képessége a termelés növekedésével arányosan emelkedik. Itt nincs és sohasem lehet semmiféle ellentmondás a termelés kiterjedése és a fogyasztás között.

A munkaerő állandó és teljes kihasználása, ellentétben az állandóan növekedő, tartós és tömeges munkanélküliséggel a tőkés rendszer feltételei között, döntő tényezője annak a harcnak, amely azt a célt tűzte ki maga elé, hogy gazdasági viszonylatban elérje és túlszárnyalja a legfejlettebb tőkés országokat.



A tőkés rendszer általános közgazdasági válságának kísérője a *társadalmi válság*. A tőke központosításának és az önálló termelők megsemmisítésének állandó folyamata a második világháború alatt igen kiéleződött. Azelőtt önálló iparosok és kereskedők százezreit vonták be mint munkásokat a hadiiparba. Kis, sőt középtőkések vállalatjai a monopóliumok tartozékaivá váltak és egy vagy néhány részletdarab termelésére korlátozták őket. A pénzügyi oligarchia kis csoportja mind jobban elhatárolódik az élenálló tőkés országok gazdaságában és a többi tőkést, beleértve a részvényeseket is, járadékélvezőkkel változtatja, akik járulékaikat a pénzügyi oligarchiától kapják. Önálló „magánvállalkozó” létezése és a pénzügyi oligarchiától független fejlődése már ritka kivételnek számít.

Az agrárválság a parasztság tömeges kivételét okozta. Földtulajdonosokból a parasztok óriási tömegei bérlőkké változnak. Ilyen módon a tőkés rend leghatalmasabb támasza megingott. A második világháború meggyorsította ezt a folyamatot a kontinentális Európában.

A munkások, hivatalnokok és értelmiségiek tömeges és tartós munkanélkülisége a lakosság legszélesebb rétegeiben bizonytalanságot teremtett a holnappal szemben. Nem csak elvesztették minden reményüket arra, hogy megszabadulhatnak a szolgai munkától és független létezését biztosíthatnak maguk számára, hanem semmi bizonyosságuk sincs arra nézve, hogy megélhetnek ebből a munkából és hogy munkaerejük vásárlóra talál.

A dolgozók — a munkások és alkalmazottak, hivatalnokok és értelmiségiek, iparosok és kiskereskedők, parasztok és kistőkések, — *megélhetésének általános bizonytalansága* jellemzi a korszerű társadalmi viszonyokat a tőkés rend feltételei között.

Ehhez hozzá kell fűzni az emberiség számára legszomorúbb ténytet: *két világháború folyt le egy nemzedék élete alatt és hiányzik a bizonyossága annak, hogy nem tör ki egy újabb háború. A növekvő öntudatú tömegek látják, hogy az imperializmus belső erői újra meg újra háborúkat idéznek elő a világ felosztásért.*

Ilyen körülmények között magától értetődik, hogy a tőkés rendszer társadalmi alapja megingott és aligha merné valaki állítani, hogy a monopolkapitalizmus egy olyan társadalmi rend, amely

megfelel az emberi szükségleteknek. Még a tőkésrend ideológusai is kényszerültek bevallani, hogy az alapvető reformokra szorul. A termelési erők és a termelési viszonyok között ellentmondások leküzdésének szükségessége mélyen vésődött a széles tömegek tudatába.

Ezzel ellentétben a *Szovjet Szövetségben a termelési erők tőkésletes összhangban vannak a termelési viszonyokkal*. Nincsenek többé ellentétes osztályok. Két baráti osztály van csak: a munkásosztály és a kolhozparasztság. A paraszti munka feltételei a mezőgazdaság nagymértékű gépesítése következtében megközelítették az ipari munkások munkafeltételeit. A szellemi és testi munka közötti különbség fokozatosan eltűnik. Nincs többé proletariátus, amint hogy nincsenek már kizsákmányoló osztályok sem. Nagy jövedelmi különbségek vannak, de nincs többé értéktöbblet és hiányzik az az esztelen fényűzés, amely a tőkés rendszerben az uralkodó osztályokat jellemzi. A nagyobb jövedelem a mennyiségileg vagy minőségileg jobb munkateljesítmény eredménye és a jövedelem felemelése mindenki számára elérhető, képességeihez és munkalendületéhez mérten. Megszűnt a tőkés rendre jellemző, a holnappal kapcsolatos bizonytalanság. A kolhozparaszatok tudják, hogy a földet örök használatra kapták, és semmiféle földbirtokos, bankár vagy uralás nem foszthatja meg őket megélhetési eszközeiktől. A munkások tudatában vannak annak, hogy semmiféle túltermelési válság nem foszthatja meg őket munkájuktól és, hogy megélhetésük, továbbá gyermekeik neveltetése biztosítva van.

A Szovjet Szövetség munkásai, parasztjai és értelmiségie megértik, hogy bizonyos áldozatokat kénytelenek hozni a szocialista haza védelmének biztosítása érdekében. De azt is tudják, hogy kormányuk minden erejét a béke megőrzésére fordítja, ellentétben az imperialista országok kormányaival, amelyek a pénzügyi oligarchia érdekeiért bármikor készek háborút kezdeni a világ újrafelosztásáért.



A világ reakciós polgársága védelmezőt keres a legerősebb tőkés állam, az Amerikai Egyesült Államok személyében, amely az új demokrácia, a kommunista mozgalom és a Szovjet Szövetség elleni harc élén áll. Az USA pénzügyi oligarchiája segédkezet nyújt az egész világ tőkéseinek uralma megőrzéséhez. Hitelekkel közvetlen segítséget nyújt, vagy az újjáépítési bankon és valutáris alapon keresztül támogatja őket; hadianyagot szállít továbbá pénzügyi és katonai szakértőket bocsát rendelkezésükre stb.

De ezt a segítséget is az imperializmus „farkastörvényeinek” megfelelően nyújtják. Az USA gazdasági és katonai túlsúlyára támaszkodva, (az USA tengeri és légitlottája nagyobb mint az összes többi tőkés országé együttvéve; támaszpontjai vannak az egész világon, hadsereget tart Németországban, Japánban, Olaszországban, Kínában stb.) mindiobban háttérbe szorítja Angliát és azt másodrendű hatalommá változtatja. Angliát már kiszorította Délamerikából, a Csendes-óceánról tartós kereskedelmi kapcsolatokat teremtetett az összes gyarmatokkal és nyersanyagforrásokkal (a közeli nyersolaj) elragadja az angoloktól a Ruhr-medencét, egyedül szervezi a „nyugat tömböt” a Szovjet Szövetség ellen és megfosztja Angliát attól a lehetőségtől, hogy a nyugati tömböt felhasználja a Szovjet Szövetség ellen irányuló tevékenységen kívül az európai

államok gyarmatbirodalmának megvédésére az USA beavatkozásától. Az angol-amerikai ellentmondás, éppen úgy mint a hitleri fasiszmus kialakulása előtt, döntő ellentmondássá vált az imperializmuson belül. Azonban az erőviszonyok jelentősen megváltoztak. A tőkés rendszer egyenlőtlen fejlődésének katasztrófális jellege azt eredményezte, hogy Németország, Japán, Franciaország és Olaszország (legalább is huzamosabb időre) megszűntek a nagyhatalmak közé tartozni. Ezek az országok, akár csak Anglia, az USA-hoz kényszerültek segítségért fordulni. Ez a „segély“ a tőkés országokat gazdasági és politikai téren függővé teszi az USA-tól. (Magától értetődik, hogy ezért a keleteurópai demokratikus országok visszautasították a „Marshall terv“ által nyújtandó segítséget.) Az amerikai „segély“ a tőkés rendszer megmentésére irányul és ilyen módon újabb ellentmondásokat idéz elő az imperialista táborban: a tömegek harca a tőkés ellen saját országukban egyidejűleg felszabadító harccá változik a jóformán leplezetlen amerikai uralom ellen. Másrészt pedig az amerikai finánctóke reakciós bel- és külpolitikája Roosevelt halála és a köztársasági párt választási győzelme után a proletariátus és a haladó erők növekvő ellenállásába utközik az országon belül. A gazdasági válság erősíti majd ezt a mozgalmat.



Harminc év múltott csak el az Októberi Forradalom győzelmétől. A Szovjet Szövetség nagy megpróbáltatásokon ment keresztül ez idő alatt. Azonban leküzdötte azokat és még erősebben és hatalmasabban került ki azokból.

Ezen időszak alatt még jobban kimélyült a tőkés rendszer válsága. Az imperialista lánc több láncszeme kihullott. A Szovjet Szövetség nem áll már egyedül a tőkés világban. Mellette állnak azok az országok, amelyek levették az imperializmus igáját és baráti együttműködésben a Szovjet Szövetséggel új utakon valósítják meg a szocializmusba való átmenetet.

A két rendszer harca még korántsem fejeződött be. Az elkövetkező harc ugyancsak nehéz lesz. De a tőkés rendszer első fejlődésének törvényei elkerülhetetlenül általános válsága további kimélyüléséhez vezetnek. Kieleződik az osztályharc minden országon belül és kieleződik az imperializmuson belüli ellentmondások és a gyarmatok harca az anyaország ellen. Minden elkövetkező év gyengíti majd a tőkés rendszert és erősíti a Szovjet Szövetséget és a világ szocializmusért harcoló erőit gazdasági, kulturális és politikai téren.

A harc kimenetele nem lehet vitás: a szocializmus végső győzelme megszabadítja az emberiséget a tőke nyomásától és az új romboló és vérengző háborúktól.

VILÁGSZEMLE

írta: Stein, et al. szerkesztő

Napjaink nemzetközi politikai, társadalmi és gazdasági fejleményeit a tőkés rendszer egyre jobban mélyülő általános válsága alakítja. Ezt a válságot a demokratikus országok forradalmi lendületű erősödése még jobban kiélezi. Ha az eseményeket történelmi távlatból szemléljük, látjuk, hogy az imperialista tábor ereje csökken, a demokratikus tábor szilárdul és erősödik. Ma már lényegesen más a helyzet, mint 1918-ban volt. Akkor még csak Oroszország szakította ki magát az imperialista láncból és a tőkés rendszernek sikerült ideiglenesen megszilárdulnia. Ma már a világ lakosságának egynegyede felszabadult és további egynegyede fegyverrel a kezében küzd szabadságáért napról-napra újabb sikereket érve el. Ez a körülmény lényegesen megváltoztatta a nemzetközi politikai helyzetet.

Az imperializmus száz fajta halálos betegség által megtámadott szervezethez hasonló. Mint a halálos beteg, nem bízik orvosában, kurukszlóktól kér segítséget és „csodaszerekben” reménykedik. A haláltusa elkezdődött, a koporsót is ácsolják, a beteg sem hisz már a felépülésében — egyszerűen élni akar még, ha pillanatokig is. Élni, ha milliók halála árán is.

A tőkés rendszer haldoklásának vagyunk szemtanúi. A pusztulásra ítélt rend nem akar letakarodni a történelem színpadáról. Állandó kísérleteket tesz, hogy — akár világégések segítségével — meghosszabbítsa életét. A megszületett új rendszer — a szocializmus — még nem olyan erős, hogy egy lendítéssel eltakaríthatná maga elől az akadályokat. Sokszor még vissza kell vernie a régi kitérés kísérleteit. Azonban a jövő birtoklásának növekvő erejével lépésről lépésre szorítja a régit megásott sírja felé.

Ez a küzdelem a régi és új — a haldokló tőkés rend és a szocializmus — között a világesemények tengelye.



Az elmúlt hónapban túlságosan sok esemény történt és nem nyújthatunk mindjükről kimerítő tájékoztatót. Azonban a két tábor fokozódó hevességű harca úgy csoportosítja az erőket és történéseket, hogy azok az egyik vagy a másik tábor ügyét segítik. Ennek az állításnak igazát legkézzelfoghatóbban a Szovjet Szövetség és a népi demokráciák iránti viszony bizonyítja. Ma a Szovjet Szövetség és a népi demokráciák minden ellensége reakciós — bármilyen mezbe burkolódzik is és minden reakciós fő ellenségének a Szovjet Szövetséget és a népi demokratikus országokat tekint. Másrészt az emberi haladás minden híve barátja a Szovjet Szövetségnek és a népi demokráciának és ezek minden barátja a haladás, az emberi szabadság híve. Harmadik út nincs.



Az eseményeket világméretben kell szemlélünk és elemeznünk. Az USA imperialistái világuralomra törnek. Megakarják valószínűsíteni, ami Hitlernek nem sikerült és nem sikerült még eddig senkinek a történelemben. Ezt a célt szolgálja a gazdasági válság közelgése által még jobban fokozott gazdasági terjeszkedés. A gazdasági hadállásokat katonailag is biztosítani kell. Megfigyelhetjük, hogy az utóbbi időben az USA nagy erőfeszítéseket végez katonai

támpontjainak kiépítésére és újak szerzésére. A Földközi Tengeren amerikai egységek cirkálnak, Afrikában lázas sietséggel folyik a katonai repülőterek és hadászatiilag fontos közlekedési hálózat építése. A Csendes Óceán szigeteit erődítményekké változtatják át. Ahelyett, hogy a teheráni, jaltai és potsdami egyezmények értelmében leszerelnék a legyőzött fasiszta országok hadiiparát, megállítják a háborúban lerombolt országok újjáépítését szolgáló jóvátételek fizetését.

Egyre világosabban kibontakozik egy világtröszt terve amerikai vezénylet alatt. A tőkés világ piacainak és nyersanyagforrásainak újabb felosztásáról van szó és arról a törekvésről, hogy megakadályozzák a szocializmus terjedését. Az egyes országok nagytőkéseiben megvan a hajlandóság, hogy a nagyobb biztonság reményében érdekeltségek és hasznuk jelentős csökkentése árán megvásárolják az amerikai segítséget, elkötyavetyéljék országuk függetlenségét és nemzeti szuverenitását. — de a tömegek életszínvonalának süllyedése és öntudatosodása az imperialista táboron belül is akadályozza e terv megvalósítását.

Bármily óriás eszközökkel rendelkezik is az amerikai imperializmus, az események bebizonyították, hogy a „világ megmentő” terveivel szemben fellépő ellenállás legyűrésére egyedül — saját erejével — képtelen. Ezért segítőtársak után néz. És ezen a ponton kiütöközik nemcsak a tömegek ellenállása, hanem az imperialisták közötti ellentét is.

Európában ennek az ellentétnek a német kérdés a gyújtópontja.

Németország ma az európai politikai rendeződés alapvető pontja. Ebben a kérdésben egyúttal legélesebben kiviláglik nemcsak az angol-amerikai ellentét, hanem az angol-amerikai tömb és a többi európai tőkés országok közötti ellentét is. Az imperialisták Németországot föl akarják darabolni, hogy könnyebben hatalmukban tartsák és a maguk katonai támaszpontjává, fegyvertárává és felvonuló területévé tehessek a Szovjet Szövetség és a népi demokráciák országai ellen. Az imperialisták félnék, hogy az egységes Németország gazdaságilag újjászülethet és a világpiacokon versenytársa lehet az amerikai monopolistáknak. Az USA bankárai természetes szövetségesekre találtak a nyugati megszállási övezet német nagytőkéseiben. Ezeket részben erőszakkal, részben a háború előtti üzleti kapcsolatok révén, részben a demokratikus rendezésből kifolyó államosítással megfélemlítve rábírták, hogy megosszák érdekeltségeiket az amerikai védnökkel. Az iparbárok úgy vélik, hogy ilyen módon legalább megmarad jövedelmük egy része. Hogy ez a rendezés nem a német nép óhaja, azt láthatjuk a lezajlott össznémet kongresszusból. Ezen résztvettek Schumacheréken kívül az összes német politikai pártok és egyhangúlag a demokratikus és egységes Németország mellett törtek lándzsát. Az már az angol és amerikai „eszményi” demokráciához tartozik, hogy Németország kérdésében meghallgatni sem akarták a német nép képviselőit. Azonban a német nép hallatja hangját. Ez a hang a Ruhr-vidéki sztrájkok, a hajorországi általános sztrájk az angol-amerikai megszállás és a Németország felosztása elleni tüntetések.

Az angol-amerikai ellentét a német kérdésben új állomáshoz érkezett. A „nyugati tömb” megalakításának gondolatát először Churchill vetette fel. Elképzelése szerint ez a tömb — angol vezetés alatt

— fegyver lenne a Szovjet Szövetség és népi demokráciák ellen, de Anglia ezt a tömörülést egyúttal védelmi eszközül is felhasználhatná az USA mohó étvágyával szemben. Az amerikai monopolisták a tőkés világot a maguk érdekeinek megfelelően akarják átszervezni. Ebbe az elgondolásba nem vágott bele az ilyen súlyú angol közvetítés. Ezért a megfelelő gazdasági „hüvelykszorítók” segítségével — emlékezzünk csak a nyári eseményekre — megpuhították az angol nagyvállalkosokat. Bevin legutóbbi beszédében elfogadta az USA európai és nemcsak európai botos ispanjának szerepét. A fizetség nem nagy. Bizonyos részesedés reményén kívül az európai üzletből, az USA nagylelkűen megengedte, hogy Anglia néhány évig megtarthassa a saját gyarmati birodalmában élvezett vámkedvezményeit. Ezenkívül kilátásba helyezte, hogy a háború alatt lefogyasztott fontsterling követeléseket feloldja. És ezért az árért — amihez még a kommunista veszedelem elleni hathatós védelem ígérete járul — a labour kormány hajlandó vállalni az imperialista csendőrszerepet ahol erre szükség mutatkozik. Hogy az angol nagyvállalkosok megmenthessék vagyonukat, a szocializálás jelszavával hatalomra került labour kormány eladja az ország függetlenségét, csökkenti az angol termelést és leszorítja a dolgozók életszínvonalát. Nem csoda, hogy az amerikai monopolisták lapjai örömrivalgással fogadták Bevin beszédét. Hogy az angol nép és a polgárság hazaszerető része, valamint az amerikai megszorításoktól és előírásoktól érzékenyen érintett angol nagyvállalkosok mint vélekednek, azt megmutatták a Trade Union tisztújító választásai, amelyek egész sor angol szakszervezet vezetőségébe kommunistákat juttattak. Megmutatták az angol liberális párt sajtója, a katolikus lapok, de még a Times is.

Megállapítható, hogy Bevin beszéde csak a monopolisták körében keltett osztatlan helyeslést. Az angol nép — és nemcsak a nép — a kormány külpolitikájával egyre inkább szembehelyezkedik.

A nagy hűhóval beharangozott dollársegély tárgyalásai lemezelenítették a kapzsi USA imperializmust. Tavaly nyáron a segélyt kérő államok megállapodtak abban, hogy 30 milliárd dollárra van szükségük. Ezt az összeget Washington első intésére 22 milliárdra leszállították. Truman azután újabb megszorításokat alkalmazott és az összeg 17 milliárdra csökkent azzal, hogy az első tizenöt hónapban 6,8 milliárdot adnak. Később ezt az összeget is 5,5 milliárdra szállították le. Az országokat négy csoportba osztották. Svájc, Portugália és Törökország áruval fizetik a „segélyt”. Svédország, Norvégia és Finnország kölcsönt kapnak. Anglia, Franciaország, Olaszország, Hollandia, Belgium, Luxemburg, Dánia és Izland segélyt és kölcsönt kapnak, Nyugatnémetország pedig ellenszállítást nélkülű segélyt. A segélynyújtási feltételekhez tartozik, hogy a kitalandó összegnek csak 2,3 százalékát lehet beruházásokra felhasználni. Ez azt jelenti, hogy a segély amellett, hogy egyéb feltételeivel az illető országokat megfosztja politikai önállóságuktól megállítja gazdasági fejlődésüket és gyarmati sorsra taszítja őket.

Ennek a legszebb példája *Franciaország*. A kormány az ellenállás legkisebb jele nélkül odaveti a népet a 200 család martalékauf és feláldozza az ország nemzeti érdekeit, amikor devalválja a frankot, lemond a Ruhr-vidéki szénről és beleegyezik Trizónia megalapításába. A Frank értékének leszállítása ezenkívül ellentétet támaszt Anglia és Franciaország között. Az olcsóbbá lett francia árú ered-

ményes versenytársa lehet Angliának a külföldi piacon. Milyen jelentőségű ez arról fogalmat alkothatunk, ha tudjuk, hogy Anglia éppen kivitelének fokozásával akar levegőhöz jutni és könnyíteni a dollárgétség ölelése által előállított szorult helyzetében.

Az angol sajtó nagyon idegesen fogadta a hírt és a megjegyzésekből következtetni lehet, hogy a frankot a font követi a leértékelés útján. Ez pedig az általános devalváció kezdete lenne a tőkés államokban. Az amerikai nagytőke így olesó pénzen felvásárolhatja majd az európai part.

Lehetetlen ezen a ponton nem szembeállítani a Szovjet Szövetség és a népi demokráciák országainak pénzügyi politikáját. Itt a pénz megszilárdulása, a dolgozó tömegek életszínvonalának emelése — ott mind ennek ellenkezője.

Palesztina kérdésében ugyanígy kidomborodik az angol-amerikai ellentét. Az Egyesült Nemzetek Szervezete kimondta Palesztina felosztását arab és zsidó államra. Ez a határozat megvalósítja a zsidó nép törvényes törekvését, hogy önálló államot alkothasson.

Tudvalevő, hogy az angolok hosszú éveken át szították az arabok és zsidók közötti ellentétet, hogy így a rendfenntartás ürügye alatt megőrizhessék a számukra fontos terület feletti uralmat. Időközben az amerikai olajtársaságok megvetették lábukat a Közelkeleten és megindult a harc a hadászatiilag fontos pontok birtokáért. Ezt a küzdelmet az USA Anglia ellen folytatta. Truman egészen nyíltan kijelentette, hogy *„Közelkelet a legkényelmesebb szárazföldi, légi és tengeri utak mentén fekszik és az amerikaiak számára ennek a vidéknek óriás gazdasági és hadászati jelentősége van. Az Egyesült Államok belátása szerint cselekszik a Közelkeleten mindentől és mindenkéntől függetlenül.“*

A körülmények ilven alakulásában még jobban kiéleződött a két imperialista közötti ellentét. Az arab-zsidó háborúskodás ezt az ellentétet tükrözi vissza. A Szovjet Szövetség a gyarmati népek és országok felszabadításáért száll síkra, az USA a maga érdekeit akarja biztosítani és ezért szavazott Palesztina felosztására és az angolok kivonulására. Az angol kormány a most lejátszódó véres események segítségével akarja megakadályozni az Egyesült Nemzetek Szervezete határozatának végrehajtását. Ebben a tevékenységében az arab reakciós elemekre támaszkodik és megkísérli a polgárháború kirobbantását.

Mennyiben válik Palesztina az imperializmus tartalékából a demokratikus erők részévé az az öntudatos arab és zsidó pártok térhódításától és attól függ, hogy sikerül-e a két nép között mesterségesen támasztott ellentéteket elsímitani és egy harci vonalon szembeállítani őket a külső elnyomó törekvésekkel.

A legtöbb iraki kormányválság ugyancsak az angol és amerikai ellentétet tükrözi vissza, de közrejátsszik abban a népek szabadságvágya is.

Mindenek ellenére a labourista kormány híven követi a washingtoni útmutatásokat és Anglia mai vezetői képtelenek más politikát folytatni mint az USA esatlósának politikáját.

Azonban a tömegek ma már sehol sem tűrik, hogy róluk, de nélkülük döntsenek. Az egész világ demokratikus erői harcolnak az imperialista elnyomatás és háborús szító politika ellen. Európa tőkés országaiban egyik legjelentősebb esemény a németországi

sztrájkhullám. Ezzel kapcsolatban az angolszász propaganda aljas kihíváshoz folyamodott és megszerkesztett egy okiratot, az úgynevezett „M“ tervet. Ezt szerintük a Kommunista Pártok Beográdi Tájékoztató Irodája készítette és útmutatásokat tartalmaz sztrájkok, tüntetések és lázadás szervezésére. A nagy lármával nyilvánosságra hozott „M“ tervet éppen a demokratikus német sajtó leplezte le, mint közönséges hamisítást.

A demokratikus erők megszilárdulásának szempontjából a legjelentősebb esemény, hogy a parlamenti választásokra a két olasz munkáspárt közös listával indult. Az imperialistáknak *Olaszországban* nem sikerült, amit Franciaországban végrehajtottak. Nem sikerült őket verni a munkáspártok közé. Az olasz munkásosztály egysége minden támadást visszavert és még szilárdabbá vált. Az elintézetlen földreform pedig a jelen körülmények között még elevelebbé teszi a munkás-paraszt szövetséget és módot ad arra, hogy a parasztság megmozdulása szorosan összekapcsolódjék a munkásság harcával a bel- és külföldi elnyomók ellen. Az olasz Kommunista Párt nemrégiben lezajlott kongresszusa fényes tanúbizonysága volt az olasz dolgozó nép harci kedvének és fontos állomása a munkás-egység kialakulásának.

A demokratikus fejlődés tengelyében mindenütt a munkásosztály egysége áll és ezen túl a munkás-paraszt szövetség. A munkásosztálynak nem lehet két pártja. A külön pártok fennállása megkönnyíti a tőkések befolyását a munkásmozgalomra, a jobboldali szocialisták pedig egyenesen az idegen imperialisták érdekeit képviselik. Éppen ezért kell örömmel üdvözölnünk, hogy az egységes román munkáspárt megalakulása után a politikai egység gondolata a magyar munkásság körében is egyre inkább gyökeret vert és megvalósulásához közeledik.

A görög demokratikus kormány megalakulása a szabadságáért harcoló görög nép nagy győzelme és jelentős állomás a háború fejlődésében. A kormány megalakulása, a demokratikus hadsereg sorozatos sikerei ismételten bizonyítják, hogy az egységes és szabadságáért harcoló nép legyőzhetetlen. Az angol és amerikai imperialisták a demokratikus kormány megalakulását a háború kiterjesztésére akarták felhasználni, amikor kijelentették, hogy a Markosz kormány elismerése a kelet-európai országok részéről súlyosan veszélyeztetné a békét. Ezzel kapcsolatban megállapíthatjuk, hogy a népi demokrácia országait nem befolyásolja az imperialista kihívás és akkor ismerjük el a Markosz kormányt, amikor ezt célszerűnek látják. Mindenesetre az angol és amerikai kormány állásfoglalása arra jó volt, hogy leleplezze őket a világ dolgozói előtt, leleplezze, hogy az imperialisták mindent megkísérelnek a faszizmus megsegítésére.

A kínai népi hadsereg győzelmei bámulatba ejtették a világot. Mao Ce Tung, a kínai nép vezére bejelentette, hogy „*Kína történelmének fordulópontjához érkezett. Ezen a ponton elkezdődik Csang Kai Sek húszéves ellenforradalmi uralmának megsemmisítése. Ezen a ponton megkezdődik a több mint száz éves imperialista uralom megsemmisítése Kínában.*“ A kínai népfelszabadító hadsereg sorozatos győzelmei azt mutatják, hogy az imperialisták hódító terveik kudarcot vallanak ott, ahol az egész nép küzd a szabadságáért. A demokratikus erők kínai győzelme nagy jelentőségű már azért is, mert a világnak olyan részén folynak ezek a harcok, ahol fél mil-

liárd ember él gyarmati rabságban. Az elnyomott Ázsia megmozdult, Kína, Vietnam, Indonézia véres sebek az imperializmus testén és a demokratikus tábor kimeríthetetlen erőtartálékainak és legyőzhetetlenségének bizonyítéka.

Az imperialista tábor erői csökkennek. Láthatjuk, hogy ez a tábor belülről távolról sem egységes és képtelen uralmát az eddigi eszközökkel fenntartani. Ez a tény sarkalja háborús uszításait, mert azt reméli, hogy ily módon meghosszabbíthatja életét.



A demokratikus tábor merőben más képet mutat.

A népi demokrácia országainak szövetségi szerződése a béke szilárd bástyája. Hogy nem szláv tömb készül, azt legvilágosabban Magyarország és Románia szövetsége mutatja. Azonban tudnunk kell, hogy a Duna-medencei országainak egymáshoz való viszonyában beállott örvendetes változások csak „*a minden országon belül és általában a nemzetközi viszonyokban bekövetkezett nagy és jelentőségteljes változások eredményeképpen jöhetnek létre... A Balkánon és a Duna-völgyben vége szakadt a hosszantartó véres és kegyetlen imperialista játéknak.*” (Kardely). És nem véletlen, hogy a szerződések megkötését a tőkés világ eszeveszett rágalom-hadjáratával és elégedetlenséggel kíséri.

Hazánk határain ma mindenütt barátok állnak. Ezek a szerződések biztositják, hogy ahol a népek veszik kezükbe sorsuk alakítását, ott megszilárdul a béke és a határokon belül megindulhat az építés.

Amíg az imperialisták a tőkés rendszer általános válságából kiutat keresve rohamot indítanak a munkásosztály, a dolgozó nép letérdeke ellen és más népek legázásába vetik reményüket, addig a népi demokráciák országai mindenekelelt saját erejükben bíznak. Ezenfelül egymás barátságában és a világ demokratikus erőinek megszilárdulásában.

A jóvátétel kérdésében, a trieszti kormányzó kérdésében, az Amerikában visszatartott jugoszláv arany kérdésében bebizonyult, hogy népeink semmit se várhatnak az egykori nyugati háborús szövetségeseik mai kormányaitól. Tito marsal legutóbbi beszédében leszögezte, hogy az imperialista tábor az imperialista országok uralkodó érdekcsoportjai veszélyeztetik a békét, uszítanak és háborúra készülődnek és minden eszközzel támogatják a tegnapi ellenségeket. „*Ezek az urak — mondotta Tito marsal — szívük mélyéből gyűlölnék bennünket. Gyűlölik alkotó munkánkat, sikereinket, békés fejlődésünket és egységünkben rejlő erőnket.*”

A mai helyzetben mindannyiunk kötelessége a megfeszített munka népeink és országunk javára a kitartó harc tervünk sikeréért. Ha békét akarunk, erőseknek kell lennünk és erőt mutatni azoknak, akik csak ez előtt hajlanak meg. Az imperialisták egyetlen érvet ismernek: az erő érvét. A dolgozók ereje szervezettségükben, tömör soraikban és az imperializmus ellen határozott kiállásukban van.

„*A népek itt élükön a nagy Szovjet Szövetséggel egyesültek abban a szilárd eltökéltségben, hogy biztositják békés fejlődésüket és megőrzik a békét.*” (Kardely)

1948. január 31.

FIGYELŐ

IRODALMUNK KÉRDÉSEI

Irodalmi életünk most van kialakulóban és ha az 1948-al párosítjuk, akkor az évszám nem csupán jelentős határkövet állít, hanem haladó szellemünknek újabb lendületet is kölcsönöz *éppen a haladás százéves távlata*. Nem véletlen, hogy a beérés, a szépirok egymásutáni jelentkezése erre az esztendőre esett, mert a dolgok rendje és maga a fejlődés is így hozta magával. A siettetés — mert siettető hangok gyakran hallatszottak — csak kárára ment volna az ügynek, hisz jól tudjuk, a távlatnélküliség csak nyers anyagot hord föl, sem a tartalmát nem tudja megtisztítani a salaktól, sem a formának nem tudja megtalálni a megfelelő művészi eszközeit. Az meg éppenséggel úttévesztést jelentett volna, ha az író az »almanachosok« régi cugoscipőjében indul neki az útnak és a régi, idejétmúlt ócska képkeretbe akarja belégyömöszölni új távlatokkal és színekkel telített napjaink életét.

Három esztendő munkája, távlata és készülődése kellett ahhoz, hogy a jugoszláviai magyar író hozzáláthasson a műhelyrendezéshez, szedelőzködjön, s induljon a maga problémáinak feltárása felé. Három esztendő távlata már biztosíthatja lépteit: van honnan kimúlnia és ha egyelőre többet nem is, de az irányt fölismerhette: van hova tartania.

Indulnia kell, mert a társadalom, az élet a fejlődés minden vonatkozásában tovább mozdul, akár vele, akár nélküle — tovább megy.

Igy mozdult, így fejlődött tovább a vajdasági vagy jugoszláviai magyar irodalom is. Ideológiai szempontok leszögezésére már nincs szükség, hiszen ami a múltban a közönytől szétmálló bizonytalanság volt s annyiféle állította vagy annyiféle képpen formálta az író arcát, ahány féle osztályt vagy társadalmi, politikai csoportosulást képviselt a tekintéllyel összehozott írók köre, azt ma már nem találhatjuk. Az elkalandozás, a tőlünk idegen eszmékhez való elszegődés vagy a problémák közepette való problémátlanság ma már nem lehet melegágya az irodalomnak, de a »regionális szellem« sem, mert a haladás szelleme egyetemes irodalmat tanít, amely nemzeti formába öltözik és tartalmát a szocializmus tölti meg. Ha most sommás képet akarunk és röpke visszapaillantásban idézzük a múltat, akkor a letűnt évtizedek »locale cou-

leur« je szépielkeknek való füves kertecske maradt csupán, ahonnan az irodalom művelői és szerelmesei *belépnek az életbe* s palettájukból most már az élet tiszta, valóságos színeit adják és nem annak furcsa, olykor misztikus, olykor meg a valóságtól elvonatkoztatott, hazug képeit. Hiszen a múlt irodalmának életkérdéseire éppen ezeknek a tévelygéseknek a fölismerése adhat ma feleletet.

Közel két évtizeden keresztül küszködött a vajdasági magyar író a »táj közönyével«, majd minden ideje az »ugartörésben« telt el s úgy szólván egyetlen ugart sem sikerült föltörnnie. Folyóirata, könyve visszhangtalan maradt, mert az a pár példány, amit csupa dívatból és udvariasságból a lateinerek összevásároltak, *mindmáig* fölvágtatlanul porosodnak a könyvespolcokon, ha ugyan nem hullottak mindjárt a papírkosárba. A folyóirat- és a könyvvásárlók száma a vajdasági termés tekintetében alig két-háromszázra tehető s ezek sem voltak olvasók, mert az írók műveit csupán íróházaik olvasták el: *egymásnak* írtak, ha kedvüket nem szegték s az irodalmi élet így a tájszínezet kutatásában sem jutott tovább az önmagába visszatérő vonalnál.

Az öncélú irodalom művelése idején — bár volt író és irodalmi lap is elég — az új olvasóközönségre senki sem gondolt. A polgári olvasóréteg a filléres rémregényeket és a bestsellereket olvasta, s a nép, amelynek megszervezése éppen a vajdasági magyar íróra várt, olvasmány, könyv és újság nélkül élte mindennapjait. Az irodalom témaköréből nem maradt ki a nép, mert egy-két komolyhangú írás mellett a legkacagtatóbb elbeszéléseket és jeleneteket a parasztokról írták, de az irodalom nem neki íródott és nem is jutott el hozzá. Kevés olyan munkást és parasztot láttunk, aki olvasta a KALANGYÁT, de az intellektuel olvasók száma sem igen haladta meg a munkatársakét.

Az örökség nem nagy: annyira jó, hogy a bírálóat éles képet adjon a műtről és mindeme törekvések mellett megfelelően értékelni tudja a szépirodalmi törekvésnek azt a határozott vonalát, melyet a régi HÍD adott egy-két versben, novellában, karcolatban és irodalmi kritikában. A párhuzam említésekor memcsak a határozott ideológiai egységre gondolunk, hanem arra is, amit az írók ebből az egységes szemléletből kiindulva adtak és alkottak megteremtve egy új, nagy korszak irodalmi életének bölcsőjét.

*

A folyóirat a gyűjtőhely: ide csoportosulnak ma az írók és itt vetődnek föl a mi irodalmi életünk legidősebb kérdései és. Egy írói értekezlet, néhány irodalmi est és könyvkiadásunk kétévű mérlege elég alkalmat és adatot hordott össze ahhoz, hogy a kérdések kellő megvilágításba kerüljenek és hozzáférhetővé váljanak memcsak az író, de az olvasó számára is.

Nem elvonatkoztatott formakérdések megvitatásáról van itt szó, mert ennek taglalása nem vinne bennünket messzire s csak arra lenne jó, hogy elterelje a figyelmet a legfontosabb mondanivalókról és beleigven bennünket olyan kérdések taglalásába, amelyek végső fokon a munkában érő író műhelykérdései. A formát — ha hivatott — majd csak kitermi magának, mint a kagyló a gyöngyszemet s arra valóak a nagymesterek írásai is, hogy tanítsanak, — sokkal fontosabb itt ezen a ponton és ezen a helyen, a mai Vajdaságban és a mai Jugoszláviában az írói *szerep* és *főladat megjelölése*. Mert fejlődésünk nagy lendületében látjuk és érezzük, hogy a mi irodalmunk, ennek a fejlődésbe futó

lomha mezőgazdasági vidéknek az irodalma soha annyit nem adhatott az egyetemes magyar irodalomnak, mint éppen ma.

Az író szerepe ma a tanítóé, a kritikusé.

Ellentétben a letűnt idők irodalmával és irodalmáraival — az új szellem nem erőszakolja a zajos sikereket, tervszerű munkájában évszázadokra épít. Mindig mélyre nyúl, a dolgozók fölfelé emelkedő tömegeihez, hogy onnan mértesen magának mondanivalót s közöttük találja meg olvasóját. Ezért az írónak — ha a múltba nyúl vissza — nem az a feladata és nem csupán az, hogy megállapítsa egy rendszer avultságát, hanem hogy rámutasson az avultság mélyenfekvő okaira. Éppen az annyiszor alábecsült tömegek értelmi képessége az, amely a dolgok mögött a mozgató rúgókat, az okokat keresi és nem elégszik meg egy hulló világ puszta ábrázolásával. Az író, de az olvasója sem a kívülről nézett világképpel áll szemben, hanem a belülről élt világgal: a magunk világgal.

Az alkotói tevékenységet nem lehet és nem szabad elválasztani a mindennapi élettől, hisz innen erednek írónk *témaköréi*, innen kapják az élményt, a lendítést és az erőt újabb és mindegyre újabb alkotásokhoz.

Az igazi író, aki tisztában van szerepével és érzi vállain a korszabta feladatot súlyát, megtalálhatja a maga témaköréit s ebben — ha valóban belülről élt világot rajzol — megtalálhatja és meg is találja a kifejezési szabadság *teljességét* is. Mert a folyton változó és folyton alakuló életben *minden* átalakul és *minden* újjászülötök. Nemcsak a termőterület a földreform és a szövetkezés nyomán, nemcsak a falu és a város arca az új gazdasági rendszer hatása alatt, hanem ugyanakkor maga az *ember* is. Ennek az átalakulása, fejlődése a legösszetettebb és a belső vizsgálódásnak e nagy kor rögzítésében éppen az emberre kell irányulnia. Az *emberben végbemenő változáson keresztül* kell az írónak bemutatni mai életünk nagy művét s nem a rajta kívüli zajló hétköznapi cselekmény elbeszélésével.

A világirodalom történetében kevés olyan korszak adódott, amelyben az író szemtanúja lehetett a társadalmat és a történelmet formáló erőeknek. Ez a mi korunk: az író szemtől szemben áll a gigantikus erőekkel, csak a fények közelsége elvakította szemét, nem látja az igazi körvonalakat, vakon vagy káprázó szemekkel tapogat és a lényeg, a történelmet formáló tartalom helyett csupán a külszint érzi meg — és még mindig téován — ezt gyurja bele nehezen készülő művébe.

Föl kell vágni az alkotó nyelvét, föl kell szabadítani a bizonytalanság kötöttsége alól még akkor is, ha tollára éppen fejlődő életünk hibái, gyengeségei akadnak. Ha az író nemcsak regisztrál, mint ahogy azt több kevesebb kárörvendéssel a kívülálló és multját sirató teszi, hanem alkot, a kulturális értékek megújításán dolgozik a művészi ábrázolás szent tüzevel, akkor nem elégszik meg a hibák, gyengeségek fölvezolásával, a bukdácsolás drámai érzékeltetésével, hanem madáchii merészséggel tovább lép és minden tehetségét, ábrázoló készségét arra összpontosítja, hogy *változtasson* rajta. A bukdácsoló emberben tapogassa ki a holnap hőst, (de nem dicsőítő harsomával, mert az ilyen mesterkelt műdalnak sehol nincs hitele, a haladók sorában meg éppen süket fülekre talál, ha az erőltettség érzik rajta) új arok, új típusok megfogalmazásával érzékeltesse azt, hogy a ma még nyers erőből miként bontakozik ki, talán holnap, az új élet arca.

Ismét a témakörök szegénysége bukkan előnk. Napjaink pergése mint egy hatalmas folyam hömpölyög s viszi magával az írói témák

ezreit és szinte sajnó sebet üt a kérdés: mit fogtak ki eddig íróink? A földreform, az államosítás, a földmégmunkáló szövetkezet, — már meg is állhatunk, mert tovább nem igen terjed íróink élményanyaga. Az élménygyűjtés hiányzik vagy nem tudják fölmérni a földreform és a terv között lezajlott eseményeket? Nálunk a fölszabadulás élménye sem öltött még művészi formát, de ha az írásokban leginkább a föld és a táj mondanivalói tükröződnek is, hát e téren mit adott a jugoszláviai magyar író?...

A legtöbb verset és a legtöbb novellát a paraszti élet sugalmazza, de a legtöbb írásból még ma is a romantikus parasztszemlélet árad s ebben megfeneklik az író szándéka is. Nem látja vagy nem akarja látni, hogy a csöndes falvak, tanyák és szállások zárt világa *letűnt* életformát rejteget: ha nem látja, ő maga is, mint az önmagába zárkozó paraszt óvja ezt a töredező, lassan omló és átalakulásban levő életkezetet attól, hogy a holnap helyébe újat hozzon és fölszabadítsa a parasztot az elzártság és a káros elszigeteltség alól.

Az új témák ezrei veszik körül ma az író: az egymás mellett élő testvérepek találkozására nem egy drámai mondanivalót hordoz magában. Ki látta meg eddig a maga valóságában a *fölszabadult nőt*, ki írta meg az új írástudó első botladozását az olvasóivalók között?... Hogy csak párat említsünk az ezernyi közül s nagykorú ifjúságunk korszakalkotó művét állítsuk modellnek az író, a festő, a költő vagy a szobrász elé...

* -

Az új témák között az új forma keresése, az új típusrajz kitapogtatása kiméretlenül éles kritikát és még kiméretlenebb önkritikát igényel. A bírálat csak úgy töltheti be hivatott szerepét, ha a legszigorúbb mértékkel mér, ha az egyetemes magyar irodalom színvonalához méri az alkotásokat. Egy-egy visszaadott kézirat s utána a sértődés nem gátolhatja meg munkájában: ha engedékeny s letér újtjáról, elsősorban magának az *irodalomnak* árt s árt annak az irodalompolitikának is, amelynek szolgálatába a halladó szellem állította. Az írótól megalkuvás nélkül azt kell követelnie, hogy a valóság lényegét adja: különböztesse meg a lényegest a lényegteltentől, a felszínes eseményeket és történéseket azoktól, amelyek a dolgok mögött vagy mélyen az emberekben élnek, viaskodnak, vajudnak, hogy létrehozzák az új embert, alkinek élete már nem száralmas vergődés, nemis csupa ünes vágyakozás, hanem céltudatos munka.

És az új ember, ebben a munkában, ha akarja, akár megelőzi a korát.

Lévay Endre

TÉGLÁK, BARÁZDAK

Ez a könyv máskor és máshol nem jelenhetett volna meg. Csak Tito Jugoszláviájában, csak a népuralom, az Ötéves terv idején és hogy mindjárt a kritikusok elé vágjunk, annak is csak *elején*. Tökéletesebben nem hordhatja egy könyv magán korát, helyét, mint a mi antológiánk. Ha a kezünkbe vesszük és beleyitünk, tényleg az az érzésünk, amit az előszó mond, *ez a mi gyerekünk*. A jugoszláviai magyarság első igazi, irodalmi könyve, mert a jugoszláviai magyarság szüksége, igénye, jövője hozta létre. Korparancs és szándék. Ezzel eleddig egyetlen itt megjelent könyv sem dicsekedhet.

Ezzel nem tagadjuk a múltat, volt itt könyv eddig is, magyar is, jugoszláviai magyar is. Magukon viselték azok is a helyet és az időt, kisebbségi sorsot vagy megszállás pecsétjét. Hiszen, ha tagadja a valóságot, ha menekül tőle, ha mélyen hátramegy a múltba, vagy előrekanalizálja jövőbe, akkor is minden írás magán viseli korát és helyét. Ez azonban akartan, szándékkal, örömmel, bizón, közvetlenül és büszkén hordja magán Tito országának és Tito korának pecsétjét. A múltba is föl szabadújt s megvilágosult szemmel néz. tervvel és bizón néz a jövőbe. Úgy néz korára, mint akinek eljött ideje, úgy néz országára, mint aki megtalálta hazáját. Hát persze, hogy életesebb, gyökereiveltebb, szilárdabb, biztosabb a hangja és megérzik rajta: ezek tudják mit akarnak tudják hol, mikor és mivégre élnek.

A kötetből kiérződik Tito kora, a népuralom, terv, szocializmus. Tiszta, átlátszó, egyenes, határozott írások. Egycélúak. Akármilyen köntösben, egy cél van alatta s ki régen megtalált hangon, ki hangját csak most keresón egyet mond, egyet akar. Átüt a szándék a könyvön, átüt az új társadalom hangja, színe, ereje.

Mindez — nehogy félreértés essék, — nem érdem. De tény. Tagadhatatlan tény. És erő. Vajjon mi hajtotta a *KALANGYA*, az *Akácok* íróit, költőit a *HID* írói és költői mellé, vajjon mi hajtja a régi Jugoszláviai avatott tollforgatóit az új Jugoszlávia itt-ott még dadogó fiataljai mellé? Vajjon mi szólaltatott meg tollhoz eddig nem szokott harcosokat, vajjon mi indít harchoz nem szokott írókat küzdelemre — egy kötetben. Annak idején Szenteleki táj-élektani egységet keresett írókban, hogy egy kötetbe hozhassa őket. Itt nem kell egységet keresni, nem kell azon tündönni, hogy lehet-e szabad-e ezeket az írókat, költőket egy kötetbe fűzni? (És a szocializmus harcának elején, az ötéves terv elején toborzónak lehet őket egymás mellé is állítani.)

Nem érdem ez az egység — mondjuk, — de tény. Nem az írók érdeme, nem a kötet érdeme. Sőt nem is a jugoszláviai magyarság érdeme — legalább *nem főként* azé. Ez a kornak, Tito korának érdeme. A népfölzabadító harcnak. A népuralomnak és mindannak, ami ezzel jár: kialakuló egységes dolgozó társadalom, terv, szocializmus kiépítése. Ez a könyv, a *jugoszláviai magyarság első igazi irodalmi könyve*, azért az, mert a népuralomban született, mert az új Jugoszláv szülte. A dolgozók és gondolkozók szilárd Népfrontja nélkül nem jött volna létre.

Lehet, hogy valakinek bántia a fülét ez az összehasonlítás: Népfront és irodalom. Talán azokét is egy kicsit, akik a kötetben van-

nak. Nem közkeletű gondolattársítás ez. Más a Népfrent — és más az irodalom — gondolják az írók, s tényleg nem mint Népfrent-tagok jöttek írásaikkal a *Téglák, Barázdák* kötetbe. És mégis akár elismerik, akár nem, most itt ebben a kötetben az irodalomban is frontot állnak, elbeszélésben és költészetben is népünk frontja ők. Nem csak azért, mert maguk az írók munkások, parasztok és tanulók. Nemesak azért, mert a munkások, parasztok, tanulók, a dolgozók társadalmának valóságáról írnak. Nemesak azért, mert munkásokhoz, parasztokhoz és tanulókhöz fordulnak. Hanem, mert azt, amiben hisznek, aminek alapján állnak, azt a Népfrent tette lehetővé, hordta zászlaján és harcolta ki. S mert először ez adott igazán mindnyájának célt, értelmet, szándékot.

Nem egy helyről indultak azok, akik ebben a kötetben találkoznak. Két régi táborból és újakból, már a népuralom neveltjeiből állnak a kötet írói. Egyik tábor a „KEVE”, KALANGYA. „Arácok alati” tábora — a másik a *NÉPSZAVA, HID* tábora. Mindkét táborból a megmaradtak verődtek össze ebbe a kötetbe. A megmaradtak: fizikai és morális értelemben. Akik megmaradtak a 41-es akasztófák után, s akik megmaradtak a megszállás alatt a becület útján.

A *HID*-gárdából *Laták, Gál, Lőrincz, Thurzó* folytatják a régi harcos vonalat s hozzájuk csatlakoznak tollat ragadva a régi mozgalom harcosai *Brindza, Gajdos, Lukács*. Ebből a táborból jöttek *Lévay* és *Kolozsi* is. A másik táborból is azok, akik megtalálták Tito Jugoszláviájában, a népuralomban azt, amit öntudatlanul és tétován kerestek. *Herceg, Majtényi, Szirmai, Dudás* és *Csépe*. És hozzájuk csatlakoznak az újak: *Markovics, Pap, Zákány, Galamb, Sebastyén, Kópeczki, Dévavári*.

De nemesak egy táborba és egy kötetbe kerültek: írásaik — egy kivételével mind új írás — azt mutatják, hogy ma már eszmei közösség, közös út fűzi őket össze. Akiket a régi Jugoszlávia osztálytársadalmá két különböző táborba osztott, most akartan és öntudattal egymás mellett s egymással küzdenek Tito új társadalmáért.

Ez a kötet legelső és legfontosabb jellegzetessége. Ez a kötet magyarázata és létjogosultsága. Ez a kulcs ennek a kötetnek megértéséhez és megítéléséhez. Ez az alap, amelyről ezek a különben igen különböző írók elindulnak: *közös földről, közös korszakból, egy feladatból és egy vállalásból*. Ez a kiindulópont s most innen már kiki tehetsége és hívatottsága szerint, fegyvertára és harci készsége szerint, forradalmi és művészi hajlamai szerint. Mert ez a kötet nem nivellálású készült: nincs benne sem rangsor, sem szigorú mérték, sem tisztán irodalmi és művészi értékelés. Induljanak erről a közös alapról s ha egymást elhagyják, ha egymást megelőzik, ez már a népuralom útján, népünk és népeink egyenes útján való versenyfutás lesz. Ez már, hogy a mi korszakunk jelszavával éljék: a szocialista előrehaladás útja lesz.

Mert az, hogy egy táborban vannak, hogy egységesek akaratan, célkitűzésben, hogy egy egységes társadalom kifejezői — ez csak kiindulópont. Ezen belül igen tarka sokféleség van a könyvben — mert ahogy mondtuk, tágak a mértékek. Vannak benne kiforratlan, forrongó, kiforrt s talán már ki is hült tehetségek. Vannak ügyetlen fotografusok, erőtlén lelkendezők, jószándékú igyekezők, eseményekben vagy kifejezésben vérszegény írások. Tág a

nyílás most, de azért lehet már — ha egyelőre módjával rázzuk is — *rostája* is irodalmunknak. Nem kell félni már, hogy egy-két tehetségtelennel az *irodalom* is kifordul a teknőből. Nincs már egyik oldalon virágházban tenyésző, a másikon virágházon kívül rekedtek s kallódók. *Ez az élet* most már terem irodalmat, vissza sem lehet tartani. Mert széles és gazdag a mai dáfadalmasan haladó élet mozgósító ereje.



Ez a bírálát már nem a szerkesztőbizottságé, ez már egy további lépés. Az első összeszedelőzködés után most már nem árt egy kicsit megszabni kinek-kinek a helyét és fejlődő irodalmunk távlatával nézni írásait.

Van antológiánk írásainak egy-két általános jellegzetessége, ezekre kell most legelőször rámutatnunk. Leszűrhetők ezen antológiánkból éppúgy, mint novella és vers-pályázatainkból és a lapjaink rovatain megjelenő írásokból.

Az első jellegzetesség: a témaválasztás szegénysége. Nem olyan értelemben, hogy maguk a témák vérszegények, hiszen hatalmasabb témát nem is lehet találni, mint a földosztást és a rohammunkát, a földmunkás-szövetkezeteket és a csatornát, irástudást, falu-építést, vasútvonalat stb. Hanem szegény azért, mert legtöbb esetben csak rosszakaratú ellenszegülőket vagy lelkesült agitátorokat állít köréje. Holott mindenki tudja, hogy népünk legnagyobb része a tudatos népellenesség és az aktivisták között áll, amazoktól távolodón, ezeket még nem értve. Vagy ki látja meg az öntudatos aktivista rohammunkás és az éppennyolvan kevésszámú szabotáló s elégedetlen munkás között az egyszerű munkás-becsületből, szolidaritásból, nem nagy öntudattal, de lelkiismerettel és szívósan dolgozó munkásoknak százait és ezreit. Vagy ki látja meg a földmégmunkáló szövetkezet tözsomszédságában magánosan viaskodó kisparaszt küszködését földdel, elmaradottsággal, bizalmatlansággal. Vagy ki írja meg bonyolult szellemi világát az olvasni alig tudóknak, amikor a népuralom egy plakátját olvassa. Nagyon fehérén-feketén, szegényen, szűken s élettelenül látjuk s fogjuk még meg mai valóságunkat. Kardely mutatott rá, s nem árt itt felhasználni észrevételeit — ha egész más vonatkozásúak is: sokkal nehezebb, de fontosabb, szélesebb, általánosabb probléma a milliókat magába foglaló egyszerű falusi szövetkezet, mint a földmégmunkáló szövetkezeteké, ahol már minden úgy megy, mint a karikacsapás. Az élet a munkásoknak végtelen sorozatát jelenti a rohammunkás és újíto és az elmaradt, egész öntudatlan reakciós gondolkodású munkás között és végtelen sorozatát a szövetkezetben dolgozó és a kulák szemléletben vergődő paraszt között. A témaválasztás és az ábrázolásnak ezt a szegénységét meg kell látnunk, ha tényleg reálisak akarunk lenni, mai helyzetünkkel számolók.

Írásaink nap: sajtószerűek polémikusak, vitábaszállók, agitátívek a szó szoros értelmében (nem ritka a közönséges Népfrent beszéd egy-egy elbeszélésben.) *Szavakkal* agitálunk s *nem tettekkel*. cselekményekkel, jelszavakkal, személyesen átélt hittel, rábeszélőn és nem megértetőn. Sokszor valósággal a letartóztatást várja az ember s a bírósági tárgyalás hangjához hasonló leckéztetés szólal meg az elbeszélésben. A lelkendezés felsőfokai a másik póluson a gyalázkodás hangjai válják egymást, még a versekben is. Az élet pedig

kilenczedrészben rácafol erre a leegyszerűsített osztályozásra. A jelszószerű kifejezések, a mozgalom elkopott műszavának és kifejezéseinek fel-felbukkanása is azt mutatja, hogy nem a múlóarcú élet, hanem a gyorsan elsajátított elmélet diktálja a szót, a rímet. Verré, hüssá, mindennappá, a bácskai vagy bánáti falu való gondjává vált elmélet kell a toll hegyére. Ahelyett, hogy egyetlen éjszaka vitája az elmaradt parasztból szövetkezeti agitátort varázsolna vagy egy agitátor-beszédre, hakkord-munka miatt flázadó munkásból rohammunkást — inkább a műhelybe vagy kis tanyai házba betévedő első kis forradalmi gondolat-töredékről írának a feltörő, s aztán újra s újra elmerülő felismerésről, új fogalmak lassú gyöker eresztéséről.

A nagy hang s puffogatás, ami a gondolatot és képzeletet akarja pótolni, elterül egy-egy íráson, versen s hitelvesztetté teszi a megírt igazságot. Az egyszerű komoly emberi hang néha oldalakon át hiányzik antológiánkból: pótolják bugyborékoló, lelkendező, elakadt-lélekzetű ömlengések. És helyenként fáradt közhelyek és szólamok. A nagy témához illő szélesreszívott tüdővel kezdődnek ezek az írások és versek és mire kibontakozna a téma, elfogy a lélekzet. Egyetlen versen néha két-három ilyen nekiszaladás is megfigyelhető.

*

Igaztalan s helytelen lenne tovább fejtegetni ezt így általánosságban. A lényeg a fentiekben az: *itt az ideje a bírálatnak és még inkább az önbírálatnak*. Itt az ideje annak, hogy most már mérlegre is tegyük és egy kicsit irodalmunk és művészi fejlődésünk távlatával nézzük új társadalmunk első szellemi s művészi termékeit. S ezért, ha az előszó azt mondja is, hogy tollforgatóinktól nem követelhetjük *ma* azt, amit *holnap* kell megadnia — nem követeléskép, hanem mértékül és segítségül, célul és irányul *kezdődjön meg* az első irodalmi termékkel *a bírálat*. Itt csak egy-két szóban gyors felsorolásban — de a HÍD hasábjain várjuk a komoly mérlegelést, a részletes bírálatot, útmutató, kritikai s esztétikai írásokat. Az alkotólázhoz, a büszke építéshez méltó *bátor bírálatot, proletár-mértéket a proletár-művészetéhez*, reális szocialista mértéket a születő szocialista realizmushoz.

Egy-két írás, s főként az antológiában közölt feltételezhetően válogatott írás alapján mondunk itt néhány szót íróinkról és költőinkről, megértéssel és megértésre számítva.

Brindza Károly új író, munkásíró. A napi sajtóból vág merészen irodalmi területre. Egészséges, szilárd szemléletű s nem erőtlen elbeszélő. De sokkal mélyebben kellene néznie és nem a gondolatok és szavak felületéről. Sok önbírálat kell ahhoz, hogy valaki akinek jó proletár-élménytára van, most ne fecsérelje erejét felületesen, hanem összpontosítsa, magvassá tegye. Erre az önbírálatra s fegyelemre van legnagyobb szüksége Brindzának.

Braun István versei időszerűsített utánérzések, sem irodalmi alap mögöttes, sem fejlődési lehetőség előtte, s nyilván nincsenek is a napi sajtón túlnyúló irodalmi igényei.

Csépe Imre nem először felfedezett paraszt-költő, de nagyjából ma is ott tart, ahol az első felfedezéskor. Nem akar tanulni. Gondolkodása a saját levében forr, nem igazi proletár költő, mert *bohém* és megbízhatatlan *költő*. Hány nagyszerű kép, gyönyörű sor és egyetlen igazán jó vers sem. Ideje lenne abbahagynia a fencgyerekeske-

dést s érettebb, felelősebb hangon fordulni volt kubikos-társaihoz, akiket olyan kalandosan el-elhagy nemcsak életstílusban, hanem — ami nagyobb baj — már-már életfelfogásban és kifejezőmódban is. Kár lenne éppen most *minden dolgozó előreindulásakor* megfennek-lenie.

Déavári Zoltán első tiz-tizenöt versei közül adta a legjobbakat, s talán nem akad el a hangja, ha megmondjuk, hogy bizony kezdetleges s tartalmatlan lelkendezés ez még. Mert sok-sok ilyen lelkendező diák-költőt formál ma új társadalmunk s bizonyosan nem egy közülök megtalálja a forradalmi átalakulás *igazi költői* hangját is. Abban azután bizonyosan mélyebb tartalom, több zene, ritmus és rend lesz, mint ezekben a próbálgatózásokban.

Dudás Kálmán távolabbról jött hozzánk, de *nagyszerű fegyverzetet* hozott magával. Olyat, amit itt is tud használni, ha *nem erre kovácsolódott* is. Megvan benne a szándék a *szótárát* ide is adta egészen. S csak ki kell várni, hogy *mindazt ideadja, amije van*, a szótvak mögött érzést, gondolatot, határozott akaratot és hogy kiművelje magában ami legfőbb s eddig hiányzott, a haladó világ szemléletét. Fegyverzetéhez méltó *célt*, művészi formáihoz illő *tartalmat*.

Gajdos Tibornak sok a mondanivalója, talán tulsok is. Egyszerre túlulnak fel élményei s valósággal felborítják. De keresi, s bizonyos, hogy meg is találja proletár-mondanivalóhoz a proletár-rendet. Egyenesen célratorő fonál kell írásaiba. Különösen készülő regényében kell erre ügyelnie, hiszen ott még nagyobb a veszély, hogy mondanivalói és élményei felborítják az egységet s az írás magvát.

Galamb János nem most kezdte a verselést, de jó lenne, ha el tudná felejteni azt, amit magával hozott: a valóságot elkendőző proletár-sorsot cnyhíteni szándékozó üres szépszavak szeretetét. El kellene dobálnia a sallangot és fölszabadulnia a régi hamis ígézetek alól, önmaga lenni, s egyszerű, egyenes mondanivalóinak egyszerű, egyenes, kemény szavakat faragnia.

Gál László költészete legközvetlenebbül és legegyszerűbben a mából fakal, *kétegytelens s lendületes lelkesedés*. Egész csillogó fegyvertárát, kibuggyanó magamagát könnyen s biztosan önti versbe. Gál Lászlóban nincs is más probléma, mint éppen *ez a nagy könynyedség*. Napi költészeten túl, tehetségét *időtállóbb* s mélyebb alkotásba kellene öntenie. A mélyebb alkotás nagyobb műgondra, kicsit talán kevesebb lelkendezésre, de bizonyosan több mély s maradó gondolatra venné rá, mint mai verseiben. Mert csak megcsillogtatja, de legtöbbször elejti a gondolatot s önmagával is elégedetlenül ötleteket halmoz. A vers *nem ötletek* sorozata, hanem — lehet, hogy csak egyetlen — *gondolat*. Mert az élet és a fejlődés *gond* is, különösen a lassúbbleptű vajdasági magyarság soraiban. Ezzel küszködik most Gál László, s ezzel érdemes is küszködnie.

Herceg János régi írással jött az új könyvbe. Még nem szólait meg. De ez a régi írása nem út ké a könyvből s idetartozik ő, ha nem közvetlen, úgy *régebbi* multjánál fogva. És idetartozik tudásánál és tehetségénél fogva is, mert ma minden felelős embernek, közelebből és távolabbról jövőknek részt kell vennie korunk parancsának teljesítésében, népünk jövőjének szolgálatában. Herceg Jánost is hívja a mi történelmünk, *mi tartja vissza mégis?* Régi írásai bizonyítják: ezt várta s az ő kora is ez, miért nem áll *egész tehetség*

gével, írásművészetével a ritka emberábrázolásával abba az irodalomba, amely ezerszer jobban megbecsüli a gondolatot és írást — ezt az írást is, amit antológiánk közöl — mint a múlt.

Kolozsi Tibor nem új író, de elbeszélésén meglátszik, hogy az új társadalom lendületet adott neki. Színesebb s jelkesebb ez eddigi írásainál. De mégis hiányzik belőle az *igazi valóságosság*. A megírás módja és a stílus, akármilyen fordulatos és eleven, nem illeszkedik a nem igazán valóságos témához s felemássá teszi az elbeszélést. Így nagyon sok elvész biztos íráskészségéből. Kolozsi stílusa személyes és ezért valóságos élménnyel párosulva komoly alkotásokat hozhatna.

Kopeczky László, egyik legfiatalabb írónk, rövid drámai elbeszéléssel jelentkezik a kötetben. Egyetlen, villanásszerű írás ez, rövid éles mondatokkal, talán túlságosan szófukar és sűrített drámaisággal. Mintha balladát öntött volna itt prózába talán játéknak, stílusgyakorlatnak — mert van stílusa és íráskészsége. De ez még nem teszi indokolttá az írást, s részünkről is elég indokolatlan lenne ebből a kis írásból távolabbi következtetéseket vonni tehetségére vagy fejlődésére vonatkozólag.

Latak István, ismert régi proletár-költőnk, akinek költészete első verseitől fogva a *vajdasági proletáriátus hangja*. Vajdasági — sokkal inkább mint bárki ebben a kötetben vagy irodalmunkban. Ez pedig sokat jelent, különösen ma a vajdasági proletáriátus felszabadulása és fejlődésének kibontakozása idején. Latak István áll *legközelebb* a vajdasági dolgozókhöz, nehézkes érzése és gondolatvilága, kicsit komor szemlélete és képe, meglátásai és szavai — ritka kivételektől eltekintve, közvetlenül a vajdasági proletár-sorsból fakadnak. Régi verseiről nem kell beszélnünk, visszatértek, ahonnan jöttek, felszívódtak Vajdaság dolgozóinak gondolatvilágába. Kevés csak valamennyire is olvasó proletár van, akiben ne élne a Latak versei. Az átmenet az új proletár-költészetbe, *új idők új dalaira*, vonatott, nehézkes, a hang nem olyan erőteljes, mint a felismerés, *a vers nem olyan éles, mint az élmény*. Mert hangjában is a vajdasági magyar proletáriátus szólal meg — amelytől sohasem szakad el — lassan vonatottan, bár nem kevésbé biztosan emelkedik. S ezért Latak néha fáradt és erőtlen hangja ellenére is — ma is *elszakíthatatlanul* a vajdasági dolgozóké.

Lévay Endrét avatott s kicsiszolt tolla gyakran távolabb viszi jó meglátású tárgyaitól, mint maga is szeretné, s nagy irodalomszeretében életes témái is kicsúsznak a realitásból. Egy-egy megtalált, különben valóságos témája, gondolata vagy szava, kiemelkedik a való életből s elveszti lábát a talajt. Az „*Ocsudó lelkek*”-ben *közelebb maradt a talajhoz*, mint bármikor eddig. Egyik legjobb írása ez — s látszik, hogy az új társadalom visszabillenti benne az életet az irodalomból a helyére. Ez valóságos írás, témában, feldolgozásban egyik legvalóságosabb és ezért *egyik leghitelesebb* írás a kötetben. Ez az írás újat s ígéretet jelent Lévay Endre munkájában.

Lőrincz Péter nagyon sokoldalú ember: történész, műfordító, író, költő s minden megnyilatkozásában régtől fogva tudja hol a helye, s következetes volt hozzá. Tehetsége és sokoldalú képzettsége azonban elnyomja benne az írói fegyelmet és bírálatot és egészen ellenőrizetlenül buggyannak fel gondolatai és gondolattársításai. Írásai nagyon kevés műgonddal kerülnek napvilágra, ami mindenképpen nagy kár. Mert olyan elméleti tudással, olyan képzettséggel, mint

Lőrincz Péteré, legalább ugyanolyan önbírálatnak és a kifejezés-mód fegyelmezésének kellene párosulnia. A régi HID-ban volt néhány szerb és más néphallada fordítása. Történelmi ismeretei hasznos történelmi tanulmányoknak szolgálhatnának alapul, miért váltja ezt könnyű aprópénzzé, hevenyészett regénnyé? Ez a mindentoldalúság jómagát megfosztja nagyon szükséges *specializálódástól*, Vajdaságot pedig, bennünket, *fontos és szükséges* történelmi és kulturpolitikai tanulmányoktól, amikre emezek miatt nem marad elég ideje. Úgy érezzük, hogy lassan elérkezett a specializálódás ideje, nagy a szükség és megvan erre a lehetőség is — *el is kell kezdeni*. Ezen a területen Lőrincz Péter előtt legvilágosabb, leghatározottabb az út.

Lukács Gyula előbb, mint a mozgalom harcosa gyűjtötte hosszú ideig azokat az élményeket, amit erős képekké, reális ábrázoló-tehetséggé váltan most írásban törnek elő. Egy-két rövidebb írása is nemcsak *tehetséget*, hanem erős *képzelő és megjelenítőerőt* árul el. Regényrészletei pedig már csak személyesen átélt témájánál fogva is — egy komoly tehetségű munkásíró kibontakozására és talán új erőteljes regény születésére vallanak. Ezt azonban *meg kell várni*, hogy szilárdabb alapokról bírálhassuk erejét és fejlődésének lehetőségeit.

Majtényi Mihály a vajdasági irodalom egyik legrégebbi képviselője, régi írásaiban is okos, mérsékelt, nem mély problématikájú, mégis nem felületen mozgó és nagyszerű íráskészségű író. A népuralom óta — ha korra nem is fiatal, — írásaiban pozitív erőnek határozott fölszabadulása érezhető. Nála észlelhető leginkább, hogy a polgári társadalom írói, ha *becsületes szándékúak*, mennyire magukénak vallhatják az új társadalom célkitűzéseit. *Őszintén* és napról-napra *fokozódón* állítja *harcba* tollát az új társadalomért, ez az eddig talán legkevésbé harcos író is. A kötetben megjelent két írása hiteles, komoly írás, az „*Erkély*” témájára, kidolgozására a kötet legkiemelkedőbb írása. Valószínű, pozitív és érett írás, — mai valóságunk tisztán irodalmi szempontokból nézve — a leginkább megközelítő.

Markovics Jánost a megszállás és Dachau élményei hajtottak haladó gondolkodásba és irodalomba. Színes a képzelete, muzsikás a szava talán túlságosan is. A „*Munka asszonya*” című elbeszélése megérdemelten a verspályázat első díját szerezte meg számára. Kétségtelen tehetségének azonban csak *kemény tanulás* s önfegyelem adhatnak *fejlődést*, képzeletének *rendet*, muzsikájának mértéket, mondanivalójának szilárd *alapot*. Reményre jogosító költője a vajdasági magyar irodalomnak.

Papp József legfiataljabbjaink közül való s így érthető kiütköző tehetség s íráskészsége mellett az egyenetlenség, szerkezeti hibák, elnagyoltság. Mikor kinyitotta szemét, a régi társadalmat már szétzüllőben látta s Népi Ifjúság, Vasútvonal, egyetemi ifjúság már mai valóságunk talajára állította. Ehhez jön ezután határozottan kiütköző tehetsége, el nem kopott tiszamenti magyar nyelve, stílusérzéke. Sok jót hozott magával s ha — amint látszik, — van benne *készség* tanulásra, fegyelemre, szép út áll előtte.

Sebestyén Mátyás írása meleg, közvetlenhangú, élményei frissek igénytelenségükben is vonzóak. A novella azonban nem könnyű műfaj. Nem elég hozzá a meleg hang, témája kibontakozásában, írása

szerkezetében gyakran kiesik alaphangjából — s friss részeit is megtöri a *közhegy*. Írásának azonban van magva, ha igénytelen is, nem kalandozik el s ez komoly kiindulópont, még egy nem fiatal embernek, s írónak is. Innen feltétlenül tovább lehet még menni.

Sinkó Ervin külön lap a kötetben, az egyetlen, akinek talaja nem Vajdaság, gyökerei nem a mi földünkbe nyúlnak. Így sokkal nehezebb róla írni ebben az együttesben, ahol mindenki közel áll hozzánk, ahol mindenkit ismerünk, s ahol mindenki az új társadalmi valóság vajdasági vetületeit tárja elénk. Sinkó Ervin egy nagy kultúráltságot s képzeletöröt eljáruló, de nehézkes versén kívül, amelyben a ritmus és zene is hiányzik. Egy nagyobb elbeszéléséből kiszakított élesen átélt koncentrációstábor élményt vetít elénk. Olyat, amiben drámai vitával érzékelteti egy forradalmár magasztos hősiességét a táborok, a Gestapo, a fasizmus szörnyű légkörében. Itt sem egyszerű és világos ábrázolású író, de egy súlyos témákhoz szokott intellektüel szövel meg, aki több tudást, kultúráltságot, pszichológiát sűrít elbeszélésébe, mint írásművészetet.

Szirmai Károly s, mint nehéz problematikájú borongó s ködösszavú íróra emlékezünk a régebbi időkől s öröm látni, hogy a régi zilált társadalom múltán, hangja egy kicsit közelebb került a világosodó társadalomhoz. *Magamagát* látjuk elbeszélésében, s erősödő hitét, hogy a külvárosi lámpások mindennap új területet foglalnak el a sötétségből s türelmesen építik az új világot. *Igaz öröm nekünk*, hogy azzal, akivel KALANGYA-szerkesztő korában is tudtunk érintkezési pontokat találni, most egy kötetben, egy táborban *közösen harcolhatunk* az új világ felépítéséért.

Thurzó Lajos érző hangja, szelíd lírája a főlzabadulás óta bontakozott ki. Csendesesen szemlélődik, halk örömmel konstatál, mérsekelt, szép szavakkal lelkesedik, s nagy szeretettel rója a sorokat földről és gyárról, egyszerű emberekről és élményekről. Nem forradalmi líra ez, az bizonyos, nem indít, nem tüzel, de csendesesen kézenfog és vezet, lassan terelget felismerés s igazodás felé. Egy kicsit szelmentes hely nagy zökkenőkkel előrerugató világunkban — de bizonyára megtalálja azokat, akiknek ez a hang kell. Mert kell ez a hang is tanácstalanul álló, megtorpant, lassan ocsúdó szellemeknek. Csak arra kell vigyázni, hogy ne vegye el, ne kerekítse le túlságosan a dolgot és események élet, mert semmi sem menthet fel senkit megrázó felismeréstől, éles állásfoglalástól.

Zákány Antal, probléma. Önképzett munkás, aki szokatlan magas verskultúrával és formaművészettel ír és — második ellentmondás — lemondó hangon, bágyadt örömmel. Juhász Gyulát vélnéd sorai mögött, de honnan csöppenne a mi mai világunkba a halk — lemondóan dalolgtató szegedi poéta, hogy kerülnek egy bánáti parasztfia munkás szájába az ő szavai s hangulata. Az egész kötetben legkülönösebb jelenség s egy kicsit érthetetlen. Ugy tűnik, mintha elfeledkezett volna egy letűnt korb s szerelmesen elleste annak kifinomult hangjait. Még nem ébredt fel, vagy csak régebbi verseivel lépett elő? Érdeklődéssel várjuk többi s újabb verseit.



A *Magyar Kulturszövetség* nagyon jól tette s jó időben tette, hogy kötetbe gyűjtötte mai íróinkat — költőinket. Ismerjük meg belőle átalakuló társadalmunk kibontakozó művészi kifejezéseit. *Hall-*

jük belőle a jugoszláviai magyarság korlátalan szabad hangját s lássuk Tito országát és korát. Nem baj, ha azt is meglátjuk belőle, hogy nagyon az elején vagyunk még, mert ha mást nem, azt íróink hátéből is megláthatjuk, hogy szabad előttünk az út, s hogy most már határtalan az élet.

KEK ZSIGMOND

MŰKEDVELÉSÜNK KÉTÉVI MÉRLEGE

Nemcsak a főlzabadulás előtti életben volt a műkedvelés egyik alapvető kérdése népi kulturánknak és mondhatni egyetlen nagyobb tömegeket megmozgató tevékenység a magyarságunk összekapcsolódására irányuló törekvéseknek, — de ma is egyik legelterjedtebb, ha nem is legjelentősebb, megnyilvánulása kultúréletünknek. A egyetlenes műkedvelés — így pl. a színészi, szavalati, zenei, képzőművészeti, stb. műkedvelés — ha egészséges keretek között mozog, a magas művészet **hatékony elősegítője**. Így van ez ma is s így volt a múltban is, csak hogy az akkori polgári életszemléletnek megfelelően, a különböző operettek, kabarék és tucatjával előállított egyéb szellemtelen „alkotások” a műkedvelést avasízú dilettantizmussá súlyesztették. A reális élet ilyenirányú leplezése olcsó szórakozás formájában nyert kifejezést; a tények elferdítése, a korcs kinövéssek elkendőzése, hazug érzelgősséget szült, amelynek egyetlen célja az volt, hogy a munkásság és parasztság ne lássa be élén lévő szerepét a nemzet életében.

Kulturális életünk megerősödéséről és fejlődéséről tesz tanúbizonyságot föllendülő műkedvelésünk. Ma a műkedvelés nem egyes osztályok kiváltsága, hanem minden dolgozóé, a dolgozók közösségéé. Számadásunknál kitűnik azonban a múlt szellemi elnyomásának bizonyos következménye; ez megnyilvánul a darabok kiválasztásában valamint abban, hogy kultúrköreink mennyire tartják fontosnak és szükségesnek a szellemi fölvilágosítást célzó fajúlatogatókat.

HÁNY ELŐADAST TARTOTTAK AZ EGYES KULTURKÖRÖKBEN?

Igen hiányos kimutatásunk szerint megalakulásuk óta legalább egy színelőadást rendezett 34 helyi szervezetünk. Ha figyelembe vesszük azt, hogy 67 kulturkörünk fejt ki gyöngébb-eredményesebb tevékenységet — igen silány eredménynek számít, hogy egyesületeink felében alakultak csak meg a műkedvelő csoportok. Ennek ellenére mégis megállapíthatjuk, hogy a műkedvelő együttesek dolgoznak még legjobban a többi alosztályokhoz viszonyítva, mert a színpad természetsszerűleg mindig a legtöbb szereplőt vonzotta.

A leggyöngébb eredményt a bacsko-gradistek és veprováci kulturkörök mutatják, mert fönnállásuk óta mindössze egy előadást

rendeztek. Az előző egyesület eredménytelenségét súlyosbítja az is, hogy a régi szellemnek megfelelően kabaré-darabokat adott elő. Nem sokkal utánuk következik Eszék, Majdán, Nikinci és Vukovár, ahol 2—2 darabot hoztak színre. Különösen Eszéknél szembetűnő az előadások kevés száma. Érthetetlen, hogy a zágrábi kultúrkör fennállása folyamán csak 3 bemutatót tartott, — különösképpen, ha figyelembe vesszük, hogy egyetemistáink nagyrésze is a horvát fővárosban tanul. A kulturmunkába való bekapcsolásukkal jelentős sikereket érhetnek el. Három előadást rendeztek még Apatinban, Belacrkván, Moholon és Volosinovón. Titeli helyi szervezetünkben az 1946 évi hat előadásán kívül egyetlenegy sem tartottak tizenkét hónap alatt. Bajmokon a múltévben három, az előző évben pedig egy előadást — Petrovoszelón, Martonoson, Titelen és Versecen ugyanennyit — rendeztek. A beodrai öt, a topolyai hat, a vujicsevói hét, az ujvidéki és verbászi nyolc, a zombori kilenc, a kőshegyesi és banatszko arangyelovói tíz, a bácsko palánkai tizenegy és a pancsevói kultúrkör tizenkét előadást tartott.

Jobb eredményeket mutatnak föl a nagyobb helységek. A kultúrgócokban úgy az előadások száma, mint az előadott darabok minősége és a rendszeresített falulátogatások száma is — a kisebb helységekhez viszonyítva — jelentősen nagyobb. Kanizsán már tervszerűen folytak az előadások. Ha darabjaikat megfelelőbben válogatták volna össze, úgy igen szép sikernek számítana — legalább is az előbbiekhöz viszonyítva — a 17 színdarab előadása. Kulán az 1946 évi 16 esten kívül a múlt évben mindössze háromat rendeztek, Adán viszont — a tavalyelőtti húszon kívül — egyetlenegy sem. A zentai kultúrkör színjátszó együttese egyik legjobban dolgozó magyar műkedvelő-alesztálya egész Vajdaságnak, egyrészt mert nincsen olyan hónap — az elmúlt év februárját kivéve —, amelyben ne tartottak volna bemutatót, másrészt 33 előadásuk teljes mértékben megfelelt új alapokra fektetett színházi kultúránk követelményeinek: egyetlenegy kifogásolható darabot se játszottak, a nyári időnyben sem hanyagolták el a munkát és falulátogatás terén is szép eredményeket mutathatnak föl. Zrenyanini kultúrközösségünk se marad el mögötte; 29 előadása nagyszerű teljesítményről tanúskodik, — bár nem mondhatjuk el ugyanazt, mint a zentaiaknál.

A legjobban dolgozó műkedvelő együttes a szabadkai Magyar Nép kör ifjúsági alosztályáé. A bácskai és a vajdasági magyar műkedvelőverseny első —, majd a nemzetiségverseny második helyezése annak az áldozatos munkának eredménye, amelyet újjáalakulásuk óta tervszerűen végeznek: elvinni a rendelkezésre álló legjobb színdarabokat, népünk igazi kultúráját a legtávolabbeső magyar faluba is, hogy megismertessük széles néprétegeinkkel szellemi nagyjaink alkotásait. Nagy sikernek számít a bemutatott 38 színdarab, mert mindegyike megfelel mai színházi irányvonalunknak.

Kikindai kultúrkörünk, bár mennyiségileg szépszámu (36) előadást rendezett, minőségileg — főleg a kezdetben — nagyon kifogásolható műveket hozott színre. Az elmúlt év utolsó felében az erős bírálatok hatása alatt műsorpolitikájuk javult. A legtöbb előadást a becsei Magyar Kultúrkör műkedvelői rendezték: a tavalyelőtti évben összesen huszonkilencet, míg tavaly — áprilisban, májusban, júniusban és decemberben — tizenháromat. Tervszerűtlenségre vall, hogy egyik hónapban igen sok előadást tartottak, míg a másikban

egyetlenegyvet sem. A jövőben föltétlenül ügyelnie kell minden kultúregyesületnek a folyamatos előadásrendezésekre, hogy műkedvelő csoportjaik fejlődését ilyenképpen is biztosíthassák.

A BEMUTATOTT SZINDARABOK ÉS VENDEGSZEREPLÉSEK

A szindarabok kiválasztása tekintetében, sajnos még nem minden kultúrkör értette meg új, népi színjátszásunk célkitűzéseit. A legtöbb helyen tovább játszották a múlt értéktelen szindarabjait már csak azért is, mert ezek a darabok jelentették számukra a kasszasikereket, na meg, legtöbb helyen maguk a vezetők is a „közönségünknek is ez kell” elvet vallották. A szomorú helyzet magyarázata egyszerű, hiszen néprétegeinket az elmúlt évtizedekben tudatosan félrevezették, elrejtették előlük az igazi szinpadit, — ugyanúgy, mint a többi — szellemi termékeket azért, nehogy világosan kezdjenek látni, nehogy fölfedjék az igazságokat és emberi jogokat követeljenek. Még nem is olyan régen operettekkel, kabarékkal és izléstelen bohózatokkal szórakoztatták népünket: természetesen ezek hamis útra vezették és nem csoda ha még ma, két-hároméves áldozatos ugartörés után is — leginkább falvainkban — csak az tetszik, amin nevetni lehet. Tény az, hogy a helyenként megrendezett társadalmi vonatkozású drámai alkotások nagyon kisszámú közönséget vonzottak, — de kultúrköreink is mulasztást követtek követnek el még ma is akkor, amikor az első akadályok előtt megtorpannak. Nem föladatunk értéktelen fércmunkákkal táplálni közönségünk elferdült ízlését; célunk az, hogy neveljük. Mert hiszen népünk kulturális fölemelkedését csakis *irodalmi értékű* szindarabokkal szolgálhatjuk. Ezért az új színházi kultúra kiépítéséért küzd legmagasabb fokon a Magyar Népszínház és ezt a célt kell szolgálnia minden kultúrkörnek, tömegszervezetnek, Népfrontunknak és minden egyesületnek, amely munkájával hozzá akar járulni népeink kulturális fölemelkedéséhez.

Nézzük az egyes kultúrköröket, milyen szindarabokat mutattak be megalakulásuk óta és milyen helyeken vendégszerepeltek.

Az adai multévi húsz előadás közül csak négyről van pontos jelentésünk: *Cigány*, *Gyimesi vadvirág*, *Bors István* és *Csikós* voltak azok a darabok, amelyekkel kétszer vendégszerepeltek Zentán, egyszer Padéjon és a környező szállásokon. Az arangyelovói kultúrkör hét szindarabot mutatott be: a *Bors István*-t, a *Sári bírót*, a *Gulyás*-t, a *Szakadék*-ot, a *Faluvégén a vasvillát*-t, valamint részleteket a *Bánk bán*-ból és *Az ember tragédiájá*-ból. Vendégszereplési nem voltak. Apatin a múlt évben színrehozta Sárközi György *Dózsa*-drámáját, *Az ember tragédiájá*-t és a *Bánk bán*-t. Banatszko Arangyelovó és Apatin példája bizonyítja, hogy egyes faluhelyeken már érdeklődést kezdenek tanúsítani komolyabb alkotások iránt is. Körüton nem volt egyik műkedvelő csoport sem, pedig föltétlenül el kellett volna vinniök ezeket a drámákat a környező falvakba. A *Sári bírót*, *Csikós*-t, *Kondáslány*-t, *Jubileum*-ot és a *Ludas Matyi*-t játszották Beodrán; Kikindára is elvitték. A madarasi szállásokat és Moravicát járták be a bajmokiak Szigligeti *Cigány* c. színművével. A beesői kultúrkör műkedvelői fölváltva játszottak jó és silányabb darabokat. Jó volt a *Dózsa*, *A bor* és a *Sári bíró*. Adán vendégszerepeltek. A belacrkvaiak Susarára és Dobricsevóra látogattak ki

több egyfelvonással. Néhány darab kivételével semmiképpen sem felelt meg mai irányvonalunknak a kanizsaiak műsorösszeállítása. Voltak Adán, Királyhalmán és Uzunovicsévön. Úgyszintén rosszul állította össze műsorát a kikindai kultúrkör is, mert a jó előadások mellett nagyszámban találkozunk olyan bemutatókkal, amelyeket mindenképpen el kellett volna kerülniök. Két év alatt a következő jó darabokat hozták színre: a *Képviselő*, *Bánk bán* egyik jelenete, *Szakadék*, *Kondáslány*, *Rozi néni írni tanul*, *Juli néni meg az AFZs*, *Petőfi a bíróság előtt*, *Csoszogi*, *A csoda*, *Nem pihen a kalapács*, *A bor*, *Csikós*, *Apostol*, *Leánykérés*, *Medve* és részlet *Az ember tragédiájából*. Szajánon, Oroszlámoson és Verbicán vendégszerepeltek. Kielegítően válogatta össze anyagát a kőshegyesi kultúrkör: *Sári bíró*, *Falurossza*, *Fősvény*, *Cigány*, *Süt a nap*. Ezzel ment vendégszerepelni Bajsára. A kulaiak nagyon szépen kezdték neki a munkának és rövid idő alatt 19 előadást rendeztek. Ezek között bemutatták Gárdonyi *A bor*, és Darvas József: *Szakadék* c. színdarabját, valamint több egyfelvonásost a Szinpadunk c. HID-füzetekből. Kőshegyes és Cservenka volt vendégszereplésük helye. A *Tépett rózsá-t* és a *Sárga csikó-t* mutatták be Majdánon, míg Moholon több régi egyfelvonásost hoztak színre. Nikincin, a kis szerémségi faluban, csak két előadást tartottak a múlt év februárjában, de igen jó számokból állították össze estjeiket: a *Csoszogi-n* és a *Képviselő-n* kívül *Kondáslány népdulokat is előadtak*. Csak két darabról van tudomásunk, amelyet az újvidéki kultúrkör bemutatott, ez a *Szakadék* és a *Csikós*. Az eszékiek úgyszintén két előadást tartottak, amikor is a *Juli néni meg az AFZs* és a *Vendégség* c. egyfelvonásosokat hozták színre. Az utóbbi öt műkedvelő együttes nem vendégszerepelt egy helységben sem. Főleg Újvidéknél és Eszéknél kifogásolható ez, mert mindkettő gőc s mint ilyen, természetesen egyik főfeladatunknak kellene tekinteniő a rendszeresített falulátogatásokat, hogy az ottani kultúrköröknek útmutatással és biztatással szolgáljanak a további munkához, valamint, anyagiakban is támogassák azokat. Két gyöngye darab mellett a *Ludas Matyi-t* és a *Duda Gyuri-t* adták elő Martonoson, amelyeket aztán Kanizsán is bemutattak. A bácskaiak is — a *Dózsa* és *Csikós* mellett — több ismeretlen darabbal léptek a nyilvánosság elé. Arangyelovón és Bogotévön vendégszerepeltek. Panesevó azok közé a ritka egyesületek közé tartozik, ahol elővették a Szinpadunk füzetét. Ezenkívül több háromfelvonásos népszínművet is előadásra vettek, pl. *Csikós-t*, *Sári bíró-t*, *Szuhay-t*, amelyekkel aztán bejárták a környéket; többek között künn voltak Ivanovón és kétszer Debelyacsán. Petrovoszelő egész évi műsorát egy rossz népszínmű tette ki, amellyel ellátogattak Moholra és Becsére. Zentai központi gőcegyesületünk már sokkal komolyabban fogta föl föladatát, mert falulátogatásait rendszeresítette és négyszer volt Adán, kétszer Martonoson és az adahatári esatorna építésénél, valamint egyszer Kevin és Kanizsán. A kiválasztott darabok ellen se lehet panaszunk, mert olyan bemutatókat tartottak, mint a *Kőshegyesi Péter*, *Péter*, *Édesanya*, *Órdó a cimborája*, *Csillós*, *Kőszőlő beteg*, *Légy jó mindhalálra*, *Medve* stb. Zombori kultúrkörünk csak négy színdarabot adott elő. *Az ördög*, *Háztűznéző*, *Hazaiárá lélek* és a *Dada* c. színdarabokkal szándékozik a jövőben körútra menni a környező helységekbe.

A szabadkai Népkör ifjúsági csoportja majdnem minden héten

kilátogat alosztályaiba, — többször két-három helységbe is egyszerre. Műsorösszeállítására főleg egyfelvonásosokból áll, amelyekkel igen szép sikereket érnek el. Műkedvelő munkájuk túlnyomórésztben vendégszereplésekre összpontosul, mert a városban székelő Magyar Népszínház állandó előadásorozata mellett az ifjúság helybeli munkájára kevésbé mutatkozik szükség. Az ifjúság műsorán szerepeltek: *A tej, A gulyás, A dinnyék, Özv. Karnyóné és két szeleburdiák. A kutya, Magyarosán, Mint a mezőnek virágai. Bolond Istók, A csoda, A bor, Három kívánság, Szakadék, Házasság.* Ezekkel a darabokkal járta körül alosztályait: Pálcs, Hajdújárás, Makkhetes, Ludas, Kelebia, Nosza stb. Ezenkívül eleget tesznek távolabbi meghívásoknak is és már voltak Zomborban, Kishegyesen, Csantavéren, Bajmokon, Doroszlón, Újvidéken, Horgoson és kétszer Telecskán.

Tételen a gyermek-mesedélutánokon kívül vígjátékokat mutattak be. Ezekből adtak elő néhányat Budiszaván. Topolyán a *Szakadék* bemutatóján kívül többször előadták Moliere: *Fősvény* c. vígjátékát. Ezzel voltak Csantavéren és Kishegyesen. Volosinovói helyi szervezetünkben is győnge az eredmény: egyetlen egy megfelelő darabot se játszottak két év alatt. Verbászi kultúrközösségünk eddigi egész munkája a műkedvelésben merült ki. Öt darab bemutatásán, valamint a szrbobráni és kishegyesi vendégszereplésen kívül semmi egyéb tevékenységet nem végeztek. Versecen a *Csikós-t* és a *Nem piher a kalapács* c. darabot adták elő. Vujcsevón már változatosabb volt a műsor: a *Lázadók-on* és *A kutya-n* kívül több rossz darabot hoztak színre. Voltak Tóbán, Topolyán, Mihajlovón és Ban. Dvóron. Vukovár műkedvelői nem látogattak el sehova; otthon *A kutya* és a *Józi visszatér* c. darabokat játszották. Zágrábi egyetemistáink a helyi kultúrkör keretén belül tavaly, a tél folyamán, részleteket mutattak be a *Bánk bán-ból*, *Don Juan-ból* és a *Szent Iván-éji álom-ból*, amelyekkel aztán beutazták az egész Vajdaságot. Azóta nem fejtettek ki semmilyen munkát. A *Hej rózsám* és a *Harminc évvel ezelőtt* c. operetteken kívül öt igen jó bemutatót tartott zrenyanini helyi szervezetünk: a *Szakadék, Fatornyok, Sári bíró, Miniszterné, Leánykérés.* Versecen kétszer, Szabadkán, Nova Crnyán, Jasa Tomicsón és Ban. Dvóron egyszer-egyszer vendégszerepeltek. Veprovác műkedvelői a múlt év decemberében kezdték meg munkájukat és bemutatták a *Ludas Matyi-t*.

Helyi szervezeteink tehát 1947 végéig igen hiányos kimutatásunk szerint 365 előadást tartottak megalakulásuk óta: természetesen az egyes színdarabokat többször is előadták. A fönti szám csak egy töredéke a szerte Jugoszláviában kifejtett magyar műkedvelői előadásoknak, hiszen többszázra tehető a Népfront és a tömegszervezetek keretében működő magyar műkedvelő együttesek száma.



Láthatjuk, hogy kevés helyi szervezetünk értette meg új színházi irányvonalunkat és ezzel kapcsolatban műkedvelő együtteseink feladatait. A mai kultúrkörök munkája nem merülhet ki a tucatiával bemutatott operettek és mindenféle szellemtelen színpadi termékek színrehozásával. Ezeknek előadása semmi körülmények között sem helyénvaló és éppen ezért minden eszközt meg kell ragadnunk, hogy véglegesen kiirtsuk színpadainkról. Ma már nem lehet előadni ilyen és hasonló színpadi fércmunkákat, mint például *Kolduskisasszony, Egy óra az örültek házában, Bodriból férfi lesz, Barna ki lesz esapva, Dániel ne bögj, Füstös meg a Riska, Mintabeteg, Forog*

vagy nem forog, Meztelen ember (Aratás előtt), Frakk, Holdkóros, Hej rózsám, Harminc évvel ezelőtt, Kutya legyenek, — hogy csak egy párat említsünk az előadottakból.

Új csapásba lendült életünk a színjátszás terén is hatalmas változásokat hozott. Népi kultúránk terjesztéséért folytatott harcunkban műkedvelőinkre igen nagy föladatak hárulnak, mert Népszínházunk mellett nekik kell kialakítaniok magasabb színházi kultúránkat. Helyi szervezeteinknek nagyon kell ügyelniök műkedvelő csoportjaik tevékenységére, — arra, hogy milyen mértékben teljesítik kulturmunkájuknak egyik leglényegesebb részét.

Az elmúlt évben lezajlott műkedvelőverseny műkedvelőink tudásának, fölkészültségének volt seregszemléje, fölmérhettük, mit végezünk eddig és láthattuk, még milyen sok tennivaló előtt állunk. Szövetségünkre nagy föladatak hárulnak. Eddigi erőfeszítései is arra irányultak, hogy megakadályozzon minden olyan előadást, amely nem felel meg a követelményeknek. Jó színdarabok kiválasztásáival, azok olcsó forgalombahozatalával (eddig 12 ilyen füzetet jelentetett meg), nagymértékben igyekezett megkönnyíteni műkedvelőink munkáját. Beszámolóinkból kiténik azonban, hogy kevés kultúrkörünk használta föl az adott útmutatásokat; a kiadott színdaraboknak csak egy töredékét mutatták be és nem is igyekeztek kapcsolataikat fönn tartani a Szövetséggel, amelynek irányadó szerepe a jövőben sokkal nagyobb mértékben kell hogy érvényesüljön, mert csak egységes vezetés és főügyelet alatt fejthetnek ki műkedvelőink eredményes, jó munkát. A központosítással, a működésnek az egész országra való kiterjesztésével, lehetőség nyílik, hogy fokozottabban ellenőrizze műkedvelő csoportjaink tevékenységeit. Nagymértékű támogatást kell nyújtania *főleg falusi műkedvelőinknek*, ahol eddig is igen gyöngye volt a munka; ezeken a helyeken adták elő a legtöbb súlyos színdarabot. Mindenképpen oda kell hatnunk, hogy a jövőben csak értékes színdarabokat játsszanak műkedvelőink.

Kultúrköreinknek végleg le kell számolniok azzal a fölfogással, hogy: néptömegeinknek csak operettek, szórakoztató bohózatok keljenek, mert félnek a valóságtól és elmenekülnék egy elképzelt álomvilágba. Hiszen ma már nem merenghetünk elvont, érzélgős, hamis ábrándképeket szülő zagyvaságokon; olyan darabokat kell adni a közönségnek, amelyek saját életét mutatják be, olyat, amit ő is átélhetett, ami vele is megtörténhetett volna. *Műkedvelőink föladata, céljait, akarásait, népi szellemünket — egyszóval: a h a l a d ó gondolat-hogy művészi formába öntsék néptömegeink vágyait, kérdéseit, tot kell terjeszteniök és meggyökereztetniök. Elő kell segíteniök új életformánk kialakulását, kialakítását, hozzá kell járulniök népünk kulturális igényességének kielégítéséhez, kultúr színvonalának fölemeléséhez.* És ne feledkezzünk meg soha arról, hogy szórakoztatni legjobban értékes színdarabokkal lehet!

A cél kiszélesedett: *szórakoztatva nevelni, tanítani!* A kiesinyes anyagi előnyöket el kell vetnünk és ezen a téren is vállalnunk kell az esetleges nehezebb, de eredményesebb utat és népünk egyetemes szempontjait szolgálni.

A jövőben tehát a következőket kell hiánytalanul megvalósítani minden, eddig még műkedveléssel nem foglalkozó kultúrkörben: *haladéktalanul alakítsuk meg a magyar műkedvelő csoportokat, annak vezetését, amely kidolgozza az egész évi munkatervet.* Elsőd-

leges szempontnak kell tekinteniök, hogy a színi-, műkedvelő előadás áll legközelebb néptömegeinkhez. Ennélfogva a legjobb nevelőeszköz, mert az élőbeszéd súlyával — úgy mondanivalónkkal, mint játékkal — hathatunk legjobban közönségünkre. A műsor összeállításánál alaposan meg kell válogatni a színdarabokat. Igaz, kevés jó, időszerű darab áll még rendelkezésünkre, — de legalább ezeket adjuk elő mindenütt, hogy ezáltal is hozzájáruljanak népünk szellemi újjáépítéséhez. *Műkedvelőinknek főfeladatuknak kell tekinteniök a rendezésített falulátogatásokat.*

A célt már régen leszögeztük: *Célunk az, hogy a dolgozók élet formáján belül a színjátszás művészi eszközeit a társadalomalakítás szolgálatába állítsuk.* A műkedvelő sajátítsa el a szükséges szaktudást, de ezen keresztül ébredjen föl érdeklődése népe, népeink, országa, hazája és az egész világ mindennapja iránt. A helyesen fölfogott műkedvelés cél és eszköz is egyszerre. *A műkedvelő színjátszásnak az a célja, hogy minél több új, fiatal erőt bevonjon a színpadi munkába, mert ez a hely, ahol könnyű alkalom nyílik az ismeretek bővítésére a nyilvános szereplés, a szabatos beszéd és az egyszerű tanítás elsajátítására. S eszköz is, mert a felüli színpad fölhasználásával közelebb hozzuk a népet a kultúrához, könnyen tanítjuk és neveljük.*

Ehhez a munkához Szövetségünk útmutatásaival, színdarabok kiadásával, minden támogatást megad és Népszínházunk vendégszereplései is nagymértékben megkönnyítik műkedvelőink fáradozásait és döntően kihatnak fejlődésükre.

Új alapokra fektetett életünk új színházi kultúra meghonosodását követeli. Ennek meggyökereztetésével fogjuk csak eredményesen szolgálni népünk szellemi, kulturális fölemelkedését, mert a kultúra, az igazi kultúra megteremtője és egyedüli birtokosa: a nép.

S Z E M L E

DÉLI CSILLAG A MAGYAR-JUGOSZLÁV TÁRSASÁG FOLYÓIRATA

A jugoszláv-magyar kulturális egyezmény és a szövetségi szerződés után új, hatalmas lendületet kapott az a munka, amelyhez népeink és elsősorban Tito marsalunk, már a Népfelszabadító Harcok legelső napjaiban hozzáfogtak. Jugoszlávia anynyiszor egymás ellen uszított népei váll-váll mellett harcoltak a demokrácia győzelméért s a végre testvériségére ébredt népet nem tudták többé széjjelválasztani sem a megszállók, sem a hazaárulók; a nép véren és kínjain élőködök. Ez azon-

ban csak egyik része volt a nagy és dicsőséges munkának. Jugoszlávia népei sohasem viseltek háborút más népek, csak a fasiszták, a faszimus, a kizsákmányolás és kizsákmányolók, a hazaárulók és a fasiszta bérencek ellen. »Jugoszlávia valamennyi népének testvéri, szabad és egyenlő jogú közösségéért« (Tito, 1942 december) harcoltak és ezen felül Európa és elsősorban a Dunamenténcé népeinek testvéri, szabad és egyenlőjogú életéért. Azért, hogy Balkán ne legyen többé »puskaporoshordó« amely feletti különböző érdek-csoportok tartják a kanócot, azért, hogy ne lehessen többé félrevezetni.

egymás ellen uszítani a Dunamedence és Európa egyformán szenvedő, emberibb életet egyformán sóvárgó dolgozó népeit.

Még állt a harc, még sok volt »az ingadozó és spekuláns, aki a fal mellett lapult és leste az alkalmas pillanatot, hogy előbb meglássa, merre billen a mérleg« (Tito, 1944 márc. 1.), amikor már Jugoszlávia valamennyi népe, köztük a magyar nép is, tudta, hogy Tito szabadságot hoz Jugoszlávia és békét; békés, építő szomszédságot és munkalehetőséget Európa népeinek.

Voltak persze még mindig olyanok, akik továbbra is szolgálták a fasiszmust és ezek felé üzenté Tito: »Amennyiben nem éri el őket a népi igazságszolgáltatás legsúlyosabb ítélete, elesnek majd attól, hogy tevékeny részt vegyenek új államközösségünk kiépítésében, nem lesz joguk élvezni ennek a dicsőséges felszabadító harcnak gyümölcseit«. (u. o.)



Harmadik éve építünk. Bent az országot, kifelé a békét. Bent — a nagy magyar költő szavaival — saját, kifelé közös dolgainkat rendezzük. S mi, jugoszláviai magyarok, külön örömmel is üdvözöltük a magyar kormányférfiak beográdi és a jugoszláv kormányküldöttség budapesti látogatását és annak boldog természet igéző eredményeit.

Az igazi közeledés, barátság és talán testvériség egyik előfeltétele, hogy egymást megismerjük, hogy örömeink, bánataink, erőfeszítéseink és reményeink ne legyenek idegenek. mert akkor közömbösek sem lehetnek, hiszen »már ezeréve rokon« népeink minden törekvése. »Elvész, elvész az a dunai nép, amely a másik tudománya nélkül való« — írja Arany János szavaival, Boldizsár Iván, a magyar kormány államtitkára. Ezt a kölcsönös megismerést kívánja szolgálni a magyar nép részéről a Magyar—Jugoszláv Társaság és folyóirata, a »Déli Csillag«.

A »DÉLI CSILLAG« harmadik száma már a mi hazánkban is kap-

ható. A ragyogóan kiállított folyóiratot Csuka Zoltán és Haraszti Sándor szerkesztik. Vučk Sztefanovics Karadzics bölcs tekintetű vonásai díszítik a harmadik szám borító oldalát.

Az első két számról nem beszélhetünk, csupán egy-két példányban érkeztek különböző magán címekre, népünkhöz nem jutottak el. Csak megemlítjük, volt már a Magyar—Jugoszláv Társaságnak egy előbbi kiadványa is, amely sokkal szerényebb köntösben, ugyancsak a »Déli Csillag« nevet viselte.

A lap első belső oldalán Tito marsal és Dinnyés Lajos miniszterelnök kézfogása a beográdi pályaudvaron — az, ami meghatározza a folyóirat szándékát és legnagyobb részben tartalmát is. A politikai rovat a Beogradban járt magyar kormányférfiak: Dinnyés Lajos miniszterelnök, Szakasits Árpád, miniszterelnökhelyettes, Molnár Erik külügyminiszter lelkes nyilatkozatait hozza. Veres Péter honvédelmi miniszter, például — egyebek közt, — ezt mondja: »A másik érdekes benyomásom a magyarokkal történt beszélgetésünk. Harminctagú magyar küldöttség keresett fel. Igen nagy öröm volt nekem függetlenül attól, amit mondtak, az, hogy mozgásuk, beszédjük, felszabadult gondolkozásuk mind azt bizonyítja, hogy a jugoszláv népi demokráciában otthon vannak, a magukénak tartják és magyarságukban semmiféle elnyomottságot, vagy sérelmet nem éreznek«. Magyar politikai részről még Szántó Zoltán meghatalmazott miniszter, Boldizsár Iván államtitkár nyilatkozatait, valamint Szegedi Emil, a »Szabad Nép« szerkesztőjének beográdi riportját közli a »Déli Csillag«.

A jugoszláviai írásokból kiemelkedik Tito marsal »Az »AVNOJ« határozatainak jelentősége« című, 1944 március 1-én a »Nova Jugoszlávija«-ban megjelent cikke — egyébként, sajnos, nem pontos, kissé hevenyészett fordításban. Kardelj Fdvard »A Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság alkotmányának fő

jellegzetességei — c. tanulmányának bőséges részletei és a Jugoszláv—magyar kulturális egyezmény szövege egészítik ki a lap politikai vonatkozású oldalait.

A szépen összeállított irodalmi rész Karadzics Vuk-ot ismerteti (Gyölasz Milovan, Dudás Kálmán) és Csuka Zoltán fordításában közli Karadzics gyűjtéséből a »Vén Vujadin« c. népballadát, Kocsics Petar és Minderovics Csedomir elbeszélései, Radicsevics Branko és Sinkó Ervin versei, Heszke Béla: »Egykori szerb-magyar színházi kapcsolatok« c. tanulmánya ékesítik a folyóiratot. Külön beszámoló foglalkozik Ötéves Terünkkel, szakszervezeti mozgalmunkkal és analfabéta oktatásunk eddigi sikereivel. Jó és színes a hírrovat is.

A folyóirat a maga egészében nagy pozitívum. Gyönyörű képei megragadják az olvasó képzeletét. Már a folyóirat megjelenése is kétségtelenül hatalmas lépést jelent ahhoz a nem is olyan nagyon távoli célhoz, hogy valóban megismerjük egymást, hogy »ne vesszünk el a Dunamedencében, egymás tudományának nem ismerése miatt«.

Talán csak azt kifogásolhatnánk, hogy a folyóirat mostani megjelenési formájában túlságosan szép és így — túlságosan drága is. Egy drága újság éppen azok kezébe nem kerül, akik felé és akik miatt most minden történik. A folyóiratot nem vásárolhatja meg a magyar dolgozó, munkás és paraszt; az öt forintos ár (nálunk 30 dinár) a dolgozó magyar nép számára körülbelül azt jelenti, hogy a lap nincs is a világon.

Kár, mi inkább egy néplapot szeretnénk, olyat, amely a tömeg számára készül, amely a dolgozó magyar tömegekhez viszi a dolgozó jugoszláviai tömegek gondolatait, elgondolásait. A nagypolgár (és a középpolgár is) ezelőtt is megismerhette volna Jugoszlávia népeit, ha akarta volna.

És most annyit még, hogy Kastelán Jure »Tífúszosok« — című gyö-

nyörűséges költeményét szépen fordította — Csuka János.

★

Csuka János — és a »Tífúszosok! Azok akik a halhatatlan dalt: »szabadság«-ot üzenik az élőknek. Azok, akik ott jártak, ahol »ember, farkas nem járt«, ahol »tüzet zörögtek a csontok....« Azok, akik arra jártak, ahol: »minden lépés, minden lábnyom: szabadság, szabadság; szabadság fakad a sebből, szabadság sarjad a vérből....«

Elmondjuk-e a jugoszláviai magyar olvasónak: ki volt Csuka János? Elmondjuk-e a »Sárga Ház« és a többi »Házak« halálra kínozottainak; elmondjuk-e a szabadkai kaszárnyaudvaron felakasztott magyaroknak; elmondjuk-e a Petőfi-brigád hősi halottainak: ki volt Csuka János?

Nem véletlenül idéztük és nem véletlenül idéztük éppen a »Déli Csillag« ugyanezen számából, Tito marsall szavait. »*Akik a fasizmust szolgálták és amennyiben ezeket nem érte el a népi igazságszolgáltatás ítéllete; nem vehetnek részt új államközösségünk felépítésében, nem lesz joguk élvezni ennek a dicsőséges felszabadító harcnak gyümölcseit!*«

Csuka János mindig szerette a naps oldalt, mindig szerette a friss gyümölcsöt. Ezt a napsugarat, ezt a gyümölcsöt azonban nem élvezheti. Csuka Jánosban lehetett volna annyi belátás, annyi értelem, annyi megbánás, hogy önként félreáll, ha csak a szót is hallja: »jugoszláv«. Nem tette. Csuka János éppen a jugoszláv-nemzetiségű tanítók felavatásán akart szerepelni, éppen a jugoszláv—magyar közeledést akarja szolgálni, éppen halott szabadsághősök büszke szenvedéseiről akar dalolni. Bevalljuk, okosabbnak, értelmesebbnek tartottuk.

Csuka János, a régi Jugoszláviában becsületes dolgozóként — becsületes emberként — indult el. Aranyművesnek készült és első írásai »Aranyműves« aláírással jelentek meg. Az első világháború után részt vállalt a munkásmozgalomban. Ujvidéki, akkori

ifjúmunkások igen jól emlékeznek. Cs. J. még teljes világosságában fel nem derített, de meglehetősen különös körülmények között lezárujt első szereplése. Ami tény: az ifjúmunkások vezetőit, valamennyit bebörtönözték. Valamennyit — egy ifjúmunkás vezetőt kivéve. Ez az egy, Csuka János volt.

Szabadkán az irredenta szolgálatába szegődvén, a magyar kormány-pénzekből támogatott »Hírlap« munkatársa lett. A lap betiltása után a »liberális« Napló csendesebb vizeire evezett. Itt csakhamar a főmunkatársak, az u. n. szerkesztők közé került.

A liberális Csuka János — mindez még a régi Jugoszláviában, — vezető tagja volt a későbbi háborús bűnös Deák Leók, Vámos Jánosok »Magyar Párt«-jának. Mint magyar kiépítette szoros és alázatos kapcsolatait elsősorban a szláv püspök, másodsorban a szláv ügyészség felé. Kis fáradsággal megállapítható az is: meddig ment el a magyar Csuka János például a besűgás terén. Hasonlóan kis fáradsággal megállapítható az is, mit követett el Csuka János a szabadkai Népkör haladó szellemű fiataljai ellen. Azt is tudjuk, kinek az indítványára zárta ki a Népkör mártírunkat, a »HID« egykori szerkesztőjét. Mayer Ottmárt. Vannak olyanok is, azok közül akik a régi Jugoszláviában, Beogradban folytatták egyetemi tanulmányaikat, akik még emlékeznek Csuka Jánosnak a haladó szellemű magyar egyetemi haligatókat támadó írásaira és szónoklataira.

Igen, »Csupa halál. Csupa halál. Halál a lábaim nyomában« (Csuka János fordításából) az járt Csuka János lábain nyomán, de azért még maradtak életben a »HID« szerkesztői és munkatársai közül is olyanok, akik emlékeznek Csuka János háborúelőtti működésére. Olyanok is, akik a régi Jugoszláviában a szabadkai szerb rendőrök ökleit érezték hátukon, olyanok is, akik Horthy-Magyarország Szabadkáján hónapokon keresztül tíz centiméternyi tá-

volságban ültek szemben a fallal — a Sárga-házban. Olyanok is élnek még, akik látták Dóci doktor citört lábait és azt is, hogy ezekkel a tört lábakkal hogyan hurcolták az akasztófa alá.

Igen, ilyen érdemei voltak Csuka Jánosnak, aki a fasiszta megszállók első szabadkai napilapjának első szerkesztője lett.

Nem vádiratot készítünk, nem a mi feladatunk. Csak — emlékezünk. Például Cs. J. cikkére: »Délvidéki magyar feladatok«. Vagy arra, hogy: »Eltűnnek a csetnikharcok nyomai«. (Egy elkésett kérdés: Cs. J. is Szabadkán volt akkor, mi is. Nos, voltak-e csetnikek, voltak-e csetnikharcok Szabadkán?) És vajjon ki írta (1941 jun. 8) az »új európai rend igazságos társadalmi átalakulásá«-ról haragú irományt? És vajjon ki szerkesztette a lapot akkor, amikor sorozatosan jelentek meg a hazug beszámolók, riportok, riportsorozatok a csetnikekről, a csetnikek rémuralmáról, a villámgyőzelmű magyar hadviselésről?

A »Bocskay-szövetség«-et, a nyilas Nagy Ivánt vajjon ki ünnepelte?

Csuka János.

És ki írt és ki íratott a »vörös templomrombolás«-ról, »új német hősi ének«-ről és ki írta azt a tudatos hazugságot, hogy a »kisebbségi élet egyetlen éjszakáján fiatalemberek megöszültek, megöregedtek...« (július 4.)

Csuka János, aki nem öszült, nem öregedett — több kisebbségi éjszakán ugyan —, de két házat, vagyont szerzett s mi több, püspöki és főügyészi jóbarátokat, az utóbbitól még értékes könyvtárat is.

Ki írta vajjon, hogy »a bukó kommunizmus öngyilkos dühe tépi az egész orosz népet?« (július 6). Ki írta az usztaokról? Ki dicsérte a kabátoltvaj gyilkos Pavelicset?

Csuka János... Csuka János?

Nem vádirat ez és nem tetemrehívás. Csak megállapítjuk, hogy amikor a magyarság legjobb fiait bebörtönözték, féhoitra verték, felakasz-

tották — másokat pedig előbb a szejdi »Csillag«-ba és Vácra, később nagyrészüket az ukrainai aknamezőkre vonsozták, — ismét Csuka János volt az, aki a »le g s z e b b j u t a l m a t« Bittó Dezső akkori városparancsnoktól kapta, olyan elismerő levél formájában, amely megállapítja, hogy Cs. J. »a honvédség és közgazgatás szerveinek, munkájuk zavartalan végzésében hatékony segítségére« volt.

(Hatékony, Csuka János, igazán csak hatékony? Halékony volt az a segítség, halékony bizony!)

Ezzel a köszönőlevéllel tarsolyában, Csuka János aztán ement Szabadkáról Budapestre. »Mégis okos patkány« — suttogtuk akkor, — »látja a közeli véget, menekül...«

Patkány volt, de azt hittük, hogy legalább okos patkány. Azt hittük, hogy sohasem kerül vissza bünei színhelyére. Azt hittük, hogy távortartják tőlünk az általa is megölték árnyai. Azoknak az árnyai, szerbeknek, horvátoknak, magyaroknak, zsidóknak, akinek sírját ő is segített megásni. És végül azoknak az árnyai, akiket az ő uszításai is, a becstelen és kilátástalan háborúba, a voronyezsi tömegsírokba kényszerítettek. Azt hittük, hogy Cs. J. még a pesti Dunaparra sem tud kimenni, nehogy eszébe jusson az ujvidéki Dunapárt...

Csuka János — ostoba patkány volt és maradt.

Élelnte — Budapestről — ritkábban jelentkezett. Ha igen, akkor a faszált »Kalangya«-ban, amelynek első felelős szerkesztője a háborús bünsös Blazsek Ferenc, »központi ügykezelője« pedig az a Csuka Zoltán volt, (a »Láthatár« stb. volt szerkesztője, költő és műfordító), aki ma a »Déli csillag«-ot is szerkeszti.

Cs. J. első (aláírt) cikke 1942 dec. 15-én jelenik meg a Kalangyában. »A délv-déki magyar munkás útja«-ról ír »a mozgalmaktól kissé távolabbélő, de hivatásánál fogva a dolgozók iránt mindig megértést tanúsító, közülük való újságíró« (kiemelés tőlünk) hangján. Igen, Arany-

míves János közülük való volt. Ujvidéken, például, hiszen említettük. Itt, ebben az írásban igazolódott Cs. J. esetében először az a régi mondás, hogy a bűnös mindig visszatér... Különb en ezt a cikket január 15-én folytatja. Ezuttal nincsen helyünk hosszabb idézetekhez, de az írás célját, lényegét talán ebből is megértik: »Közben a nemzeti szocialista Németország és a fasiszta Olaszország más eszközökkel és módszerekkel fogott hozzá a munkáskérdések megoldásához, S a többi nyugati államokban is (!) sokat javult a munkás-ság helyzete...« (kiemelés, felkiáltójel tőlünk). Nem, a n n y i t mint Dachauban, Auschwitzban, a német és olasz börtönökben, internátó-táborokban, kinzókamrákban, a n n y i t valóban nem »javult« a helyzet Nyugaton....

1943 április 15-én (Kalangya) ujvidéki »szerb irodalmi est«-et »méltat« Cs. János. Méltatja »Sztefánovics Szvetiszláv, belgrádi író (t) a szerb szellemi élet legműveltebb és legki egyensúlyozottabb képviselőjé«-t. Cs. J. ennek során megállapítja, hogy »az elővendő új világrenben« (kiemelés tőlünk) »az eddiginél őszintébb és emberibb cselekedetekkel megbecsüljük egymást«.

Akit Cs. J. méltat, nem is lehet más, mint hazaáruló, németszolga. Stefánovics valóban az volt.

1943 május 15-én ismét jelentkezik Cs. J. Egyebek közt, ezeket mondja: »A magyarság multja és jelen e a perdöntő koronatanú annak igazolására, hogy nemcsak azokat a másaíkjú népeket védelmeztük meg, amelyek készséggel velünk tartottak, de az eltévedteket, a kísérletezőket is megbocsátóan visszafogadtuk« (kiemelés tőlünk).

Hogy Cs. J. a multat illetően is tudatosan és alávaló módon hazudik, azzal most nem foglalkozunk. Ami az akkori jelent illette... hát azzal sem.

De meggyalázza Cs. J. a legnagyobb magyar esztendőt, 1848-at is, amikor ugyanebben az írásában eze-

ket írja: »Miletics Szvetozár... Magyarország történelmének olyan korszakában jelentkeztek, amikor a magyar nemzet a ma i h o z h a s o n l ó élet-halál harcát vívta«. (Kiemelés tőlünk). Csuka János akkor is tudta, ma meg éppen állítja, hogy a k k o r a szabadságért harcolt a magyar nemzet; »ma« (1943) pedig a szabadság ellen; a k k o r a németek — az elnyomók — ellen »ma« a németek — az elnyomók — oldalán....

De mást is ír Cs. J. 1848-ról, a »g y á s z o s e m l é k ű« szabadságharcáról. (u. o.)

A felszabadulás után azonban, sajnos hamar találkoztunk Cs. J. nevével, aki sietett »Jugoszláv szakértőként« jelentkezni hivatalában éppen úgy, mint a sajtóban. »Régi Jugoszlávia« — címmel az »Uj Magyarország«-ban (1945 aug. 22) írt egy ostoba cikket, amelyben az akkori »nyugati recept« szerint megállapítja, hogy »Macsek kommunistának« nevezi Tató Jugoszláviáját, Beograd hazáruólónak bélyegzi Macseket.

Csak ennyi. Cs. J., a »szakértő« nem bélyegzi meg Macseket, csupán megállapítja, hogy »Beograd megbélyegzi«, Cs. J. nem mondja, hogy Ti-

to Jugoszláviája »kommunista«, csúran szerényen közli, hogy Macsek ezt állítja.

Egyelőre elég Csuka Jánosból.



A »Déli Csillag«-nak nagyon örülünk. A magunkéknak is érezzük és éppen ezért emeljük fel szavunk a lap — a Magyar-Jugoszláv Társaság — érdekében. Mert Jugoszlávia magyar népe, magyar dolgozói méltatlanoknak bizonyulnának, mártirjaik, hősi halottaik emlékéhez, testvérnépeik nagylelkű áldozataihoz; méltatlanoknak bizonyulnának saját magyarságukhoz, ha nem emelnék fel szavukat akkor, ha egy itt is árúsításba került magyar folyóiratban olyan névvel találkozunk, akinek nagy része volt abban, hogy a mártirok — mártirok, a halottak — halottak lettek.

Nem a mi dolgunk azzal foglalkozni, hogy Csuka János mit és miért csinál — Magyarországon. Ahhoz azonban, hogy jugoszláv-magyar vonalon az egykori jugoszláv cenzorok kebeibarátja, Hitler »munkásvédelmi« intézkedéseinek magasztalója, Ady és Petöfi emlékének meggyalázója — ahhoz, hogy ezen a megtisztult és tiszta vonalon fasiszta ne dolgozzon, ahhoz igenis van közünk.

SZINDARABPÁLYÁZATUNK EREDMÉNYE

1947 évi irodalmi pályázatunk első két szakaszáról a HID XI. évfolyamának novemberi és decemberi számában adtunk hírt. Mind a novella, mind a verspályázat szép termést hozott, egy-két valóban jelentős alkotással gazdagította társadalmunk fejlődésével együttthaladó népi irodalmunkat. Most, amikor a pályázat harmadik szakaszának számadásához érkeztünk, már nem mondhatjuk el ugyanazt. A munka, a törekvés és az alkotói igyekezet, amelyet a pályázati fölhívás indított meg, ezuttal kéziratban maradt.

Am mintahogy a jó kertész a visszavágott hajtást is számon tartja, mi sem fordítjuk el tekintetünket ezekről a munkákról, mert már a méltatás is annak biznysága, hogy szindarabíróink vannak indulóban és a *legnehezebb műfaj* is ma vagy holnap megtalálja művését betűvetőink soraiban.

Szindarabpályázatunk visszhangja nem volt nagyobb, mint 1946-ban,

de mindenesetre figyelemre méltóbb, mert a beérkezett tizen négy pályamű közül *nyolc* háromfelvonásos munka akadt s mindössze négy pályázó próbálkozott rövidebb lélegzetű szinpadí jelenetekkel, egyfelvonásos szindarabbal. Témakörre nézve a szerzők csaknem mindannyian a fölszabadulás élményét igyekeztek színpadra vinni egy-két korszak bemutatásával vagy népi államunk fejlődésének egész ívével, ami a fölszabadulás pillanatától egészen az ötéves terv megindulásáig terjed. Akik túl nagy időt igyekeztek átfogni, nem maradt semmi a »markukban«, mert egyetlen szindarab keretében rohanó fejlődésünk változatainak ezrei be sem mutathatók, főleg azok nem tudhatják megfelelő sűrítéssel megfogalmazni, akik a drámaírás útján még csak tapogatóznak, formai, szerkezeti ismeretek hiányában olyan nehézségekkel küzdenek, amelyek ma még — első kézírataikban — le sem küzdhetők. A pályázók közül — egy kivételével — senki sem gondolt arra, hogy napjaink nagy változásai, drámai történései közül egyetlen egy mozzanatra szűkítse gépének lencsáját s ebből az egy mozzanatból s a benne élő, forgolódnó alakokból adjon távlatot az *egész korra*, egyetlen mozzanatból vagy korszakalkotó változásból adjon választ napjaink és dolgozóink ezernyi kérdésére.

A háromfelvonásos szindarabok közül öt pályamű még formailag sem felel meg a színmű követelményeinek: bár egyes jelenetek megszerkesztésében és az alakok beállításában helyenként érdemes munkával találkozunk, de a teljes egész már nem színmű, mert vagy belevesszik az apró részletekbe, összefüggéstelen képsorozatokot ad, vagy erőltetett drámaiság sejteti a szöveg színpadiságát. A bíráló bizottság tagjai Gajdos Tibor, dr. Hok Rezső és Lévy Endre — egy nyelvezetileg jól kidolgozott pályamunkát a szerző visszavonása után érvénytelenített, mert idegen alap gondolat nyomán készült és két háromfelvonásos pályamunkát talált *dicséretre* méltónak.

Az első dicséretre méltó pályamű Veres Iván »Patkányvilág« című háromfelvonásos drámája. Reális történet a háború éveiből: nem nagygényű — egyetlen család életén keresztül mutatja be a megszállás élményeit. Alakjai — bár vázlatosak — mégis sejtetik azt, hogy a szerző jól látja és jól érzi a kispolgárság hullásának lényegét, csak éppen ott marad adós, ahol ennek a hullásnak a valóságát és drámai következményeit kell színpadi erővel a közönség elé vetíteni. A legfőbb fogyatékosága az alakrajzokban van. Ha pályadíjat ezért a munkáért nem is kaphat, de biztatást igen, hogy tovább dolgozzon e műfajban és érettebb műveket adjon sokkal alaposabb kidolgozásban.

A másik dicséretet érdemlő pályamű Pajzs Pál »A boldogságmentő« c. valószínűtlen története. A szép, folyamatos csörgedezési színpadi játék az első jeleneteiben sokat sejtet, de később olyan utópiába emelkedik, ahol a valószínűtlenség a cselekményt is befedi és a mondanivaló homályába vesz.

Az egyfelvonásos pályamunkák majd mindegyike a színműírásban járatlan tollforgató munkájára vall. Ezek közül — hangsúlyozni kell, hogy a bíráló bizottság itt munkásírásokkal is találkozott — ki kell emelnünk Jovák Miklós munkásíró jelentkezését. Bár szindarabja nem felel meg a színpadi követelményeknek, de azt érezzük, hogy könnyebb műfajban elfogadható és eredetét tudna adni.